

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**AFGANLI MÜLTECİLERİN /
YERLEŞİMCİLERİN**

**MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİK TERCİHLERİNİN
VE BAŞARILARININ GÖÇ DÖNEMLERİ
ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI: İSTANBUL,
KONYA VE TOKAT ÖRNEĞİ ÜZERİNE NİTEL
BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ABDUL BASİR SHAHAB
18811101028**

**DANIŞMAN
PROF. DR. MUSTAFA ATİLLA ARICIOĞLU**

KONYA – 19.09.2022

TEZ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdul Basir SHAHAB
	Numarası	18811101028
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İşletme Anabilim Dalı / İşletme Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa Atilla ARICIOĞLU
	Tezin Adı	AFGANLI MÜLTECİLERİN / YERLEŞİMCİLERİN MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİK TERCİHLERİNİN VE BAŞARILARININ GÖÇ DÖNEMLERİ ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI: İSTANBUL, KONYA VE TOKAT ÖRNEĞİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan AFGANLI MÜLTECİLERİN / YERLEŞİMCİLERİN MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİK TERCİHLERİNİN VE BAŞARILARININ GÖÇ DÖNEMLERİ ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI: İSTANBUL, KONYA VE TOKAT ÖRNEĞİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

başlıklı bu çalışma .../.../.... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Mustafa Atilla ARICIOĞLU	
2	DoçDr.	Selçuk KARAYEL	
3	Dr.Oğr.Uyesi.	Mehemet Akif ÇINI	

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdul Basir SHAHAB		
	Numara	18811101028		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İşletme Anabilim Dalı / İşletme Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa Atilla ARICIOĞLU		
	Tezin Adı	AFGANLI MÜLTECİLERİN / YERLEŞİMCİLERİN MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİK TERCİHLERİNİN VE BAŞARILARININ GÖÇ DÖNEMLERİ ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI: İSTANBUL, KONYA VE TOKAT ÖRNEĞİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA		

Bu tez hazırlamasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Abdul Basir SHAHAB

İmzası

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdul Basir SHAHAB		
	Numara	18811101028		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İşletme Anabilim Dalı / İşletme Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa Atilla ARICIOĞLU		
Tezin Adı	AFGANLI MÜLTECİLERİN / YERLEŞİMCİLERİN MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİK TERCİHLERİNİN VE BAŞARILARININ GÖÇ DÖNEMLERİ ÜZERİNDEN ARAŞTIRILMASI: İSTANBUL, KONYA VE TOKAT ÖRNEĞİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA			

ÖZET

Girişimcilik ve onun alt başlığını oluşturan ‘ göçmen girişimciliği ve mülteci girişimciliği ‘ kavramları bir ülkenin ekonomisini ve kültürünü etkilemektedir. Genel olarak bakıldığında, Uluslararası literatürde mülteci ve göçmen girişimciliği terimleri çok az ele alınmıştır. Buna ek olarak önemli bir konu olan Afgan göçmen girişimciliği Türkiye’de pek incelenmemiştir. Bu kapsamda, Afganistan’da 1979 yılı Sovyetler Birliği’nin sömürgeci, ardından Taliban’ın iktidarı, ABD’nin 2001 müdahalesi sonrası ortaya gelen göç göz önünde bulundurulmuştur. Uzun zamandan beri göç eden Afgan göçmenlerinin girişimcilik faaliyetleri ve itme- çekme modeli çerçevesinde incelenmesi, çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır.

Bu çalışma, toplam üç bölümden oluşmakta olup birinci bölümünde girişim, girişimci ve girişimcilik kavramları ele alınmıştır. İkinci

bölümde göç ve mülteci kavramları üstünde durulmuştur. Üçüncü bölümde Türkiye'deki Afgan mülteci ve göçmen girişimciler üzerine bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacına ulaşmak için İstanbul, Konya ve Tokat illerinde bulunan toplam 21 Afgan göçmen girişimci ile yüz yüze derinlemesine mülakat yapılmıştır. Ulaşılabilen Afgan göçmen girişimcilere sorular bizzat araştırmacı tarafından sorulmuştur.

Üç ilde yoğunlukla bulunan Afgan göçmen ve mülteci girişimcilerden elde edilen bulgular neticesinde Afgan göçmen girişimcilerin hukuki problemler, kaynaklara ulaşım da zorlanmalar, düşük ücret, işsizlik vb. sosyo- kültürel zorluklarla karşılaştıkları görülmüştür. Bu zorluklar sebebi ile girişimciliğe yöneldikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler : Girişimcilik , Göç , Göçmen girişimcilik , Afgan Mülteci Girişimcilik, zorunlu girişimcilik, fırsat girişimciliği, Türkiye Ekonomisi, Afganlar

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

Author's	Name Surname	Abdul Basir SHAHAB		
	Student Number	18811101028		
	Department	Department Of Business Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Mustafa Atilla ARICIOĞLU		
	Title Of The Thesis / Dissertation	OF AFGHAN REFUGEES / SETTLEMENTS RESEARCH OF REFUGEE ENTREPRENEURSHIP PREFERENCES AND ACHIEVEMENTS ON MIGRATION PERIODS: A QUALITATIVE RESEARCH ON THE EXAMPLE OF ISTANBUL, KONYA AND TOKAT		

ABSTRACT

The hypothesis of entrepreneurship and its branches such as immigrant entrepreneurship, refugee entrepreneurship affect a countrys economy and culture. Generally, in the international literature, the terms of refugee and immigrant entrepreneurship are rarely discussed. Moreover, the important subject of Afghan immigrant entrepreneurship in Turkey has not been studied considerably. The immigration took place at time of the Soviet Union invasion in 1979, the Taliban's rule and the USA 2001 intervention in Afghanistan has constitutes the main aim of the study.

This study consists of three parts. In the first part, the notion of entrepreneurship and entrepreneurs are discussed. Second part talks through the concepts of migration and refugee. In the third chapter, a field study was conducted on Afghan refugee and migrant entrepreneurs in Turkey.

In order to achieve the aim of this study, face-to-face, in-depth interviews were conducted with 21 Afghan immigrant entrepreneurs in Istanbul, Konya and Tokat. Entrepreneurs in this study were reached through social bonding and the interviews were conducted by the researcher himself.

This research which focused on Afghan immigrant and refugee entrepreneurship in three provinces discovered that Afghan immigrants and refugees faced legal problems, difficulties in accessing resources, low wages, unemployment, and overall they had socio-cultural difficulties. Due to these struggles, they chose to be entrepreneurs.

Keywords : Entrepreneurship , Migration , Migrant Entrepreneurship , Afghan Refugee Entrepreneurship, Forced Entrepreneurship, Eppportunity Entrepreneurship, Turkiye Economy, Afghans.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU.....	ii
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
ÖN SÖZ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİM, GİRİŞİMCİ VE GİRİŞİMCİLİK

1.1. Kavramsal Çerçeve.....	3
1.1.1. Girişimcilik Tarihi	5
1.1.2. Girişimcilik Türleri.....	9
1.1.3. Girişimci Özellikleri.....	11
1.2. Girişimciliğin Schumpeter Öncesi ve Sonrası Teorileri.....	13
1.2.1. Fیزیokrat Düşüncede Girişimcilik.....	16
1.2.2. Klasik ve Neo – Klasik Okullarda Girişimcilik.....	18
1.3. Joseph A. Schumpeter’in Girişimcilik Alanına Katkıları.....	20
1.3.1. Schumpeter’in Yaratıcı Yıkımı.....	23
1.3.2. Schumpeter’in İnovatif Girişimcilik Kavramı.....	24
1.3.3. Schumpeter Sonrası Girişimcilik Kavramı.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE MÜLTECİ KAVRAMLARI

2.1. Kavramsal Çerçeve.....	28
2.1.1. Genel Olarak Göçün Tarihçesi	32

2.2. Afganistan’da Göç Dönemlerine Genel Bakış.....	33
2.2.1. 1979 Öncesi Afgan Göçü.....	34
2.2.2. 1979 -2001 Dönemleri Yaşanan Göçler.....	35
2.2.3. 2001- 2014 Arası Yaşanan Afganistan Göçü.....	38
2.2.4. 2014 Yılı Sonrası Afganistan Göçü.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ AFGAN MÜLTECİ VE GÖÇMEN GİRİŞİMCİLER ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Kavramsal Çerçeve.....	47
3.2. Türkiye’de Afgan Göçmenlerin Durumu.....	49
3.3. Türkiye’de Bulunan Afgan Mülteci ve Göçmen Girişimcilik Üzerine Literatür Özeti.....	55
3.4.Araştırmanın Amacı, Önemi ve Yöntemi.....	61
3.2.1. Araştırma Amacı ve Önemi.....	61
3.4.2. Araştırma Yöntemi.....	63
3.4.3. Kodlama ve Kategorileştirme Metodolojisi.....	64
3.5. Araştırma Bulguları.....	65
3.5.1. Demografik Bulgular.....	65
3.5.2. Yapılan İş Faaliyeti İle İlgili Bulgular.....	66
3.5.3. Girişimcilerin Eğitim ve İş Tercihleri İle İlgili Bulgular.....	69
3.5.4.Göçmen Girişimcilerin Sosyal Ağ ve Sermaye Temini İle İlgili Bulguları.....	72
3.5.5.Girişimcilerin Çalışan Tercihi, Müşterileri ve Tedarikçileri İle İlgili Bulgular.....	74
3.5.6.Afgan Göçmen ve Mülteci Girişimcilerinin Karşılaştığı Zorluklar ve Fırsatlarla İlgili Bulgular.....	77
TARTIŞMA VE SONUÇ	80
ÖNERİLER.....	86
KAYNAKÇA	87
EKLER	97

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Girişimciliğin Tanımı.....	5
Tablo 1.2. Girişimcilik Türleri.....	11
Tablo 1.3. Ekonomik Teoride Girişimcinin Rolü.....	16
Tablo 1.4. Schumpeter'in Yaratıcı Yıkımı.....	24
Tablo 2.1. Pakistan'dan Geri Dönen Afganların Sayısı.....	39
Tablo 3.1. Göçmen Girişimcilerin Demografik Özellikleri.....	66
Tablo 3.2. Girişimcilerin Girişimciliğe Yönelmelerinde Etkili Olan Faktörü..	67
Tablo 3.3. Girişimcilerin Başarı Faktörleri.....	69
Tablo 3.4. Girişimcilerin Eğitim Durumu İle İş Alanının Değerlendirilmesi..	70
Tablo 3.5. Göçmen Girişimcilerin İş Tercihleri.....	71
Tablo 3.6. Göçmen Girişimcilerin Etnik Ağ ve Etnik Sermaye Bulguları.....	73
Tablo 3.7. Göçmen Girişimcilerin Müşteri ve Tedarikçi Seçimleri.....	75
Tablo 3.8. Göçmen Girişimcilerin Fırsat Yapılarının İncelenmesi.....	76
Tablo 3.9. Afgan Göçmen Girişimcilerin Türk Girişimcileri İle Kendisini Karşılaştırılması.....	77
Tablo 4.10. Göçmen Girişimciliğin Gelecekteki Girişimsel Faaliyetlerinin Ülke Bazında Kıyaslanması.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Çağdaş Girişimciliğin Gelişim Süreci.....	8
Şekil 1.2. Cantillon'un Dairesel Akım Diyagramı.....	16
Şekil 1.3. Schumpeter'in Ekonomik Gelişme Modeli.....	22

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devleti
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CERPS	: Capital Equipment Replenishment Plans
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
İMF	: International Monetary Fund
İOM	: International Organisation For Migration
İSAF	: International Security Assistance Force
MYK	: Mülteciler Yüksek Komiserliği
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OCHA	: Occupational Safety And Health Administration
OECD	: Organisation For Economic Cooperation and Development
PRT	: Provincial Reconstruction Team
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
UNDP	: United Nations Development Programme
UNHCR	: United Nations High Commissioner For Refugees
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri

ÖN SÖZ

Eğitim hayatım boyunca genellikle bu tez çalışmasında ilk günden itibaren her zaman bilgisini ve desteğini esirgemeyen , sabırlı ve hoşgörüyü yardımcı olan çok değerli danışmanım Prof. Dr. Mustafa Atilla ARICIOĞLU'na teşekkür ederim.

Türkiye'ye gelip eğitim almama vesile olan YTB kurumuna ve Türkiye Cumhuriyeti milletine güzel davranışları için teşekkür ederim. Maddi ve manevi olarak desteklerini esirgemeyen aileme başta babam ve annem olmak üzere bütün dostlarıma gönülden şükranlarımı sunarım. Tez boyunca beni motive eden sınıf arkadaşlarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Abdul Basir SHAHAB

KONYA

Giriş

Girişimcilik insanlık tarihine kadar uzanan bir olgudur. İnsanların ilk çağlardan bu yana yaşamak ve gereksinimlerini karşılaması amacıyla yaptıkları avcılık, hayvancılık, çiftçilik, ticaret vb. gibi her türlü faaliyetler, tarihin ilk dönemlerinden beri insanoğlunun girişimci olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra girişimciliğe ilişkin gelişmeler modern üretim ve yönetim tekniklerine ulaşıncaya kadar farklı aşamalardan geçmiştir (Aşkın vd., 2011: 56).

Farklı yolları izleyen emek, sermaye ve doğal kaynaklardan sonra dördüncü öge olarak üretim öğeleri içine katılan “girişimcilik” kavramı, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken daha büyük bir önem kazanmıştır. Bunun yanı sıra son dönemlerde bu kavram birçok araştırmacı ve uygulamacıların üzerinde durarak inceledikleri önemli bir yönetim alanı olmuştur. Girişimcilik literatüründe girişimci kavramının tanımı, yeni iş kurma, başarı stratejileri ve çevresel faktörlerin girişimciliğe etkisi fazlasıyla çalışılan beş ana konudur (Er , 2005).

Önemi gün geçtikçe artan girişimcilik, son dönemlerde göçmenler ve mülteciler tarafından büyük önem arz etmektedir. Göçmen ve mülteci girişimcilik günümüzde ev sahipliği yaptığı ülkenin ekonomisine büyük katkı sağladığı da görülmektedir. Son dönemlerde Afganistan ve Suriye’de ortaya çıkan kargaşalar bu ülkelerin vatandaşlarının hemen hemen dünyanın her yerine dağılmasına sebep olmuştur. Bu sebeple Afganistan’ın göç olgusunu ele almak ve Afganların gittikleri ülkede yaptıkları işleri incelemek önemlidir.

Farklı dönemleri kapsayarak 40 yıldan fazla süren iç ve dış etkenlerden dolayı devam eden kargaşa, Afganların halen göç etmesine neden olmaktadır. Yurt dışında göçmen olarak hayatını sürdürmekte olan Afgan göçmen ve mültecilerin bazıları kendi işinin patronuyken bazıları maaşla geçinmektedir.

Göçmenlerin kendi işini yapmaları son dönemlerde girişimciliğin genişlemesini büyük oranda etkilemiştir.

Bu çalışma Afgan mülteci ve göçmen girişimcilerin girişimcilik tercihlerini ve başarılarını göç dönemleri üzerinden açıklamak için yola çıkılarak Konya, İstanbul ve Tokat'ta yüz yüze mülakat gerçekleştirilmiştir. Ayrıca nitel olarak çalışılan bu tez çalışması toplam üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümünde teorik olarak girişim, girişimci ve girişimcilik kavramı ele alınmıştır. Bu bölümde girişimciliğin Schumpeter öncesi ve sonrası ele alınarak onun katkıları ile yola devam edilmiştir. Ayrıca girişimcilik kavramının gelişimi ve kavramın teorik olarak değerlendirmeleri derin olarak literatürlerde aranmıştır.

İkinci bölümde göç ve mülteci kavramları incelenerek Afganistan'daki göç, dört dönem halinde yazıya dökülmüştür. Sebebi de Afganistan'da farklı dönemlerde farklı sebeplerden dolayı göç olgusunun ortaya çıkması ve uzun zamandan beri bitmemesinin sebebinin incelenmesi ihtiyacının duyulmasıdır.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan üçüncü bölümde, Türkiye'deki Afgan mülteci ve göçmen girişimciler üzerine bir alan araştırması yapılarak hedefe doğru gidilmiştir. Genel olarak bu çalışma, Afgan göçmen girişimcileri üzerine araştırmaların yeteri kadar olmadığı için literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla beraber Türkiye'nin her yerinde bulunan Afgan göçmenlerine kendi işini kurmaları ve Afgan girişimcilerinin durumu hakkında bilgiye sahip olmaları için büyük katkı sağlayacaktır. Son olarak da Afganlı göçmen ve mültecilerinin kendi işlerini kurma fikrine bir ışık tutacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİM, GİRİŞİMCİ VE GİRİŞİMCİLİK

1.1.Kavramsal Çerçeve

Kökeni Latince intaniye dayanan girişim kavramı, İngilizcede enter (giriş) ve pre (ilk) anlamlarını ifade eder (Ahmadzai, 2018: 5).

Girişim, belirlenmiş hedefe ulaşmak için tesis edilmektedir. Bununla birlikte birtakım sermaye ve unvana sahip olan bir organizasyondur (Ekinci, 2017: 6). Bu organizasyon bir iş fikri ile gerçekleşmektedir. Doğru ve iyi bir iş fikri, çevredeki ihtiyaçlar iyi değerlendirilerek bulunmaktadır. İnsanların etrafı değerlendirme anlayışının farklılığı ve bazı şeyleri göremedikleri herkes için bir iş fikridir. Dolayısıyla çevredeki sorunlar, kazanılan beceriler, yerel potansiyeller, yüksek tüketim gücü ihtiyaçları ve patent arşivinde birçok iş fikri yatmaktadır (Tınaz, 2002: 19-21). Bütün bunlarla birlikte pazarlar herkes için bir şans sunmaktadır. Önemli olan o şans değerlendirme kabiliyetine sahip olmaktır (Altun, 2008: 79).Genel bir ifadeyle mali ve hukuki bir yapıya sahip olan bir girişimin temel görevi üretmek ve satma işlemini gerçekleştirerek kar amacına ulaşmaktır (Ekinci, 2017: 6).

Dolayısıyla girişimci, üretim faktörlerini bir araya getirerek üretimi gerçekleştirecek ve iyi bir şekilde organize edebilecek, bunlarla birlikte fırsatları değerlendirebilecek kişiye denmektedir (Ahmadzai, 2018: 6). Ayrıca girişimci, toplumun sanayi devriminden bilgi devrimine geçmesi ile birlikte önemini daha da arttırmıştır. Bu kavram orta çağda büyük projeleri üstlenen kişiye denilirken, 17.yüzyılda ise bir mal veya hizmeti üretmek üzere hükümetle sözleşme gerçekleştiren bireye denilmiştir. İş dünyasında girişimci kavramını kullanan ilk kişi Richard Cantillon'dur. Cantillon'a göre girişimci; tüketiciler ile üreticiler arasındaki koordinatörlük rolünü oynayan kişidir(Özkul, 2008: 6).

Ünlü bilim adamı Schumpeter'e göre girişimci kavramı yeni hammadde bulan, yeni ürünü ve yeni pazarlar keşfeden bireydir. Ayrıca para tek başına bir girişimci için motivasyon faktörü değildir. Bir girişimcinin ilk adımına sebep olan şey yeni bir fikirdir. Girişimcinin görevi bulunan fikri fırsat haline getirerek yeni işin kurulmasına sebep olmaktır (Gürel, 2012: 66).

Girişimciler, toplumsal yaşamda ve ekonominin içinde birçok işlevi kabul etmektedir. Üstlendikleri işlevler, girişimcilerin önemini daha da arttırmaktadır. Bu işlevleri özetlemek mümkündür: (Küçükaltan, 2009: 25).

- Ürün değişikliği yani inovasyon
- Yenilemeye yatkın olmak
- Yeni pazarları yakalamak
- Yeni girdi kaynaklarına odaklanmak
- İşçiler ve yönetim arası ilişkiyi canlandırmak
- Kamu ve işletme arası ilişkileri geliştirmektir

Girişimcilik, günümüze kadar birçok farklı yolu izlemesi ile beraber yeniliklerle bir araya gelerek her geçen gün önemini daha da arttırmaktadır. Ayrıca bu kavram istihdam fırsatlarıyla işsizlik problemine çözüm sunmaktadır. Dolayısıyla girişimcilik, gelişimi sürecinde birçok tanımla ele alınmıştır. Bazı tanımlar şu şekildedir:

Tablo 1.1. girişimciliğin Tanımı

Girişimcilik, yenilik üretme, risk alma ve fırsatları görerek uygulamaya geçirme faaliyetlerine verilen isimdir. Ayrıca Schumpeter'e göre girişimcilikte dört davranışsal özellik vardır:
(i) Pazara yeni ürün sunmak (ii) Üretimde yeni bir yöntem geliştirmek (iii) Keşfedilmemiş talep boşluğu bulmak
Girişimcilik, yaratıcı yetenekler kullanarak, yenilik yaparak ya da başka yeteneklerle yeni ürün, hizmet, kaynak, teknoloji ve pazarlar bularak değer yaratmaktır (Çevik, 2006: 7).
Girişimcilik, ticari ürünler üretmek amacı ile çalışmak, doğal kaynaklar ve sermayeden oluşan üretim faktörlerini bir araya getirme sorumluluğunu üstlenmektir (Uzkurt, 2020: 5).
Girişimcilik, risk sermayesi yoluyla bir işe başlamaktır (Durukan, 2000: 166).

Kaynak : (Durukan, 2006: 28-29).

1.1.1. Girişimcilik Tarihi

Girişimciliğin tarihi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Ayrıca girişimciliğin tarihinden bahsederken piyasa ekonomisinden de bahsetmek mümkündür. Girişimci, yaşadığı her dönemde uygun davranışını sergilemektedir (Fettahoğlu, 2020: 22). Dolayısıyla insanoğlu ilk çağdan beri ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele eğiliminde olmuştur. Genel olarak bakıldığında yontma taş, kaba taş, cilalı taş ve demirin icadına kadar olan tarihi devirleri, insanoğlunun girişimcilik ruhu ve risk üstlenme suretiyle ortaya koyması birer yenilik olarak kabul edilebilmektedir. Böylece insanlar her dönemde farklı sebeplerden dolayı girişimcilik faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir (Durukan, 2006: 26). Örneğin, ilk toplumlar yani çobanlığa ve avcılığa dayanan ev ekonomisi, derebeylikler ile tarıma ve küçük el sanatına dayanan köy ekonomisinde de girişimcilik faaliyetleri

hissedilmiştir. Ayrıca bu dönemlerde alışverişler takasla gerçekleşmektedir (Aşkın vd., 2011: 56).

Avcı toplumundan sonra gündeme gelen tarım çağında ise yerleşik hayata geçilmiştir. Bu çağda tarımın artışı, ilk defa insanların ihtiyaç duyduğundan fazlasını üretmeye başladığını göstermektedir. Ayrıca bu ihtiyaç artışı, pazarlarda takas suretiyle veya para ve değerli madenleri değiştirerek ticari anlamda ilk defa girişimcilik fikrini ortaya koymuştur (Durukan, 2006: 26). Fikir ortaya çıktıktan sonra girişimcilik artmış ve gelişmişlikler ticaret ve dünya tarihinde önemli buluşlara sebep olan paranın icadına neden olmuştur. Lidyalılar parayla birlikte Mezopotamya'dan başlayarak Anadolu'ya geçip ticareti yaygın hale getirmişlerdir. Bunun ardından Çinliler, İpek Yolu ile Asya'yı geçerek Ön Asya'ya oradan da Akdeniz'e ulaşmış ve kısa zaman içerisinde bu yol dünyada tanınan ticaret yolu haline gelmiştir. İpek Yolu'nun gelişimi yol üzerindeki konaklama, nakliye, gıda ve diğer gerekli ürünleri üreten girişimcilerin gelişimine imkan sağlamıştır (Ercan vd., 2009: 60).

11. yüzyılda farklı meslekler az bulunmakta ve var olan meslekler de farklı amaçları takip etmiştir. Bu dönemde fırıncılar, kasaplar, deri imalatçıları gibi faaliyetler yaygın hale gelmişlerdir. Ayrıca bundan sonraki yıllarda meslekler kendi içlerinde ayrılmaya başlamıştır. Örneğin, el sanatı endüstrisi veya küçük el sanatı endüstrisi, aile tezgahları atölyelere geçmiştir. 12. ve 13. yüzyıllarda büyük fuarlar kurulmuş ve uluslararası pazarlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde el sanatı daha da zenginleşerek değerini artırmıştır. 13. ve 14. yüzyıllarda özel bankalar kurulmaya başlanmış ve büyük yatırımlar ortaya çıkmıştır. Orta Çağ ile Modern Çağ bağlayan dönemlerde tarımda görüldüğü gibi büyük sıçramalar görülmemektedir. Çünkü tarım dönemi hızla ilerlerken sanayi çok yavaş ilerlemiştir. Bunun yerine makinenin icadı, sanayi devrimine hız katarak birçok gelişmeyi ortaya atmıştır (Aşkın vd., 2011: 58).

Orta Çağ'da girişimciler birçok değişikliklerle karşılaşmıştır. Genel olarak bu çağda girişimciler, büyük projeleri yöneten kişiler olarak bilinmişlerdir. Bu dönemde girişimciler, büyük sermaye sahiplerinden ve yönetim tarafından sağlanan kaynakları kullanarak riskten oldukça uzaklaşmışlardır (Fındık, 2015: 6). Ortaçağda Hindistan ve çevresindeki ülkelerde üretilen baharatlar, Baharat yoluyla mısır pazarına gelerek dünyaya satılmıştır. Böylece ticaret hacmi artmıştır. Ayrıca bu dönemlerde ticaretin büyümesine Kürk yolunun da katkısı vardır. Kürk yolu üzerinden yırtıcı hayvanların Kürkleri pazarlanarak Sibirya'dan Karadeniz'e ve oradan da Avrupa'ya kadar uzanmıştır. Dolayısıyla Baharat Yoluyla beraber merkantilizm görülmüş ve karşılığında altın getirme çabasıyla girişimcilerin ürünü ihraç edilmeye başlamıştır. Böylece büyük sanayi kuruluşları ortaya çıkmıştır (Doğan, 2010: 31).

17. yüzyılda girişimcilik daha geniş hale gelmiş ve beraberinde riskinde artışı görülmüştür. Bu dönemde girişimciler riski üstlenerek devletle iş sözleşmesi gerçekleştirmiş ve girişimciler arasında bağ kurulmaya başlamıştır. Girişimciler ürünü devletten sabit bir fiyatla satın almış ve bu ürünleri piyasa standartları ile oluşan fiyata satmışlardır. Bu Tür belirsizlikler girişimcinin riskle karşılaşmasına sebep olmuştur(Arşit, 2020:27).

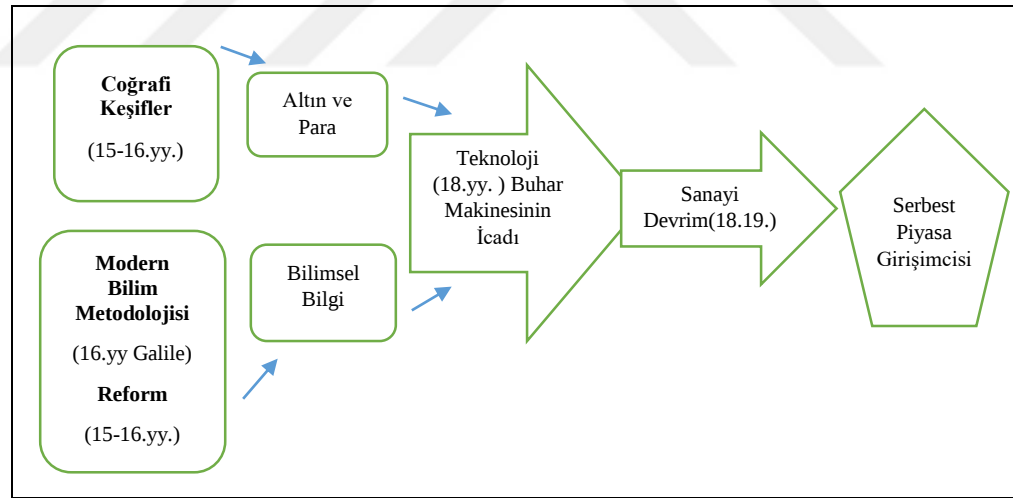
1700'lü yıllarda (1780-1834) ekonomist ve yazar Richard Cantillon, ilk kez sabit olan alış fiyatına ve belirsiz olan satış fiyatına girişimci riski demiştir (Ercan ve Gökdeniz, 2009: 62). Richard Cantillon, gelirlerin sabit olmadığı ancak giderlerin sabit olduğu şartlarda faaliyet gösteren kişiyi girişimci olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Cantillon'a göre gelirin sabit olmamasının sebebi, gelecekteki pazar talebinin gerçekçi bir şekilde bilinmemesidir (Fındık, 2015: 6).

18. yüzyılda sermaye sahibi, sermaye ihtiyacı olan kişiden farklıdır ve girişimci sermaye sahibinden uzaklaşmıştır. Sebebi de sanayileşmenin başlangıcı olarak bilinmesinden kaynaklanmaktadır (Arşit, 2020: 28).

19. yüzyılda Jean - Baptiste Say, girişimcinin hem organizasyon hem de koordinatörle ilgilendiğini aynı zamanda lider ve yönetici rollerini üstlenen birey olduğunun altını çizmiştir. Baptiste Say girişimciyi, üretim faktörünü kullanarak refaha ulaşan kişi olarak görmektedir. Baptiste Say'ın gözünde sermayedar ise para sahibi ve finansal açıdan risk alan kişidir. Onun gözünde girişimcilikle uğraşan birey hem risk alır hem de yönetme özelliğine sahiptir (Fındık, 2015: 6).

Girişimcilik Orta Çağ'dan sonra birçok değişikliğe adım atmıştır. Ayrıca sanayi devrimi, girişimciliğin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Sanayi devriminden sonra önem kazanan girişimciler, modern bilimin temelinde ulaşılan bilgilerden faydalanarak, büyük hacimli üretime imkan sağlayan yeni teknolojik ilerlemelere imza atmışlardır. Bu süreci aşağıdaki şekilde görmek mümkündür.

Şekil 1.1. Çağdaş Girişimciliğin Gelişim süreci

Kaynak : (Ercan vd., 2009: 4-5).

Şekil 1'e göre Batı, bilimsel bulgularını coğrafi keşiflerle elde ettiği serveti birleştirerek teknolojik ilerlemenin zeminini hazırlamıştır. Daha sonra buhar makinesinin ortaya çıkmasıyla birlikte sanayi devrimi başlamış ve çağdaş girişimciliğin temeli sanayi toplumu içinde atılmıştır. Dolayısıyla çağdaş girişimciliğin ortaya çıkmasını sağlayan en önemli unsurların başında bilimsel bilgi gelmektedir. Sanayi devrinde büyük gelişmelere adım atan

girişimcilik, 20. yüzyılda  zg r bir hale gelmiştir. Ayrıca bu dönemde özgürlüğü artarak küreselleşmiştir. Bir ülkenin ekonomik gelişim seviyesi girişimciliğin artışı olarak görülmeye başlamıştır (Karaca vd., 2015: 23).

Uzun döneme dayanan ticaret ve ihtiyaç karşılama yöntemleri günümüzdeki girişimciliği yakından etkilemektedir. Yeni iş imkanlarını keşfetsmek ve yeni kazanç elde etmek için bu imkanları girişimlerde kullanmak oldukça önemlidir. Genel olarak değerlendirildiğinde girişimcilik kavramının önemi, sanayi devriminden bilgi devrimine geçince daha çok büyümüştür. Dolayısıyla bilgiye dayalı emek artarak girişimciliğin önemi yaratıcılık, yenilik ve yönetim faaliyetlerinin tamamlayıcısı olarak ortaya çıkmıştır. Bilgi toplumundaki üretim, ulaşım, yenilik ve yönetim alanlarındaki gelişmelerle birlikte küresel ekonominin hız kazanması girişimciliğin önemini bir kat daha arttırmıştır. Tarihsel süreçte görüldüğü gibi girişimciler sadece kendi işletmelerinin başında değil bölgesel, yöresel ve ulusal kalkınmada da etkilidirler ( zkul, 2008:11).

Girişimciliğin gelişimi ve hız kazanması yenilikçilik- icat ılık, yeni işletmelerin doğması ve büyümesi, yeni iş alanları yaratma gibi konuları da yakından etkilemektedir. Bunlar beraberinde istihdam alanındaki sorunu  zerek iş alanını arttırmaktadır. Drucker'ın (1998) araştırmasına göre 1965-85 döneminde nüfus 129 milyondan 180 milyona büyürken, çalışmakta olan ABD'li sayısı 71 milyondan 106 milyona yükselmiştir. 20 yıl içerisinde yaratılan 35 milyonluk istihdamın 24 milyonu sadece 1974-84 döneminde yaratılan işlerdir. Drucker'e göre bu istihdam artışının arkasında olan en büyük itici güç girişimcilik gücüdür (Balli, 2018: 149).

1.1.2. Girişimcilik Türleri

Girişimcilik türleri, yaklaşım tarzı ve kapsamlarından farklı olarak sürecin başlamasını sağlayan kişi veya grubun özelliği ile başlatıldığı alanlarla ilgili genel bir değerlendirme olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca

değerlendirme söz konusu olduğunda diğer girişimcilik türleri de şöyle ortaya çıkmaktadır:

Tablo 1.2. Girişimcilik Türleri

Orijinal Girişimcilik: İlk defa bağımsız bir şekilde oluşturulan yeni girişimcilik (Ballı, 2017: 150).
İç Girişimcilik: İşletme işçilerine özgürlük yaratarak birer girişimci ruhuna sahip etmektir (Bozgeyik, 2005: 83).
Kurumsal Girişimcilik: Genel olarak büyük ya da küçük işletmelerin içlerinde küçük girişimcileri organize ettiği üst girişimciliktir.
Profesyonel Girişimcilik: Firmaların yeni grupları ya da şirket bünyesindeki profesyonel yöneticilerle yeniden yapılandırılarak devredilmesi ya da devralınmasını beraberinde taşıyan girişimcilik modelidir (Ballı, 2017: 150).
Teknik Girişimcilik: Yenilik, yaratıcılık ve daha çok teknolojik alanda bir ekip girişimciliğidir (Top, 2006: 16).
Sosyal Girişimcilik: Yoksulluktan sağlığa, çevreden insan haklarına, sosyal etki, inovasyon ve birçok konudan yola çıkarak uzun vadeli projeleri meydana getirmektir (Galamidi vd., 2009: 26).
Girişimci Girişimcilik: Geçmişte belli alanda girişimcilik yapmış, daha sonra firmaları satmış olan tecrübeli ve fırsat arayan insanlar olarak ifade edilebilir (Ballı, 2017: 151).
Sanatsal Girişimcilik: Doğuştan gelen yetenekleri çalıştığı yerde geliştirmektir. Yani yenilik, yaratıcılık ve risk alma sürecinde kültürel ve sanatsal bağın olmasıdır (Doğan, 2010: 64).
Yenilik Girişimcilik: Hızlı büyüyen işletmelerin büyümesi, yeniliğin doğması-büyümesi ve yeni iş alanlarının yaratılmasına bağlıdır. Dolayısıyla yeniliği aktif hale getirmek tabandan başlar ve organizasyonun yapısına hızlı nüfus eder. Ayrıca hızlı büyüyen işletmenin dinamiği, yenilik girişimcileri tarafından tasarlanmaktadır (Doğan, 2010: 65).
Kadın Girişimciler: Evinin işi dışında işyeri olan, herhangi bir ürün veya hizmeti üretmek için kendisi çalışan veya personel çalıştıran, aynı zamanda elde ettiği kazanç ile yatırım sahibi olan kadınlar, kadın girişimciler olarak tanımlanmaktadır (Çıkar, 2014: 27).

Kaynak : (Korkmaz, 2000: 168).

Girişimciliğin, kişilerin karakter yapısı ile doğrudan bağlantısı görülmektedir. Bunun sebebi ise, bireyin karakteri hem iç hem de dış davranışını sergilemektedir. Ayrıca kişinin ilgilendiği iş, birey ile bir bağ

oluşturmaktadır. İnsanlar, ilgi alanlarındaki işlerde daha başarılı adımlar atmaktadırlar. Dolayısıyla Özelliklerini doğru şekilde sergileyerek iş tercihlerini daha tutarlı bir şekilde yapmalarıdır (Gökçil, 2019: 27).

1.1.3. Girişimci Özellikleri

Girişimci ruhuna sahip bireylerde bulunan özellikleri şöyle beyan etmek mümkündür: (Abicioğlu vd., 2014: 522).

- ✓ Toplumsal statü kazanma isteği
- ✓ Risk alabilme yeteneği
- ✓ Fırsat yakalama ve belirsizliği fırsata çevirme
- ✓ Kararlılık ve yenilikçilik
- ✓ Yaratıcılık ve sorumluluk üstlenme
- ✓ Değişime ayak uydurma
- ✓ İlişki geliştirme ve sürdürme .

Girişimci ruhuna sahip insanların en belirgin özellikleri, başarı arzularının yüksek olmasıdır. Ayrıca bu tip insanlar rutin işler yerine yeni fikirlere odaklanmayı ve uzun saatler çalışmayı tercih etmektedirler (Balaban vd., 2008: 136). Örneğin, Kenneth Lawyer'e göre başarılı girişimciler iş bitirici, çok yönlü, özgüvenli, kararlı, yenilikçi ve isteklerine hakim bireylerdir (Durukan, 2006: 30).

Son zamanlarda girişimcilikle karıştırılan bazı kavramlar bulunmaktadır. Bu terimler Yöneticilikle, liderlik, patron - işveren, sermayedarlık, esnafılık ve tüccarlıktır. Bütün bunları aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür: (Doğan, 2010: 8).

- ✓ **Yöneticilik:** Genel ifadeyle insanları organize edip işlerini yaptıran kişidir. Küçük işletmelerde girişimciler yöneticilik rolünü oynamaktadır. Bu sebeple girişimci, kurduğu işi kontrol ve idare altına alarak hedeflerine doğru,

kararlarını gerçekleştirmektedir. Genellikle girişimciler yöneticilerin işlerini yapsalar da aralarında bazı farklılıklar görülmektedir (Kılıçgedik, 2018: 4).

- Yönetici geçmişte yaşarken, girişimci gelecekte yaşamaktadır.
- Girişimci kontrol eder, yönetici ise düzen kurar.
- Yönetici problemleri kovalarken girişimci fırsatların peşindedir (Çevik, 2006: 17).
- Girişimci hayal eder ve hayal gücünü kullanır, yönetici ise elindeki bilgi ve becerilerini kullanır.
- Girişimci çalışanlarla daha yakındır, ama yönetici çalışanlarla mesafelidir (Kılıçgedik, 2018: 4).
- Yönetici ev yapar ve sonuna kadar orada yaşar ama girişimci evi inşa eder ve yaşadığı zamandan sonrasını planlar.
- Girişimci yeniliklerle mücadele eder ama yönetici işle ve toplumla mücadele eder (Çevik, 2006: 17).

✓ **Liderlik:** Belirli koşul ve durumlar altında amaca ulaşmak için başkalarının davranışını etkileme sanatı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla girişimcilikle liderliğin arasında yakın bağlar görülmektedir. Ama ikisi arasında farklılıklar da var olup genetiğin de etkisi olduğu görülmektedir ((Kılıçgedik, 2018: 5).

✓ **İşveren-Patron:** Girişimcilik, liderlik ve yöneticilik faaliyetleri ile birlikte esas olarak ticari veya sanayi işletmelerin sahibi, yani işveren olarak kullanılmaktadır. Ayrıca patron ya da işveren aynı zamanda girişimci olabilir. Ama tüm girişimciler patron olamamaktadır. Örneğin, sadece işletme sahibinden ortaya çıkan işletmelerde işletme sahibi girişimci değil, işveren-patron veya üst düzey yönetici olarak adlandırılmaktadır (Doğan, 2010: 8).

✓ **Sermayedar:** Günümüzdeki yaşamda sermaye, para anlamında kullanılmaktadır. İnsanlar sermayeyi kendi tasarruflarıyla veya kredi olarak karşılamaktadırlar. Genel olarak ekonomi bilimi açısından sermaye, mal ve hizmet üretmek için kullanılan üretim aracıdır (Çevik, 2006: 19). Sermayedar,

sermaye sahibi olan ve bunu yatırımlarla değerlendiren kişidir. Genel olarak buna gereksinim duyan kişiler ise girişimcilerdir. Ayrıca dünyada sermayedarın kendisi yatırımla uğraştığı ve işletme kuruculuğu yaptığı için girişimci ile karıştırılmaktadır. Oysa onlar girişimciliğin gerektirdiği mücadele, yaratıcılık, yenilik vb. özelliklere sahip değildirler. Sermayedarlar için gelişme sağlayan kazanç, onlar için yenilik yaratmaktan, risk almaktan ve yeni başarılarla uğraşmaktan daha caziptir (Doğan, 2010: 8).

- ✓ **Tüccarlık ve Esnafılık:** Belirli miktarda sahip olduğu mal ve hizmetin alım satımına yani ticaretle uğraşan kişiye tüccar denilmektedir. Esnaf ise sermayesi tüccar kadar olmayan sokakta ya da belli bir yerde yani dükkanda ticaretle uğraşan kişidir. Genel olarak esnaflar fiziki gücünü fikri gücünden daha çok kullanmaktadırlar (Çıkar, 2014: 121).

1.2. Girişimciliğin Schumpeter Öncesi ve Sonrası Teorisi

Farklı açılardan değerlendirilen bu kavram ekonomi, psikoloji, antropoloji, sosyoloji ve bölgesel bilimleri içeren çeşitli yaklaşımları kapsamaktadır. Girişimciliğin tanımında ve belirleyici özelliğinde psikolojik, ekonomik ve sosyal faktörler büyük önem arz etmektedir (Kitapçı, 2019:55-56).

Girişimcileri başkalarından farklı kılan faktörler ise girişimcilerin becerileri, girişimcilerin yönetilmesi, devamlılığının sağlanması, girişimcilerin işletme özellikleri, tabi olduğu kültürler, altyapıları, girişimciliğe sürükleyen ekonomik motiflerdir. Bütün bunlar girişimciliği iktisat, sosyoloji ve psikolojiden bağımsız olarak ele almayı imkansız hale getirmektedir. Bu sebepten dolayı girişimcilik, iktisadi teoride, tarihsel süreçte, sosyoloji ve işletme alanlarında ele alınmıştır. Sosyoloji ve psikoloji alanlarında davranışsal boyutta ele alınan girişimcilik, yakın zamanda işletmelerin büyüme, devamlılık, verimlilik ve post modern yönetim yaklaşımlarının vazgeçilmez unsuru olarak değerlendirilmektedir (Göker, 2019: 8). Avrupa ekonomisinde inovasyon ve girişimciliğe feodal sistem

engel olmuştur. Ayrıca Orta Çağ'da durum değişmiştir. Kentleşmenin giderek artması girişimciliğin gelişmesine hız katmış ve özellikle hammaddenin azlığı ve bitmiş malları pazarlayan sınıf arasında girişimciliği geliştirmiştir (Özkul. 2008: 67).

Girişimciliği ekonomik perspektifte anlayabilmek için gelişim sürecini şöyle incelemek mümkündür:

Tablo 1.3. Ekonomik Teoride Girişimcinin Rolü

Girişimci belirsizlikle ilgili riski üstlenen kişidir (Cantillon, Thünen, Mill, Hawley, Knight, Mises, Cole, Shackle).
Girişimci finansal sermayeyi arz eden kişidir (Smith, Turgot, Mises...)
Girişimci bir yenilikçi ve karar vericidir (Weber, Schumpeter Sombart, Marshal. Cantillon, Keynes Schalke...)
Girişimci endüstriyel bir liderdir (Marshall, Schumpeter, Walker, Amasa...)
Girişimci bir yöneticidir (Say, Mill, Marshal, Menger)
Girişimci ekonomik kaynakların koordinatörü ve düzenleyicisidir (Say, Walras, Wieser, Schmoller, Weber, Davenport, Schumpeter)
Girişimci bir girişimin sahibidir (Quesnay, Wieser, Hawley)
Girişimci üretim faktörlerinin bir işverenidir (Amasa Walker, Wieser, Keynes)
Girişimci bir müteahhittir (Bentham).
Girişimci bir arbiterajdır (Cantillon, Walras, Kirzner)
Girişimci alternatif kullanımlar arasında kaynakların bir tarihçesidir (Cantillon, Krizner Schultz)

Kaynak : (Özkul. 2008: 67).

18. yüzyılda Fransız geleneğinin ilk adımları girişimcilikle atılmaya başlanmıştır. Ayrıca Fransa bilim adamları girişimcinin rolünü, bilinen maliyetler ile bilinmeyen faaliyetler arasındaki fark ile ilgili bilgiyi içeren etkenleri ortaya atmak olarak belirtmektedir. Dolayısıyla belirsiz şartlar altında karar alan girişimcinin varlığı, Fransız geleneğinin özelliği olarak ifade edilebilmektedir (Er, 2012: 9).

Fransa'da yaşamakta olan İrlanda asıllı Richard Cantillon, ekonomik teoride girişimciliğin kritik rolünün farkına varan ilk kişidir. Cantillon'un

eseri girişimcilik dünyasında bir dönüm noktasıdır. Sebebi de girişimciyi ekonomik sisteme önemli bir şahsiyet olarak koymasındır. Ayrıca bu bilim adamı iktisatta faktörleri üç gruba ayırmıştır:

- Mülk Sahibi (Toprak Sahibi)
- Girişimciler
- Çalışanlar (İşçiler)

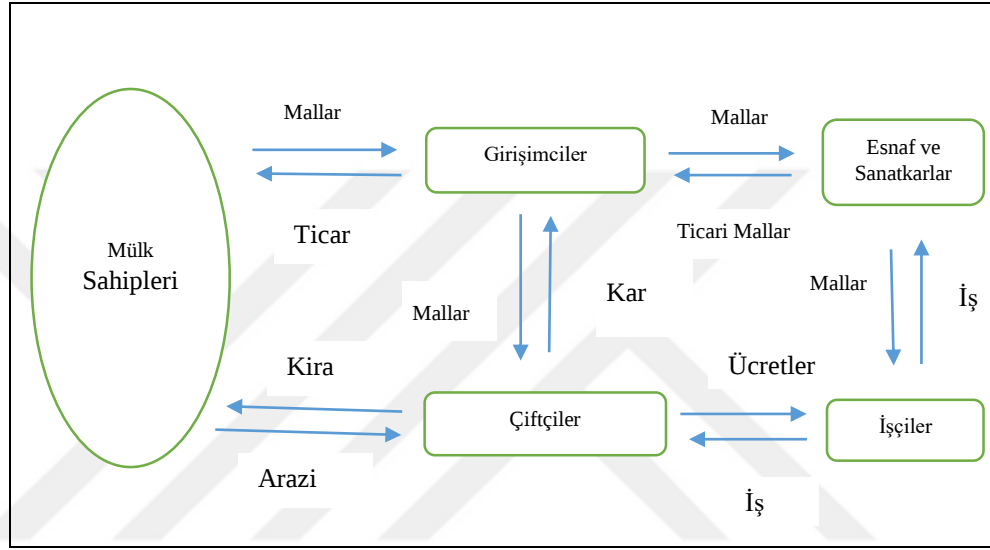
Cantillon'un (Essai Sur La Nature Du Commerce În General) adlı eserinde, ekonomide birinci ve üçüncü grup yeterince pasif olarak karakterize edilirken, girişimciler önemli ve merkezi bir rol oynamaktadır(Özkul, 2007: 346).

Cantillon'a göre girişimci kaynakların ana yöneticisidir . Cantillon, 1755 yılında girişimciliği iktisat literatüründe ilk tanıtan kişi olarak, kaynakları yani hammaddeyi sabit bir fiyattan alıp belirsiz bir fiyattan satmaya çalışan, bununla beraber dönüşümü başlatan ara bulucu olarak tanımlamıştır. Cantillon yaşadığı dönemlerde daha çok tarımsal girişimcilerin üstünde durmuştur (Göker, 2019: 10). Ayrıca Cantillon'a göre girişimci, henüz belirlenmemiş bir bedelle satmak üzere üretim girdilerini ve hizmetlerini bugünden satın alan ve üreten kişidir. Ona göre belirlenmemiş bedelin olması gelecekte riski de beraberinde getirmektedir. Böylece girişimciler riskle karşılaşmaktadırlar (Demir, 1995: 163). Oxford, İngilizce olarak girişimciyi (kar karşılığında risk ve inisiyatifi kabul eden kişi) olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre girişimcinin riskle ortak olduğu söylenmektedir (Yıldız, 2012: 31).

Pratik olmayan bir şeyden bir vizyon yaratma ve oluşturma kabiliyeti olarak incelenen girişimcilik kavramı, risk alma yönüne Cantillon'dan beri hep dikkat çekmiştir. işletmecilik faaliyetinde profesyonel yönetici ile girişimciyi birbirinden ayırt eden unsur, girişimcilerin riskini bizzat kendileri üstlenmesidir. Ayrıca ekonomik riskler girişimciler için sadece bir boyuttur. Belirsiz çevrede kariyer riski, psikolojik, fiziksel ve sosyal riskler çoğu

zaman ekonomik risklerle bir arada ortaya çıkmaktadır. Bütün bunlara katlanmak, girişimciliğin özelliklerinin en önemlisidir (Yıldız, 2012: 32). İktisadi yönden Cantillon'a göre girişimci, Schumpeter'den farklı olarak piyasa ekonomisinde dengesizlik değil tam tersine dengeleyici rolü olan merkezi aktör olarak bilinmektedir.

Şekil 1.2. Cantillon'un Dairesel Akım Diyagramı

Kaynak : (Göker, 2019: 11).

1.2.4. Fizyokrat Düşüncede Girişimcilik

Fizyokrat düşüncede girişimciliğin tarıma yönelik olduğunu ve sanayi devriminin tam olarak dünya ekonomisini değiştirmedeği anlaşılmış, hem de tarımsal bir dönemde ortaya çıktığı için tarımsal girişimci üzerinde durulmuştur. Böylece Cantillon girişimciyi, tarımsal maddeleri belirli fiyata alıp belirsiz fiyata satma faaliyeti olarak tanımlamaktadır (Er, 2013: 77). Dolayısıyla girişimcinin belirsiz fiyatı beklemesi girişimciyi riske götürebilmektedir. Bu sebeple girişimcilerin risk alma yönüne dikkat çekilmiş ve her dönem çeşitli görüşlere rastlanmıştır. Örneğin Schumpeter, The Theory Of Economic Development adlı kitabında, girişimciyi ekonomik gelişmenin güç kaynağı olarak görmektedir (Yıldız, 2012: 31).

Erken dönem iktisatçılarda da Castillo'nun hemen ardından, Turgut ve Say'ın girişimcilik görüşleri ortaya çıkmış ve bunlara göre girişimci, daha çok yeni iş yaratan ve geliştiren kişi olarak bilinmiştir. 1727-1782 yılları arasında yaşamakta olan Turgut'a göre servetin biriktirilmesi ile paranın biriktirilmesi paralel gerçekleşmekte ve bunların ikisi de tasarruf yolu ile sonuç bulmaktadır. Genel olarak para biriktiren aktör, yatırım kararı alabilecek kapitalistlere dönüşmektedir. Bu kapitalistler, ya toprak-mülk sahibi ya da bir işletme kurarak yatırım yapmakta, yani başkalarına borç vermektedir. Sonuç olarak Turgut'un düşünce dünyasında bir girişimci, kapitalist olarak ya mülk sahibi ya da parasını işletme kararı ile borç vererek girişimci olur. Girişimci tam anlamıyla yatırdığı sermayeden faiz ve ortaya attığı çabadan istihkak elde etmektedir (Göker, 2019:12). Fizyokrat bilim adamlarından Nicolas Baudeau'a göre girişimci, maliyetini azaltmak ve karını yükseltmek amaçlı teknoloji ve düşünceleri kullanan dolayısıyla da bunları icat eden yenilikçi bireydir. Bu tanım Cantillon'un değişiminden farklı olarak bilinmesi ile yeni bir boyuta yol açmıştır (Özkul, 2008: 69). Nitekim Baptiste Say'e göre girişimcilik, Cantillon'un ekonomik açıdan risk alan tanımı ile Adam Smith'in endüstriyel yönetici kavramının birleşimidir. Say'e göre girişimcilik, yeni girişimciler yaratarak toplumu etkileyen ve toplum tarafından yönlendirilen, bununla beraber toplumun ihtiyacını kaynakların verimli kullanılması ile gideren kişidir. Yani düşük verimlilik alanındaki kaynakları yüksek verimliliğe çıkaran biridir (Göker, 2019: 12).

1.2.1. Klasik Ve Neo - Klasik Okulda Girişimcilik

Genel olarak 18. yüzyılın ortalarında değişiklikler, yeni düşünce tarzları ve sosyal bağlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu değişiklikler klasik iktisat teorisine sebep olmuştur. Klasik iktisat teorisinin başında Adam Smith gelmektedir. Ayrıca Adam Smith "Ulusların Zenginliği" adlı eseri ile kapitalizmin teorisini ilk olarak ortaya atmıştır ve ona göre kapitalist önemli kaynakları endüstriyel girişimde birleştiren mülkiyet sahibidir. Ayrıca Smith, kapitalistleri toplum refahının sebebi olarak bilmesi ile beraber kapitalist

girişimcileri tasarruflu, yatırımları ve üretimi örgütlemeleri sebebi ile de ekonomik açıdan en önemli aktör olarak görmüştür (Özkul, 2007: 347). Genel olarak Smith girişimciyi, tehlike arayan maceracı, ileri görüşlü plan yapan birey ve sorumluluk üstlenip mantıklı risk alan kişi olarak tanımlamaktadır (Er, 2012: 15). Bentham, toplumun ilerlemesinde sorumluluk hisseden, hayal gücü, yaratıcılığı ve yeniliğe önem vermesi ile beraber bunları ispat etmek için hapishane modeli düşüncesiyle, hapishanenin doğru bir şekilde yürümesi için lazım olan ihtiyaçları satın alan ve mahkum emeğın çalıştırılması ile elde edilecek kazanç üzerinden vergi alan bağımlı olmayan bir sözleşmecidir (Hebert vd., 2006: 590-591). Smith'in hemen ardından John Stuart Mill, 1848 yılındaki Principle Of Political Economy adlı çalışması ile girişimciliğın zenginliğine katkı sağlamış ve girişimciliğın rolünü yönetim, denetim ve kontrol faaliyetleri olarak tanımlamıştır. Ona göre faaliyeti yönlendirmek için bireyin zeka, kültürel bilgi ve yüksek algıya sahip olması gerekmektedir (Formaini, 2001: 5-6). Genel olarak klasik iktisatçıların düşüncesi, kendisinden önce ortaya atılan teorilerin tersine, bireye ve bireysel girişimcilığe önem vermiş ve bu sebeple bireyin faaliyetini sınırlayıcı olarak gördüğü devlete çok az görev vermiştir (Aşkın vd., 2011: 59).

Klasik akımının son bulduğı 1870'lerden 1930'lara yani Keynes'in iktisadi düşüncesine kadar devam eden neo-klasik düşünceleri, girişimcilikle ilgili değerli teorileri ortaya atmaktadır. Neo-klasik teorisyenlerinin başında gelen isimler Alfred Marshall, Leon Walras, Von Thünen ve Joseph A. Schumpeter olarak sınırlanmaktadır. Genel olarak girişimcilere pek yer vermeyen Neo- klasik teorisi, girişimciyi sadece üretim faktörünü bir araya getirme fonksiyonu olarak görmesi ile beraber, bireyin geleceğe karşı risklerini korunma motifi ile değerlendirmektedir. Ayrıca piyasa fiyatlarını farklı aktörlerin ortak kararı sonucu olduğunu varsayarak denge teorisi ile girişimciliğı beyan etmektedir. Bu teoride tüm aktörler tüm fırsatları bilmekte ve girişimcilikte fırsattan ziyade kişinin özelliğinin üstünde durulmuştur. Ayrıca tam bilgi mantığıyla yola çıkıldığı için girişimciye pek yer kalmadığı düşünülmektedir. Yani sonuç olarak firmaların kendi kendini yürüttüğü

varsayıldığı zaman, girişimciliğin iktisatta çok küçük öneminin olduğu savunulmaktadır (Özkul, 2008: 75-76). Klasik ve Neo-klasik dönemlerin arasında köprü kuran Alfred Marshall, Neo-klasik dönemde girişimciliğe ilgi gösteren ekonomistlerden biridir. Marshall, girişimcinin ekonomide önemli yeri olduğunu beyan etmesine rağmen, girişimcinin fonksiyonuna açık olarak değinmemiştir. Marshall'a göre girişimci hem işveren hem de yöneticidir. Bununla beraber bir girişimcinin bazı beceri ve yeteneklere sahip olması gerekmektedir. Ayrıca bu yetenekler doğuştan, aileden veya eğitim ile gelişmektedir (Arıkan, 2004: 5). Dolayısıyla Marshall, üretim faktörlerinin yanına yönetimi -örgütlenmeyi de katarak işletmelerde üretimin gerçekleşmesi için koordinasyona olan isteğin altını çizmiştir ve bu kapsamda girişimcinin rolüne değinmiştir (Zimmerman, 2008: 23). “Elements Of Pure Economics” adlı çalışması ile üretim faktörünü dörde ayırıp girişimciliği eleştiren Leon Walras girişimciyi, toprak sahipleri, işçiler ve kapitalist dışındaki dördüncü üretim faktörü olarak ele almaktadır. Onun girişimcilik rolü, arazi kiralayan toprak sahibinden, kişisel yetenekleri ile çalışan işçiden ve sermayeyi borç veren kapitalistten farklıdır. Ayrıca Walros, girişimciyi arbitraj ve koordinatör olarak tanımakta ve ona göre girişimci olmadan değişim ve faaliyet olmamaktadır (Er, 2012: 23). Neo-klasik iktisatçıların başka biride Von Thünen'dir. Thünen'e göre girişimci, hem yenilik yapan hem de risk alan kişidir. Örneğin, bir işle ilgili bütün riskleri üstlenen bir sigorta firması bulunmamaktadır. Thünen'in düşüncesine göre, riskin bir parçası hep girişimciye aittir. Ayrıca Thünen'in girişimsel geliri iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar riskin getirisi ve yaratıcılığın getirisidir. Genel olarak bu ikisinin toplamı ise firmanın karını beyan etmektedir (Özkul, 2008: 79).

1.3. Joseph A. Schumpeter'in Girişimcilik Alanına Katkıları

Sadece iktisadi düşünce ile kendisini sınırlamayan Schumpeter, toplum felsefesi ve toplumsal ilişki kuramları ile yakından ilgilenecek felsefe ve sosyoloji alanlarına katkıda bulunmuştur. 1883-1950 yılları arasında yaşamakta olan Schumpeter, iktisat ile ilgili birçok eserini piyasaya sürmüştür. 28 yaşında kaleme almış olduğu 1911 yılında yayınlanan (The Theory Of Economic Development) adlı eseri iktisat alanında Schumpeter'i daha yüksek yerlere getirmiştir (Göker, 2019: 19). İktisat tarihi açısından sosyal yapıların önemli olduğuna inanan Schumpeter, sosyal yapıların kurulduktan sonra asırlar boyu devam ettiğini ve toplumun farklı açıdan şekillendiğini, böylece sosyal yapılar, türler ve tavırların oluştuğunu öne sürmektedir. Bu da Schumpeter'in kurumsal istikrara verdiği önemi beyan etmektedir. Schumpeter'in iktisadi anlayışı, insanların herhangi bir durumda nasıl davrandıklarını ve davranışları sonucu ortaya çıkan iktisadi etkileri sorgulamaktadır. Ayrıca bu tür görüşler onun Neo-klasik iktisattan ayrı yaklaşımla yola çıktığının ifadesidir. Neo-klasik yaklaşımın tersi ona göre sermaye üretim araçları değil girişimcilere inovasyon için ihtiyaç olan satın alma gücüdür (Kitapçı, 2019: 56). Schumpeter'in düşünceleri girişimci dünyasına büyük katkı sağlamıştır. Schumpeter'e göre girişimci yeni bir firmanın kurucusu, yerleşmiş alışkanlıklarını bozan ve eski alışkanlıklara karşı gelen bir yenilikçidir. Ayrıca yenilikçi ve girişimci kişileri savunarak ikisinin arasında vazgeçilmez bir bağ olduğunu beyan etmektedir (Göker, 2019: 20). Schumpeter'e göre yenilikçi girişimciler, ekonomik değişimin ve refahın temelini oluşturmaktadır. Bu yenilikler yeni kombinasyonların hayata geçirilmesini ya da ekonomide mevcut olan üretim faktörlerinin farklı olarak kullanılmasını açıklamaktadır (İçke, 2014: 19-20).

Genel olarak Schumpeter'in girişimciliği 5 işlevden oluşmaktadır: (Philipsen, 2021: 4).

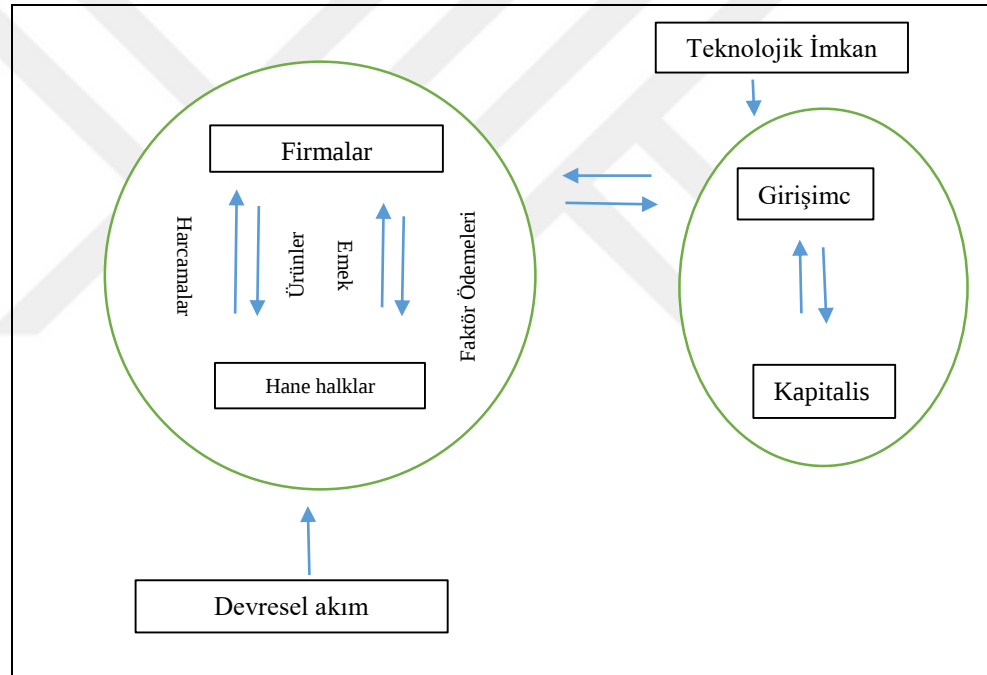
- Yeni ürünün daha iyi kalite tanıtımı
- Yeni pazarın oluşturulması

- Yeni üretim metodunun tanıtımı
- Yarı işlenmiş hammaddenin temini için yeni kaynağın bulunması
- Herhangi bir sektörde yeni organizasyonun yürütülmesidir.

Bu maddelere göre girişimcinin görevleri, yeni icat ortaya çıkarmak, ürünü değiştirmek, var olan ürünü daha önce denenmemiş bir şekilde üretmek böylece yeni pazar oluşturarak yeniden organize etmektir. Ayrıca belirtilmelidir ki, ekonomik yaklaşımda icat ile yenilik aynı olarak değerlendirilmemektedir. Bu sebeple Schumpeter'e göre kalkınmanın başrolü yenilikçidir, mucit değildir. İcatlar sadece prototiplerdir (İçke, 2014: 21). Yenilik, Schumpeter'e göre yeni bir ürünü dizayn etme, üretme, geliştirme ve pazarlamaya giriş kapasitesidir. Bir ürünü ilk defa piyasaya sunma ile onun yaygın hale gelmesini sağlama arasında farklar mevcuttur. Ayrıca bilinen ama yaygın olarak kullanılmayan bir ürünün yaygın olmasını sağlamakta Schumpeter'in düşüncesinde büyük önem taşıyan bir yeniliktir (Demir, 1995: 164). Schumpeter'in girişimcilik görüşü zaman içinde değişmiştir. Schumpeter, 1940'a kadar girişimcilikle ilgili düşüncelerini geliştirerek yeni ekonomiye dahil etmiştir. Son zamanlarda bu bilim adamı toplumların kurumsal yapılarına odaklanmış ve kapitalizmin yerine sosyalizmin geçeceğini öngörmüştür (Er, 2013: 79).

Schumpeter'in iktisadi düşüncesi üzerinde Walras'ın büyük etkisi olmuştur. Walras'ın genel denge modeli sadece statik iktisadi düzeni açıklamaktadır. Ancak değişim karşısında herhangi bir bilgi vermemektedir. Schumpeter, başkalarının aksine piyasayı dengeli bir sistem olarak kabul eder. Girişimciliği ise dengeyi bozan bir süreç olarak nitelendirir. Ayrıca Schumpeter, denge teorisini sert eleştirmesine rağmen kabul etmiştir. Ekonomik sistemin statik tanımını da devresel bir akım olarak ele almıştır. Genel olarak Schumpeter, ekonomik gelişme modelinin ana yapısını şöyle göstermektedir:

Şekil 1. 3. Schumpeter'in Ekonomik Gelişme Modeli

Kaynak: (Er, Girişimcilik ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadi Düşüncedeki Yeri: Joseph A. Schumpeter, s. 78).

Şekildeki birinci daire iktisadi süreçlerin sürekli değişime uğramadan sabit ekonomiyle tanımlanan döngüsel bir akışını göstermektedir. Bu süreçler durağan durumda ister üretici olsun ister tüketici olsun rutinler üzerine kurulmaktadır. İkinci daire de değişim yollarını arayan girişimcinin ve kapitalistin ortak yaşam alanını göstermektedir (Özkul, 2007: 353-354). Schumpeter, dairesel akım kavramını yeniliklerle tanışılması sonucunda oluşan değişimi açıklamak için bir referans noktası olarak kullanmıştır. Bu da

ekonomiyi eski yollardan uzaklaştırıp yeni yollara doğru götürmektedir (Er, 2013: 79). Schumpeter'in girişimciliğine göre süreç kavramı girişimci kapitalizm süreç ve modern süreç olmak üzere iki çeşittir. Unutulmamalıdır ki girişimcilikte aşamalı olarak değişiklikler söz konusu olmaktadır. Yani Schumpeter'e göre dairesel akımda girişimci, ekonomik değişikliği sağlayan tek kişidir (Hagedoorn, 1996: 889). Girişimcilik faaliyetine inovasyon terimini de ekleyen Schumpeter, girişimciyi değişim için mekanizmanın taşıyıcısı olarak göstermektedir. Yani ona göre girişimci, üstün özellikleri ve yaratıcılığıyla cesurca davranmaktadır. Schumpeter'in teorisi girişimcinin karını, maliyeti aşan fazlalık ve firmanın geliri ile gideri arasındaki fark olarak görmektedir. Ayrıca girişimciyi belirsizlikten kaynaklanan riski taşımasından dolayı eleştirmektedir. Bu teoriye göre girişimci sadece sahip olduğu sermaye kadar belirsizliğe katlanmalıdır (Özkul, 2008: 84).

1.3.1. Schumpeter'in Yaratıcı Yıkımı

Schumpeter'e göre, kapitalizmin başarısı bir girişimcinin ortaya çıkmasını sağlayan koşullara bağlıdır. Genel olarak girişimciler eski ürünleri yayınlamaya ya da yeni ürünleri keşfederek refahın yükselmesini sağlamaktadır. Bu işlemleri yaparken ise geçici tekeller kurmaktadır. Bu devrim ona göre yaratıcı yıkımdır. Yaratıcı yıkım, yeni ve iyi ürünleri üreten şirketlerin eski ürünleri veya eski ürünleri üretmekte olan firmaları tasfiye etmesidir. Ayrıca ona göre sadece bu yolla yenilikçi girişimciler toplumu dönüştürmektedir. Onun düşüncesine göre tekeller topluma büyük fayda sağlamaktadır (Demir, 1995: 165). Walras'ın denge modeline önem veren Schumpeter'e göre yaratıcılık ve yenilik, girişimcilik için büyük önem taşımaktadır. Girişimciliği, içinde yaşanan dünyanın zevkini ve yaratıcılığın coşkusuyla çıkarmak olarak bilen Schumpeter, yenilikçi bir girişimcinin hem tüketicileri hem de finansörleri ikna etme kabiliyetine sahip olması gerektiğine inanmaktadır (Kızılkaya, 2025: 10-15).

Genel olarak Schumpeter'in yaratıcı yıkımı dört temel olayı açıklamaktadır.

Tablo 1.4. Schumpeter'in yaratıcı yıkımı

1. Başlangıç Dengesi: Alışılmış davranışlara dayanan bir ekonomik sistemdir. Bu çerçevede aktörlerin alışkanlığı etrafında şekillenen bir dengenin kurulu olduğunu varsaymaktadır.
2.Yenilenmiş Denge: Ona göre bugün ya da yarın yenilikçi dürtü, gelişmeyi desteklemek için yetersiz kalacaktır. Ekonomik darboğaz da birçok eski firmayı ekonomik sistemin dışına sürükleyen rekabetçi, yaratıcı yıkım sürecini keskinleştirmektedir.
3.İnovasyon ve Ekonomik Gelişme: Genel olarak yenilikçi bir azınlık, girişimlerine başladığında başlangıç dengesi bozulmaktadır. Ayrıca bu, ekonomik dengeye öncülük etmektedir. Yenilikçi yeteneklerin bitmesi ve dengesizlik durumunda yeniliğin akımı zorlaşmaktadır.
4.Evrım: Alışlagelmiş sistemin ekonomik evrimi, rutin hale gelmiş dengelerin ve yenilikçi dengesizliklerin bir araya gelmesidir.

Kaynak : (Oğuztürk, 2003: 13-14).

Dolayısıyla Schumpeter, yaratıcı yıkım sürecinde oluşan tekellerin toplum için faydalı olduğunu belirtmiştir. Sebebi de inovatif girişimcilerin toplumu değiştirme kabiliyetine sahip olmasıdır. Ayrıca üstünde durulan tekellerin hareket etmemesi halinde girişimciler yeterli kar elde etmeyecektir. Bunun için de girişimciler, araştırma-geliştirme yoluyla inovasyonları oluşturmaktadırlar (Kitapçı, 2019: 61).

1.3.2. Schumpeter'in İnovatif Girişimcilik Kavramı

Schumpeter'in, inovasyon ve yaratıcı yıkım kavramları 1980'lerden sonra tartışma konusu olmuştur. Yenilik, aslında bir girişimcinin üretim fonksiyonunu değiştirmesi ve üretim faktörlerini daha önce görülmeyen bir yöntemle örgütlemesinin sonucudur. Schumpeter'e göre üretim için kaynakların bulunması, yeni pazarların keşfedilmesi, ürünlerin işleme yöntemindeki gelişmeleri, kısacası ekonomik dünyanın akışında bir şeylerin farklı gerçekleşmesi malların üretiminde teknolojik gelişmeyi işaret etmekte ve bu gelişme yenilik kavramı ile belirtilmektedir (Er, 2012: 32). Yenilik genel olarak yeni firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu konuda Schumpeter'in düşüncesine göre yeni kombinasyonlar eskiden olduğu gibi yeni firmalardan gelmekte ve işlemeye onların beraberinde başlanmaktadır. Gerekli olan kaynaklar yeni firmaların oluşması için zaten mevcuttur. Yeni

kombinasyonlar üretim için lazım olan malları eskiden mevcut olan mallardan almak zorundadır (Hagedoorn, 1996: 887). Genellikle girişimciler, bu yüzden eski kaynakları kullanan yeni aktörler olarak bilinmektedir ve değişiklikte olağanüstüdürler. Yaşadıkları yerlerde sahip olduğu durumlarla yetinmeyerek sürekli büyümenin peşindedirler (Özkul, 2008: 87). Yenilik olmayınca toplumun ekonomik dinamizmi yok olacaktır. Bu sebeple Schumpeter, tekellerin altını çizerek tekellerin engellenmesinin yeniliğe ve ilerlemeye engel olacağını belirtmiştir (Prowse, 1992: 8).

Yenilik genel anlamıyla yeni bir üretim fonksiyonu meydana getirmektir. Schumpeter 5 tür yeniliğe önem vermiştir (Wood, 2005: 6-7).

1. Yeni bir mal, eski mala yeni bir görünüm sağlamak veya aynı malın yeni kalitesinin piyasaya sürülmesi
2. Üretim alanına yeni tekniklerin uygulanması
3. Yeni pazarların yaratılması veya bulunması
4. Yeni bir hammadde veya yarı mamül maddenin bulunması
5. Endüstride reorganizasyonun gerçekleşmesi.

Schumpeter'in düşüncesine göre, iktisadi hayatta yeniliğin meydana getirdiği değişikliğin çeşitli şekillerde ortaya çıkmasının 3 sebebi vardır: (Demir, 1995: 162-163).

1. Yeniliğin gerçekleşmesi için lazım olan zaman, yenilik türüne göre değişmektedir ve bazılarının uygulanması büyük donanım ve malzeme gerektirmektedir.
2. Yeniliğin etkileme yolları farklıdır. Örneğin, bazıları tek değişime bazıları ise art arda gelen değişikliklere sebep olmaktadır.
3. Yeniliğin ortaya çıkış süresi değişmektedir. Yani yenilikler birbirine bağımlı olarak büyük bir sürecin parçası olarak meydana gelebilmektedir.

Bu sebeplerden dolayı Schumpeter'in teorisi, birbirini takip eden basit dalgalanma dizilerini değil, belirli olmayan miktarda eş zamanlı çevrimleri ima etmektedir.

1.3.3. Schumpeter Sonrası Girişimcilik Kavramı

Neo-klasik okuldan sonra girişimcilik kavramı ile ilgilenen birçok isim literatürlerde geçmektedir. Schumpeter'i takip eden bazı isimlerin başında Amerikalı Frank Knight ve İsrail M.Kirzner gelmektedir (Göker, 2019: 21). Knight, Cantillon'un ele aldığı girişimcilik teorisini genişletmiş ve riskle belirsizliği ayırmıştır (Özkul, 2008: 89). 1921'de risk ve belirsizliği ayırarak değerlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda belirsizlik hesaplanmaz ama risk hesaplanır inancıyla girişimciye değinmiştir. Ona göre kar belirsiz olduğu için girişimcinin ödülü olarak görülmektedir. Ayrıca Knight, ilk çalışmasında girişimcilik ile teşvik ilişkisini incelemiş ve risk ile belirsizlik modeline teşviki de ekleyerek girişimcilik noktasında üstlenilen riskten öte inovasyonun katma değer yarattığının üstünde durmuştur (Göker, 2019: 21).

Knight'ın girişimcisi, net karı olan bireydir. Kar ise gelirden ve bütün sözleşmelerden doğan ücretler çıkarıldıktan sonra arta kalan kullanılabilir gelirdir. Knight'e göre girişimci, zihninde risk ve belirsizliği algılama özelliğine sahiptir. Başarılı girişimci ise geleceği daha doğru bir şekilde görmelidir (Hebert, 2006: 593). Knight'in ardından gelen Kirzner'in girişimcisi ise pazar yerinde asimetrik bilgilerden kaynaklanan fırsatları yakalayarak kullanmakla beraber gelir sağlamaktadır. Ona göre bir girişimcinin karı, piyasa ve girişimciler arasındaki bilgi açığının ve bilgi farklılığının uygun eyleme ve fırsata dönüştürülmesinin sonucudur. Kirzner'in hemen ardından gelen Casson'a göre ise girişimci, belirsizlik koşulları altında hem arzın hem de talebin koordinasını gerçekleştiren bireydir. Ayrıca bütün girişimcilerin kaynaklara ulaşma yolunun açık olmasını savunmaktadır. Onun inancına göre girişimciler dışsal kaynaklara da kolay bir şekilde ulaşabilmelidir (Özkul, 2008: 92).

Genel olarak günümüze kadar birçok araştırmaya konu olan girişimcilik, gittikçe değer kazanmaktadır. Dolayısıyla günümüzde girişimciliğin hız kazanma sebebi Schumpeter'in girişimciliği ve inovasyonunun tekrar gündeme gelmesidir. Genel olarak bakıldığında girişimcilik ve inovasyonun oluşma sürecinde devletin de önemli rolü bulunmaktadır. Farklı boyutlarıyla günümüze kadar gelen Schumpeter girişimciliği, inovasyonu ve yaratıcı yıkım yaklaşımlarıyla yaşam üzerinde pozitif etkiler oluşturmaları için toplumun iki farklı dünyada yaşayabilme yeteneğine sahip olmasını sağlamaktadır. İnsanların böyle bir felsefeye sahip olmaları, girişimcilik ve inovasyonun kültürel yıkımlara sebep olmadan ileri medeniyet seviyelerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Böylece insanlar arasındaki mesafeler azalarak toplum başarıya gitmektedir (Kitapçı, 2019: 70).

İKİNCİ BÖÜM

GÖÇ VE MÜLTECİ KAVRAMLARI

2.1. Kavramsal Çerçeve

Göç, insanlık tarihinden bu yana süregelen bir kavramdır. (İOM) Uluslararası Göç Örgütü'ne göre göç kavramı, ülkeler arası sınırı aşmak veya ülke içinde farklı nedenlerden dolayı yer değişikliği yapmaktır (Demirhan, 2019: 4).

Göç insanların ekonomik, siyasal, sosyal, güvenlik, coğrafi, dini veya başka sebeplerden dolayı hayatının bir kısmını ya da geri kalanını yaşamak için yaşadıkları ülkeyi, şehri veya köyü değiştirmeleridir. Göç hareketleri insanoğlunun önemli bir kaygısı olarak görülmektedir. Dolayısıyla göç, sadece göç eden bireyleri ve toplumları değil aynı zamanda göç kabul eden ülkeyi, bununla beraber oradaki toplumu da etkilemektedir. Göç hareketleri insanların kültür ve yaşam hareketlerini etkilemektedir. Göç olgusu ister kalıcı ister geçici olsun hareketin ana sebebi bireydir (Güney, 2017: 38).

Göç hareketi içindeki kişiye göçmen ve uluslararası belgelere göre mülteci veya sığınmacı denmektedir. Tarihsel devrimde göçmeni ilk tanımlayan kavram “mülteci” kavramıdır. Mülteci genel anlamıyla can güvenliğini sağlamak amacıyla savaş, zorluklar ve baskılardan kaçarak ülke sınırını terk eden kişilere denir (Demirci, 2019: 82). Başka bir deyişle mülteci, bir ülkede sığınma başvurusunda bulunarak bir takım hakları yaşama izni ile birlikte elde eden bireydir. Genel olarak mülteci kavramını göç kavramından ayırt eden durum, göçmenler gönüllü olarak yer değiştirirken mültecilerin zorunlu olarak yaşadığı toprağı terk etmeleridir. Mülteciler uluslararası korumalara ihtiyaç duymaktadırlar (Çelik, 2020: 23).

Genel olarak mülteci kavramı 1951 Cenevre Sözleşmesi 1. Maddesinin (A) fıkrasının 2. Bendinde şöyle tanımlanmaktadır: Irkı, dini,

tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri sebebi ile, zulme uğramaktan korktuğu için haklı sebeplerle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku sebebi ile, faydalanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve böyle olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen söz konusu korku sebebi ile dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır (Çakran vd., 2017: 5).

Göçün yanında buna benzer başka kavramlar da görülmektedir. Bu kavramlar mülteci, sığınmacı ve göçmen kavramlarıdır. Mülteci, göçmen ve sığınmacı arasında az ya da çok fark bulunmaktadır. Dolayısıyla göçmenler ülkelerini daha iyi bir yaşam için isteyerek terk ederken, mülteciler can korkusu ile ülkelerini terk etmektedirler. Mültecilerle ekonomik sebeplerden dolayı göç edenler arasında fark vardır. Yani mülteciler açısından devlet korumaları söz konusu değil ama ekonomik sebeplerden göç edenler devlet korumasından faydalanmaktadır. Bir diğer kavram sığınmacı kavramıdır. Bu kavram mülteci statüsü almaya yönelik yaptığı başvurusu daha onaylanmamış bireyler için kullanılan bir terimdir. Bununla birlikte başvuru yapmayan ve yapıp sonuç bekleyenler de sığınmacı olarak bilinmektedir. Bütün bunlarla birlikte son dönemlerde yerinden edilmiş kişiler terimi de kullanılmaktadır. Bu kişilerin evini terk etme sebebi, mültecilerin sebepleriyle aynı olabilir. Ayrıca bu kişiler sınır ötesine çıkmadan ülke içinde yaşamakta olan bireylerden oluşmaktadır (Karadağ vd., 2010: 55-56). Dolayısıyla bu kavram, ortaya çıkan baskılardan dolayı yaşamış olduğu ülkeyi başka bir devletin ülkesine ya da bir devletin uçağına, gemisine veya diplomatik alanına giderek korunmasına tabi olması durumudur. Sığınmacı yaşadığı ülkede işkence, şiddet veya silahlı çatışmalardan ötürü hayati tehlikesi bulunan ve bu nedenden dolayı da başka bir ülkeden mülteci statüsü talebinde bulunan kişidir (Çelik, 2020: 21).

Göçmen tanımı her ülkeye göre değişmektedir. Örneğin Türkiye'nin göç tarihinde göçmen kelimesi Farsçadan geçen "muhacir" olarak karşımıza

çıkmaktadır. Muhacir kelimesinin anlamı göç-i tehcidir (Erdoğan vd., 2015: 194-195).

Uluslararası düzeyde kabul görülen net bir göçmen tanımı görülmemektedir. Ayrıca bu kavramı, dışarıdan zorlamak gibi bir durum olmaksızın kişisel rahatlıkla insanların yer değiştirmesi olarak tanımlamak mümkündür. Bu kavramın ardından düzenli ve düzensiz göçmen kavramları da gelmektedir. Düzenli göçmenler hukuki ve yasal olarak göç ederlerken düzensiz göçmenler ise yasadışı giriş veya ikamet izni zamanı bitmesi durumunda bile bulunduğu ülkeyi terk etmeyen bireylerdir (Çetinkaya, 2019: 2-3).

Küreselleşen dünyada göçün temel işlevleri ve süreçleri bulunmaktadır. Bu süreç ve işlevlerin birincisi, genetik bileşenlerdir. Bunun anlamı insanların çeşitliliğini sürdürme işlevidir. Bazı toplumların başka bir gruba katılması, evlerini terk eden topluluklar arası göç olarak adlandırılmaktadır. Böylece genetik çeşitliliğini geliştirmektedir. Bir diğeri çarpaz topluluk göçüdür. Çarpaz topluluk göçünde farklı etnikler arasında çeşitliliğin genişletilmesi söz konusudur. Bunlara ek olarak göç korkutucu ve tehlikelidir. Göçmenlerin farklı bir topluma gelişi farklı sebeplerden dolayı huzursuzluklara ve farklı korkutucu olaylara yol açabilir. Bir diğeri ise duruma göre yerel halkın göçmenleri ortadan kaldırmaya çalışmasıdır(Campbell, B :2016). Bunlarla beraber Göçün bir diğer işlevi ise toplumun dünyanın iklimi ve çevresiyle olan bağlantılarına aracılık etmesidir. Ayrıca göç toplumun içindeki bağlantılarına aracılık bağıni oluşturarak sosyal değişikliklere neden olmaktadır.Göçün bir diğer önemli işlevi ise, bu olguyu kavramsallaştırmaya yöneliğinin yüksek olmasıdır. Bu beraberinde her göçmene yeni bir fiziksel bakış açısı kazandırmakta ve yeni gözlemlerin oluşumuna sebep olmaktadır(Reich,David: 2018).

Dolayısıyla uluslararası göçün yaygınlaşması aşırı küresel duruma bir yanıttır. Eskiden en yoksul ülkeler fırsatların farkında değilken şuan başka yerlerdeki fırsatların bile peşindedirler. Dünyadaki bulunan eşitsizlik ve

yoksulluk göçün artmasına neden olmuştur(Yang.D : 2008). Küreseleşen göç akımı farklı konumlarda kalıcı miras bırakabilir. Küreselleşen dünyadaki eşitsizlik gibi göç eşitsizliği de çok kültürlülük ve az kültürlülük toplumların çıkmasına neden olmaktadır. Böylece bazı ülkelerde farklı kültürlerle sahip çokça göçmen bulunurken bazilerinde ise az göçmen bulunmaktadır(Paul:2013).

Aslında göç kendi kendine oluşan bir kavram değildir. Bu olguyu ortaya çıkaran bazı durumlar ve sebepler bulunmaktadır. Bu sebepler ülkeye ve bölgeye göre değişmektedir. Ülkeye ve bölgeye göre değişmesi insanların yaşamındaki durumların farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, bazı insanlar daha iyi bir eğitim için yer değiştirirken bazıları sağlık imkânlarından yararlanmak veya iyi bir ekonomiye sahip olmak için göç etmektedirler. Böylece göçün nedeni kişiden kişiye değişmektedir. Bazı insanlar savaştan dolayı ve zorunlu olarak göç yaşamakta, bazıları ise evlilik, meslek ve askerlik gibi durumlar için yer değiştirmektedirler. Dolayısıyla insanların göç nedenlerini ekonomik, siyasi ve askeri, sosyal ve kültürel ve diğer nedenler olarak dört şekilde incelemek mümkündür. Dünyaca yaşanan göç sebeplerinin en başında ekonomik sebep gelmektedir. Bu sebep açlık, yoksulluk ve kıtlıktan doğmaktadır. Siyasi açıdan yaşanan göçler iç karışıklık, savaş ve benzeri sebeplerden dolayı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca insanlar sosyal ve kültürel açılardan da göç etmektedir. Yani insanlar eğitim ve sağlık sebebi ile göç etmektedirler. Bütün bunlarla beraber insanlar farklı sebeplerden dolayı göç yaşamaktadırlar. Farklı sebeplerin içinde dini ve doğal olaylar yer almaktadır (Özpolat vd., 2018: 12-14).

2.1.1. Genel Olarak Göçün Tarihçesi

Göçün tarihçesi çok geniş ve kapsamlı bir kavram olarak kaşıımıza çıkmaktadır. Kapsamlı olması her halkın geleneklerine kadar uzanmaktadır. Özellikle son zamanlarda sosyal bilimler, beşeri bilimler,doğa bilimleri gibi çeşitli alanlarda genişletilmiş disiplinler ile göç tarihçesi ve önemi üzerine çalışılmaktadır (Maning:2020). Buna bağılı olarak bu kavram insanlık tarihi kadar eskidir. Tarihte yer alan ilk büyük göç olayı 4.yüzyılın yarısından yani Hunların Çin hükümetinin egemenliğinden uzaklaşmak için batıya doğru gelip Karadeniz'in kuzeyine yerleşmesi ile gerçekleşmiştir. Bu olay milletler göçü olarak tarihte yer almaktadır. Bu tarihten sonra farklı bölgelere dağılmışlardır. Bu kitlesel göçlerin farklı yerlerde ortaya çıkması Avrupa'da taze imparatorluklar, devletler ve ülkelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hunlar yıllar boyunca kendilerini Avrupa bölgelerinin istilacısı olarak göstermiştir. Ayrıca Hunlar Avrupa'nın temelini oluşturmuşlardır (Deniz, 2014: 177).

Sömürge dönemine kadar olan göç hareketleri, sömürgecilikle başlayan ve göç hareketini ayırt eden özellik, Batı'nın iş ihtiyacını karşılamak için ortaya çıkmıştır. Sömürgeciliğin 16.yüzyılda başlaması ile birlikte önemli bir ihtiyaç olan insan kaynağı ve köle alışverişi ile beraber göç hareketleri başlamıştır. Bu dönemlerde Afrika tarlalarında yaşamakta olan zenciler önemli ihraç malzemesi haline getirilmiştir (Yılmaz, 2014: 1687-1690).

Genel olarak bakıldığında 1619-1776 yılları arasında yaklaşık 15 milyon kişi köle olarak Avrupalı tüccarlar tarafından çalıştırılmak amacı ile Güney Amerika'ya, Karayip Adalarına hatta Brezilya'ya kadar götürülmüştür. Bu yönden bakıldığında Avrupa 300 yıl boyunca dünyanın yer değişme hareketlerine eşlik etmiştir (Mutlu, 2012: 11). Çoğunlukla 1850-1914 yılları arasında yaklaşık 60 milyon Avrupalı deniz aşırı memleketlere göç etmişlerdir. Bu göç dalgasında Kanada, Brezilya ve Arjantin ABD'ye göç etmişlerdir. Araştırmalara göre 1900-1909 yılları içinde 8,2 milyon, 1892-

1924 yılları arasında ise yaklaşık 20 milyon muhacir bu ülkeye girmektedir. Göç hareketi, 1890-1950 yılları arasında da Kanada'ya kaymıştır. Göçün uluslararası görülen bu dalgaları, dünyanın demografik, kültür ve benzeri yapılarına değişiklik katmıştır. Özellikle 19.yüzyılda Çin ve Hindistan'dan milyonlarca insan sözleşmeli işçi olarak yönlendirilmiştir. 20.yüzyılda Birinci ve İkinci Dünya Savaşı çok sayıda insanın göç etmesine neden olmuştur. Avrupa ülkeleri ikinci dünya savaşı gerçekleştikten sonra az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere işçi almaya başlamıştır. Almanya 1954 yıllarından 1970'lere kadar Portekiz, Yunanistan, İspanya ve Türkiye'den işçi kabul etmiştir (Deniz, 2014: 178).

Göç konusu ekonomik etkenlerle oluşmasından dolayı gönüllülük çerçevesinde değerlendirilmektedir. 1947'de Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılmasında yaklaşık 18 milyon Hindu ve Müslüman'ın mübadelesi gerçekleşmiştir (Kınık, 2010: 38).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan ve Romanya arasında sınır oluştuktan sonra 100,000 kişi Bulgaristan'a ve 120,000 Romen ise Romanya'ya göç etmiştir. 1979 yılında 2,5 milyon Afgan SSCB'nin işgalinden dolayı Pakistan'a muhacir olmuştur. Körfez savaşı sürecinde binlerce Şii ve Kürt ülkelerini terk ederek İran'a ve Türkiye'ye muhacir ve sığınmacı olmuştur. Son dönemlerde, özellikle 2000'li yıllarda yaşanan göç olayı ise BM'nin duyarsızlığı ile Suriye'de gerçekleşmiş ve Suriyeli göçmenler komşu ülkelere göç etmişlerdir (Deniz, 2014: 181).

2.2. Afganistan'da Göç Dönemlerine Genel Bakış

Sosyal, demografik, ekonomik ve politik bakımdan istikrarını sürdüremeyen Afganistan, sadece günümüzde değil tarih boyunca hem ülke içinde hem de ülke dışında göçler yaşamıştır (Karakaya, 2021: 101). Ayrıca bu ülke İran, Hindistan, İngiltere ve Sovyetler Birliği gibi ülkelerin tartışma meydanı olmuştur ve birçok farklılıklarla mücadele etmiştir. İngiltere müdahalesi ile 1875 yılında İran'dan ayrılmış ve 1919'da Amanullah Han'ın

vesilesi ile bağımsızlığını ilan etmiştir (Sacadpur vd. 2016:132). 1919'da bağımsızlığını ilan eden bu ülke, son dönemlerde farklı sebeplerden dolayı iç ve dış göçlere kaynak olmuştur. Genel olarak Afganistan'ın iç ve dış göç olaylarını farklı dönemlerde incelemek mümkündür.

2.2.1. 1979 Öncesi Afgan Göçü

Genel olarak bakıldığında Afganistan'da göç tarihi uzun zamanlara dayanmaktadır. Bu ülke modern tarihten önce büyük İskender, Gazneli Mahmut, Cengiz Han, Timurlenk, Babür Han gibi dünya hakimiyeti peşinde koşan hükümdarlar tarafından işgale uğramıştır. Ülke, modern dönemde 20. yüzyılın son zamanlarına kadar yaklaşık üç yüzyıl monarşi ile hayatını sürdürmüştür (Bozok, 2018: 419). 1979 yılları öncesi Afganistan'da göç olgusu etnik bağlar ve bazı doğal afetler vb. sebeplerden dolayı ortaya çıkmıştır. etnik bağ sebebi ile ortaya çıkan göç ise Peştunlar Pakistan nüfusunun yüzde yirmisini oluştururken Afganistan'da ise yüzde otuzunu oluşturmasıdır. Afganistan ve Pakistan'ın Peştunlarını ayıran İngilizlerin Hindistan ile ayırmış olduğu Durant hattıdır. Bu hat Peştun etniklerinin ikiye ayrılmasına sebep olarak ülkeler arası etnik göçe sebep olmuştur (Karakaya, 2021: 102). İkinci olarak ele alınması gereken etnik topluluk Hazaralardır. 1850'li yıllarda Hazaralar İran'a sığınmıştır. Bu dönemde İran'a sığınanların sayısı 5,000 iken 1850'li yıllardan sonra bu sayı 50,000 aile (168,000 kişi) olarak meşhedde bulunmuştur. Ayrıca bu göçmenler 1937 yılına kadar gerçekleşen Şii-Hazara etniği göçü ile beraber meşhedde kayıt altına alınmıştır (Abbasi, 2005: 835). Bu dönemlerde daha iyi yaşam peşinde koşan Afganlar Pakistan ve İran'a göç etmişlerdir. Çünkü bu iki ülkede iş fırsatı daha kolay sağlanmıştır. Ayrıca 1973'te gerçekleşen petrol krizi Afganlara bir iş fırsatı olarak görülmüştür. Bu gelişme İran ve Orta doğu ülkelerine göç etmeye teşvik etmiştir (Karakaya, 2021: 102). 1970'li yıllarda ortaya çıkan kıtlığın etkisi tam bitmemişken 1978'de Afganistan'da Sovyetler desteği ile askeri darbe ortaya çıkmış ve bu askeri darbe Afganistan'ın bitmeyen savaşının başlangıcı olmuştur. Tam darbenin ardından 1979'da Afganistan

SSCB tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal, Afgan halkı için bedeli olmayan bir istikrarsızlığa ve büyük göçlere sebep olmuştur (Bozok, 2018: 420).

2.2.2. 1979-2001 Dönemleri Yaşanan Göçler

1979- 2001 döneminde Afgan halkı Pakistan ve İran'a daha fazla göç etmeye başlamıştır. Bunun sebebi 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin ülkeye saldırmasıdır (Karakaya, 2021: 102). 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin 120,000 kişilik ordu ile (Yegin, 2015: 24) ülkeye girmesi birçok Afgan'ın ülkeden kaçmasına sebep olmuştur. Ayrıca Afganistan'daki göçün ilk dalgası Marksist Demokratik Partisinin 1978 darbesi sonucu meydana gelmiştir. Bu darbeyi 1979-1989 yılları arası Sovyetler Birliği takip ederek Afganistan'ı 10 sene sömürge altında tutmuştur (Karakaya, 2021:102). Sovyetler Birliği Afganistan'a geldikten sonra Afganlar genel olarak İran ve Pakistan'a sığınmıştır. 1980-1989 yılları arası İran'a 2,9 milyon Afgan göç etmiştir. Bu sayı Sovyetler Birliği Afganistan'dan çekildikten sonra 1992 yılında 1,5 milyona düşmüştür (Sajjadpour, 2016:132). Ayrıca bu dönemlerde İran'da bulunan Afganlara mavi kart dağıtılmış ve bu kart sahiplerine İran'da eğitim ve sağlık gibi bazı haklar sağlanmıştır. Ayrıca 1983 yılı Mücahidin grubu ile Sovyetler Birliği'nin çatışması İran ve Pakistan'a 3,9 milyon Afgan'ın göç etmesine sebep olmuştur (İçduygu vd., 2018: 486). Dolayısıyla 1979 yılı ilk Afgan göçü Pakistan'a 109,000 kişi olarak gerçekleşmiştir. Pakistan'a ikinci Afgan göç dalgası ise 1980 yılı 1,060,000 kişi olarak gerçekleşmiş ve bu rakam 1989 yılına kadar 3,270,000 göçmene yükselmiştir (Maley vd., 2011: 2).

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahale etmesi sonucu İran ve Pakistan başta olmak üzere Afganlar, Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden birçok ülkeye göç etmişlerdir. 1982-1989 yılları arası Türkiye Cumhuriyeti tarafından Sovyetler Birliği ile anlaşmalı olarak bireysel ve gruplar halinde bazı Afgan öğrenciler ve akademisyenler Türkiye'ye getirilmiştir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti 1982 yılında Pakistan kamplarında bulunan Türk kökenli Afgan göçmenleri Türkiye'ye getirmiştir. Bu göçmenler Özbekler,

Kırgızlar, Türkmenler ve Hazara kökenlerden oluşmaktadır. Türk kökenli göçmenler Tokat, Sivas, Kırşehir, Şanlıurfa, Hatay ve Van'a yerleştirilmiştir. Bu Göçmenlerin sayısı toplam 4,163 kişiden oluşan 1,006 aileden oluşmaktadır (Haşimi vd., 2021:162). Ayrıca Türkiye sadece Afganları değil 1980'lerin sonunda Romanya'dan çalıştırılmak amaçlı bir grup göçmeni İstanbul'a yerleştirmiştir. Dolayısıyla Romanyalıların bulunduğu Karasu Mahallesi 1990'lı yıllarda Afgan Göçmenleri de çalışmak amaçlı gelmişlerdir. Afganların buraya gelmesi Türk kökenli Afganların ilk kez Karasu'ya yerleşmesine sebep olmuş ve böylece 1982 yılında gelen Afgan göçmenler Türkiye'nin farklı bölüm ve bölgelerinde çalışmaya başlamışlardır (Bozok, 2018: 429).

Sovyetler Birliği Afganistan'ı terk ettikten sonra 1992 yılında Mücahitlerin zaferi birçok iç göçe neden olmuştur. Bu dönemde yaşanan göç, eğitilmiş insanların ağırlıklı olduğu ve ikinci göç dalgasını ortaya çıkaran bir göçtür. Ayrıca bu dönemde Pakistan, Afgan göçmenlere karşı hoş davranmak yerine 1990 yılı Afganların ülkelerine dönmelerini istemiştir. Geri gönderme programı sadece Pakistan ile kalmamış, 1992 yılında İran tarafından da Afgan göçmenlere uygulanmaya başlanmıştır (Hakim, 2020: 8). 1989-1992 yılları arası İran'da 3 milyon Afgan göçmen buluşmuştur. Ayrıca 1992'de 1,4 milyon Afgan İran'dan ülkesine geri gönderilmiştir (Sadeghi, 2012: 830). Bu rakam 1992 yılı Pakistan'dan gelenlerde 1,2 milyon olarak görülmektedir. Böylece 1994 yılına kadar Pakistan'daki Afgan göçmenlerin sayısı 3,2 milyondan 1,47 milyona düşmüştür. Bu düşüşün yıllar geçtikçe devam ettiğini görmek mümkündür. Örneğin 1996 yılında 120,000 kişi Pakistan'dan geri dönmüştür (Grare, 2011: 2).

Afganistan'da Sovyetler Birliği'nin çekilmesinden sonra istikrarlı bir devlet kurulmak yerine 1993-1996 yılları arası iç çatışmalar devam etmiştir. Bu dönemde ABD kendi ülkesinde güvensizliği görerek Pakistan'ı radikal ve dinsel militan yetiştirmeye teşvik etmiştir. Taliban adını taşıyan bu radikal ABD'nin gizli desteğiyle kısa sürede gelişmiştir. Radikal 1996 yılı

Afganistan'daki mevcut mezhepleri ve güçleri yenerek Kabili ele geçirmiş ve şeriatı dayalı radikal bir yönetim kurmuştur. Bu döneme kadar yaklaşık otuz yıllık savaşı arkasında bırakan Afganlar için Taliban'ın iktidarı ortalığı sakinleştirmiştir. Ayrıca Taliban'ın devleti baskıcı bir radikal olarak görülse de ülkede yaşanan kargaşaya son vermiştir. Dolayısıyla dinsel radikalizmin üstünde duran Taliban devleti, radikal uygulamalarıyla dünyaya korku salmıştır. Bu korku, radikalın yetişmesinde gizli parmağı olan ABD'yi de endişeye sokmuştur. Bu endişe ABD'nin 11 Eylül 2001'de Afganistan'a saldırmasına sebep olmuştur (Demir, 2021: 118). Taliban'ın iktidar sürecindeki El Kaide ve Taliban'ın çatışmaları, 1996'dan sonra okulların kadınlar üzerine kapatılmasına, bu da Afganların eskiden de göç ettiği İran ve Pakistan başta olmak üzere Avrupa ülkelerine göç etmesine sebep olmuştur (Sajjadpour, 2016: 134). Hatta 1994 yılında Taliban, Hazara etniklerine bazı kurallar uygulamış ve bu kurallar Hazara etniklerinin ülkeyi terk etmesine sebep olmuştur. Taliban'ın Hazaraları zorlaması 1991-2000 yılları arası sadece Pakistan'a 300,000 kişinin göçüne sebep olmuştur (Hakim, 2020: 8).

Genel olarak değerlendirildiğinde 1990'lı yılların başında Afganistan tarihinde görülmeyen bir iç çatışma yaşanmıştır. Çatışmanın ardından 1996 yılı Taliban ülkeyi birleştirme, hukukun üstünlüğü ve güvenli bir ortam tesis etme vizyonu ile iktidara gelmiş ve Taliban'ın istikrarsızlığı siyaseti ve ülke ekonomisini ciddi bir şekilde etkilemiştir. Ayrıca daha çatışma etkileri az değilken, ekonomik etkiler kırsal tarıma kadar uzanmıştır. Böylece Afganistan'da yaşanan kuraklıklar, ülke içindeki insanların yerlerinden edilmesine ve dış ülkelere göç etmelerine sebep olmuştur (Karakaya, 2021: 102).

2.2.3. 2001-2014 Arası Yaşanan Afganistan Göçü

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi, ardından siyasal partiler yani mücahitlerin iç savaşı ve Taliban'ın Afganistan'ı idare etmek için çatışma sonucu yarattığı göçler, Afganları 2001'e kadar üç büyük göç dalgası ile karşı karşıya kalmak zorunda bırakmıştır. Uzun yıllar devam eden Afganistan göçü 2001 yılı El Kaide'nin ABD'deki saldırısı sebebi ile ABD'nin Afganistan için almış olduğu kararı sonucu tekrar yenilenmiş ve bu ülkede dördüncü göç dalgası ortaya çıkmıştır (Hakimi, 2020: 9). ABD'ye saldırıyı sağlayan terör örgütü lideri Usame Bin Ladin'in Afganistan'da saklanması, dolayısıyla Taliban döneminde Afganistan'da eğitim alan elemanların ABD'nin özellikle Afrika'daki kuvvet ve büyükelçiliklerine saldırması ve 1996-2001 yılları arasındaki Taliban devletinin aşırı radikalizme yönelmesi, bu dönemde insan haklarının göz ardı edilmesi ve baskıcı yönetimi ile Taliban kendisini ABD'nin ve Batı ülkelerinin hedefi yapmıştır. Bu endişeleri yenmek için ABD, Pakistan aracılığıyla Taliban devleti ile görüşme gerçekleştirmiştir. Nitekim bu görüşmenin sonucu iyi olmamıştır. Ekim 2001'de ABD ve birlikte çalışan ülkeler hava ve füze yoluyla Afganistan'a saldırmıştır. Yaklaşık bir ay süren çatışma Taliban devletini iktidardan düşürmüştür. Bu, Afganların dördüncü kez güvensizlik ve çatışma sonucu göç etmesine neden olmuştur (Demir, 2021: 119-120. Karakaya, 2021: 103). Taliban'ın iktidardan düşmesinin hemen ardından Ocak 2002'de NATO liderliğindeki Uluslararası güvenlik yardım gücü İSAF konferans sağlamıştır. Ardından 2002'de Afganistan'da Loya Jirga ve büyük konsey Hamid Karzai'yi geçici devlet başkanı olarak seçmiştir. Aynı zamanda Karzai ile birlikte çalışacak üyeler de seçilmiştir. Bu aşamada UNHCR Afgan halkı için en büyük geri dönüş organizasyonunu organize etmiştir (İçduygu, vd. 2018: 487).

Dolayısıyla Taliban rejiminin düşmesi ve Uluslararası toplumun desteği ile yeni bir siyasi düzenin kurulması Afgan mültecilerin geri dönmesine sebep olmuş ve en büyük geri dönüş programları 2002-2013 yılları

arasında çoğu Pakistan ve İran'daki göçmenlerin dönmesini sağlamıştır (Karakaya, 2021: 103). Bu dönemde ve organizasyonların sonucunda 6 milyon Afgan geri dönmüştür (İçduygu., vd. 2018:487).

2001'den sonra Pakistan ve İran, Afgan göçmenlerini geri göndermeye çalışmış ve Pakistan 2005'te Afgan göçmenlerin yüzüne mülteci kamplarını bile kapatmıştır. Böylece 200,000 kişi geri gönderilmiştir. Pakistan'ın göçmenler üzerine kampları kapatması tekrar 2007'de de uygulanmıştır. Ayrıca bu dönemlerde Pakistan'dan geri gönderilenleri şöyle belirtmek mümkündür:

Tablo 2.1. Pakistan'dan Geri Dönen Afganların Sayısı

Yıl	Geri Dönen Göçmen Sayısı
2002	1,726,791
2003	386,191
2004	422,354
2005	464,255
2006	143,019
2007	270,000
2008	50.000
2009	3,462,610
Toplam	3,462,610

Kaynak: UNHCR, Afghanistan Estimated Population 2008-2009 and Assted Returness 2002-2008, <http://www.unhcr.org/491866832.html>.

Bu dönemlerde İran'daki göçmenler de Afganistan'a geri gönderilmişlerdir. Ama geri gönderme kanunu olsa bile 2006 yılında İran'da bulunan mavi karta sahip olanların sayısı 1,200,000 kişiye çıkmıştır. Kaçak olarak yaşamakta olan göçmenlerin sayısı belli değildir. Dolayısıyla 2010 yılında 1,027,600 kişi resmi ve gönüllü olarak kendisini göç idaresine kaydettirmiştir (Sajadpur, 2016: 132).

2000'li yıllarda gerçekleşen dengesizlikler sonucunda ortaya çıkan göç, Afganların eski göç dalgaları gibi Türkiye'ye kadar uzanmıştır. Bu uzantı Türkiye'deki göçmenlerin sayısına katkı sağlamış ve 1990'lı yıllarda

Karasu’da çalışmakta olan Afgan mültecilerin sayısı 2001’den sonra daha da artmıştır (Bozok, 2018: 429).

2001 sonrası Afganlar Pakistan ve oradan İran’a ve İran’dan Türkiye’ye geçerek Türkiye’yi Avrupa’ya gitmek için köprü olarak kullanmışlardır. 2005 yılında Türkiye’nin AB ile müzakeresi sonucu sınır geçişleri daha da kısıtlanmıştır. Bu, Afganların Avrupa’ya girmesini zorlaştırmıştır. Aslında Türkiye Afgan göçmenleri 1979’dan beri Pakistan kamplarından almasıyla beraber onlara kucak açmıştır (Haşimi vd., 2020: 163).

2000 - 2009 yılları arası Türkiye’de bulunan Afgan sığınmacıların sayısı 4,700 üzerinde görülmüştür. Bu sayı 2014 yılında 16,000 kişiye çıkmıştır. Ayrıca bu sayılar artabilmektedir (Haşimi vd., 2020: 163). Çünkü 2012 yılında sadece Uşak ilinde ilk defa görülen Afgan göçmenlerin sayısı 2,500 kişi üzerinde olarak görülmektedir. Bu ilde bulunan Afganlar Afganistan’ın Kunduz, Herat, Kandahar, Belh ve Kabil kentlerinden gelmektedirler (Güler, 2020: 1474).

Afganlar sadece Türkiye’de kalmayıp Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine gitmektedirler. Ayrıca Avrupa’ya giden Afganların sayısı 2000’li yıllarda artmıştır. Genel olarak Avrupa ülkelerinde vatandaşlığa başvuruda bulunan Afganların sayısı 6,000’nin üzerindedir. Afganistan’daki iç istikrarsızlığın devam etmesi, 2007 yılında ABD’nin tekrar Afganistan’a asker göndermesi ve bunun devamı olarak 2008’de de asker getirmesi, ABD’nin toplam asker sayısını 100,000’e çıkarması gibi durumlar Afganlar için endişe yaratarak göçün bitmemesine sebep olmuştur (İçduygu vd., 2018: 487).

ABD’nin Afganistan’da bulunması milyarlarca dolar harcamasına sebep olmuştur. Örneğin ABD, sadece 2012’de bazı operasyon projeleri için 22 milyar dolar harcamıştır. ABD’nin Afganistan’daki operasyonlarını **PRT**(*Provincial Reconstruction Team*) ve **CERPS** (*Capital Equipment*

Replenishment Plans) desteklemiştir. Ayrıca bu iki grup 2014 yılı yüzde doksan oranda desteklerini çekmiştir. Genel olarak bakıldığında PRT'nin kentlerde olması sadece kentlerin valiliğinin kapısını millete açmasını desteklemiştir. Bu dönemde yapılan harcamalar karşısında istenilen sonuç ele gelmemiştir (Kawser, 2014: 6).

Eylül 2015'te Taliban, 2001'den bu yana en önemli ilerlemesini kuzeyde yer alan Kunduz kentini kısa süreliğine ele geçirerek yapmıştır. Bu olumsuz olaylar insanların tekrar yerinden edilmesine yol açmıştır. Ayrıca Taliban'ın 15 sene sonra bir kenti ele geçirmesi ABD ve NATO'nun başarısızlığını ortaya çıkarmış ve bunun yanı sıra UNHCR'in geri dönüş operasyonlarının sonucunda, durum çok ciddi ve çözülmesi zor olarak görülmüştür (İçduygu vd., 2018: 487).

2.2.4. 2014 Yılı Sonrası Afganistan Göçü

2009 yılında ABD Afganistan'daki asker sayısını 100,000'e çıkarırken NATO askerlerinin sayısı 150,000'e çıkarmıştır. Ayrıca bu dönemde ABD ve NATO'nun hareketi Taliban üzerine yoğunlaşmıştır. Bu süreçte Afgan polisi ve askerlerinin Afganistan'ı kontrol edebilecekleri kapasiteye ulaştırılması stratejisi geliştirilmiş ve bu strateji sayesinde 2014 yılı sonrası Afganistan'ın güvenliğini üstlenmesi planlanmıştır. Bu strateji NATO'nun Afgan askerlere eğitim vermesi ve ABD'nin ise hava üzerinden Afgan askerlerine destek vermesi ile sonuçlandırılmıştır. Böylece 2014 sonrası ABD ve NATO tarafından Afganistan'ın kontrolü Afgan askerlerine verilmiştir (Demir, 2021: 122).

ABD'nin Afganistan'a girişi sonrası geri dönme programlarının başlatılması sonucu Afganistan'a çok sayıda Afgan göçmen geri dönmüştür. Bu geri dönüş programları İran ve Pakistan'da yaşamakta olan Afgan göçmenleri etkilemiştir. Çünkü bu dönemde İran ve Pakistan mültecilere olan ilgisini azaltmıştır. Ayrıca bu ülkelerde hayat şartlarının pahalılaşması, Afgan işçilerin işe alınmama politikasının uygulanması ve kampların kapatılması da

göçmenlerin geri dönmesini sağlamıştır. Bu durum 2010-2019 yılları arası 875,800 kişinin Afganistan'a gelmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla Afganların geri dönüşü 2000'li yıllarda başlayıp 2019'a kadar sürmüş ve halen devam etmektedir (Karakaya, 2021: 103)

Geri dönüş politikaların uygulanması halinde bile Afganistanlı göçmenler dünyanın dört bir tarafına yayılmıştır. Örneğin, 2008'de Avrupa'da 15,000 Afgan göçmeni bulunurken 2012'de bu sayı 28,000'e çıkmıştır. 2013 ve 2014'te bu sayı hızlı bir şekilde artarak 58,000'in üstüne çıkmış ve 2015 yılında bu sayı 176,000'e yükselmiştir (Karadağ, 2018: 492). Afganistan'da geri dönüş programının olmasına rağmen Avrupa'daki Afganların sayısının artmasının nedeni Afganistan'daki yoksulluğun devam etmesi, istihdamın yetersizliği, ekonomik istikrarsızlığın devam etmesi, siyasi istikrarsızlık ve barınma imkanlarının yetersizliğidir (Karakaya, 2021:103). Bu durum Afganların yasadışı göç etmelerine de sebep olmuştur. Örneğin, 2009 yılında 13,097 kişi, 2010 yılında 23,231 kişi, 2011 yılında 20,601 kişi ve bu sayı 2015'e kadar yükselmiş ve 2015'te 266,872 kişi yasadışı olarak Avrupa sınırlarında yakalanmıştır (Karadağ, 2018: 494). Son dönemlerdeki sosyo-ekonomik dengesizliğin devam etmesi ve ülke içindeki istikrarsızlığın artması Afgan göçünün bitmemesine sebep olmaktadır. Ayrıca son 20 yılda Afganistan halkına kalkınma yardımı ve bazı projeler uygulanmış olsa bile gerçekleşen yardımlar sadece büyük şehirlerle sınırlı kalmış ve kırsal şehirlere bu yardımlar ulaşmamıştır. Kırsal şehirlerdeki insanlar kıtlık ve ekonomik sorunlardan dolayı iş aramak için büyük şehirlere göç etmişlerdir. Ve bu durum ülkede iç ve dış göçün devam etmesine neden olmuştur (UNHCR, 2021).

Mülteci ve geri dönüş bakanlığının 2020 göç raporuna göre, 2002-2019 yılları arasında İran, Pakistan, Türkiye ve Avrupa ülkelerden yaklaşık 10 milyon Afgan geri dönmüştür. Bu rakam her sene devam etmektedir ve sadece 2020 yılında Pakistan ve İran'dan bir milyondan fazla Afgan göçmen geri dönmüştür. 2020 yılındaki geri dönüşün artması, Covit-19 döneminde

Pakistan ve İran'daki sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden kaynaklıdır. Bu geri dönüşe karşı ülkede iç çatışmanın devam etmesinin getirmiş olduğu ekonomik bunalım ve güvensizlik sebebi ile 2 milyon Afgan yurt dışına göç etmiştir. Ayrıca 2018 ve 2019 yıllarında Afganistan'da yaşanan çatışma ve hava durumu değişikliği ülke içinde beş milyon kişinin göç etmesine sebep olmuştur. Afganistan'da yabancı güçlerin ülkesine dönmesi ile iç çatışma ve şiddetlerin artması, iç ve dış göçü ciddi bir manada etkilemiştir. Dolayısıyla ABD Taliban'a karşı yürüttüğü savaşı sona erdirmek için 29 Şubat 2020'de Taliban ile barış için bir araya gelerek anlaşmaya imza atmışlardır. Anlaşma sonrası ABD ve NATO güçleri Afganistan'dan çekilmeye başlamıştır. Anlaşmada Taliban, Afganistan'ın EL-Kaide ve DEAŞ gibi gruplar için güvenli sığınak olmayacağına dair taahhütte bulunmuş ve bu anlaşma Taliban'ın Kabil devleti karşısında daha cesaretli davranmasına yol açmıştır. Bu esnada Taliban Doha'da Afgan hükümeti ile anlaşmasını başlatmış ve aynı anda Afgan hükümeti karşısında saldırılarını da artırmıştır (Dashti, 2021: 383-384).

2020 yılında ABD ile anlaşmasına imza atan Taliban, ABD'nin 22 Temmuz'da tamamen askerlerinin çekildiğini beyan etmesinin ardından hemen üç hafta içinde Kabil kapısına kadar gelmiştir. 15 Ağustos'ta Kabil kapısına kadar gelmesinden korkan Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani Afganistan'dan kaçmıştır. Bu arada Washington yönetimi Kabilin Taliban karşısında üç ay dayanabileceğini açıklarken Kabil sadece üç hafta dayanabilmiştir. ABD ve NATO'nun yaklaşık 90 milyon dolar desteği ile yapılan 200 bin Afgan milli ordusu dağılmış ve bununla birlikte 20 yıl süresince ABD ve NATO ülkelerinin Afganistan devletine sağladığı teçhizatın hepsi Taliban'ın eline geçmiştir (BBC Farsça, 2021). Dolayısıyla Taliban'ın 2021 yılı başından Kabili ele geçirene kadar yaptığı savaş birçok kişinin yaralanmasına ve çoğu kişinin ölümüne sebep olmuştur. Ayrıca ABD ve NATO ülkeleri Afganistan'a geldikten sonra Afganistan'da 70,000 polis ve Afgan milli ordusu dahil olmak üzere 241,000 güvenlik personeli hayatını kaybetmiş ve yüzbinlerce sivil, çocuk ve kadın açlık ve yoksulluktan olumsuz

etkilenmiştir. Bu beraberinde yüzbinlerce insanın ülke içinde yerlerinden edilmesine sebep olurken 3,000,000 Afgan'ın ülke dışına göç etmesine neden olmuştur(Hasht Sobdh Gazetesi, 2021).

22 Temmuz 2021'de ABD ve NATO üyelerinin Afganistan'dan çekilme kararı sonrası Taliban'ın hızla ilerlemesi görülürken binlerce aile güvenlik endişeleri sebebi ile evlerini terk etmiştir. Ayrıca 20 yıl sonra tekrar Taliban'ın 15 Ağustos 2021'de Kabili ele geçirmesi Afgan halkını büyük şoka sokmuş ve gelecekle ilgili kaygılarını daha da artırmıştır. Bütün bunların yanı sıra Afganistan'a gerçekleşen dış yardımların kesilmesi ülkede ekonomik krizin artmasına neden olmuştur. Krizin artması iç göçün ve ülkedeki durumun daha da kötüleşmesine neden olmuştur. IOM yani Uluslararası Göç Örgütü'nün 26 Ağustos raporuna göre Afganistan'da 5 milyon kişi göç etmiş ve Temmuz 2021'den bu yana 550,000 kişi evlerini terk etmişlerdir. Ayrıca OCHA'nın Afganistan'daki ofisinin yayımladığı rapora göre çatışmadan dolayı yerlerinden edilmiş kişi sayısı 570,000'in üzerindedir. Bu sayının yüzde yetmişi kadınlardan oluşmaktadır. Taliban'ın çatışmasından kaynaklanan bu göç, sadece beş ilde gerçekleşmiştir. Bu illerin başında, 2015 yılında Taliban'ın kısa bir dönem ele geçirdiği Kunduz 98,737 kişi göçmeni ile başta olmak üzere, 90,790 kişi ile Bamyan ikinci sırada, 53,028 kişi ile Badgis üçüncü sırada, 38,175 kişi ile Nangarhar dördüncü sırada ve 33,376 kişi ile Tahar beşinci sırada Kabile gelmişlerdir. Yani her haftada yaklaşık 20,000 ile 30,000 kişi ülke içinde yer değiştirerek evlerini terk etmişlerdir (Dashti, 2021: 385).

Taliban Afganistan'ı ele geçirdikten sonra ABD Afganistan'ın merkez banka rezervlerini dondurmuş ve salgın mücadelesi için Afganistan'a yapılacak olan 440 milyon dolarlık yardım, IMF tarafından durdurulmuştur. Bunlarla beraber Dünya bankası Afganistan için planlanan kalkınma projelerini askıya almıştır. Ayrıca AB Afganistan için planlanan 1,2 milyar Euroluk yardımını durdurmuştur(Ridgwell, 2021).

Yani bütün bunların iptal olması veya durdurulması, 40 yıldan fazla süredir savaşıla mücadele etmekte olan Afganistan için büyük ekonomik sorunlar ortaya çıkarmıştır. 20 yılın ardından tekrar Taliban'ın ülkeyi ele geçirmesi birçok Afgan'ı endişeye sokmuş ve Afganlar güvenlik kaygısından dolayı Kabil havaalanına gitmişlerdir. Bu esnada Afganistan devleti için çalışan insanlar aileleri ile beraber komşu ülkelere sığınmak için evini terk etmiştir. Bununla beraber Afganistan'daki iş adamları kendisini ve ailesini güvende tutmak için ülkeyi terk etmiş bundan dolayı da Afgan işçiler işsiz kalmıştır. Bu sorunların ardından Afganistan'daki bankaların kapanması, piyasada paranın azalması kurun ve ülkede enflasyonun yükselmesine sebep olmuştur. Ayrıca Taliban, Afganistan devleti memurlarının ülkeyi terk etmesi ile personel yetersizliği ile karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlarla beraber mali yetersizlik sebebi ile kamu çalışanlarının maaşları ağustos ayından buya ödenmemektedir. Bütün bunlar art arda geldiği için ülkede büyük kriz ve sorunlar yaşanmaktadır (Ruhani, 2021).

Genel olarak bakıldığında 40 yıldan fazla bir süre göç yaşayan Afganistan'ın 6,5 milyon göçmeni dünya çapında bulunmaktadır. Bu sayıların yüzde 80'i Pakistan ve İran'da ve geri kalanı 70 farklı ülkede yaşamaktadırlar. Pakistan'da yaşamakta olan 2,8 milyon göçmenin 1,4 milyonu ikamet izni ile yasal olarak çalışmaktayken geri kalanı yasadışı yaşamaktadır. Ayrıca 2019'da 880,000 kişiye ikamet izni verilmesi anlaşması gerçekleşmiş ve tekrar insanlar ikamet izni alarak yaşamını sürdürmektedirler. Pakistan'ın yanı sıra Afganların ikinci çok bulunduğu ülke olan İran'da toplam 2,5 milyon Afgan göçmen yaşamakta ve bir milyonun üstünde yasadışı göçmen yaşamaktadır (AMGDB, 2021).

Bu iki ülkenin ardından Afgan göçmenlerinin çok bulunduğu ülke Türkiye'dir. Afganların Türkiye'yi tercih etme sebebi iş imkânının çok olması ve Avrupa ülkelerine sınırı ve köprü rolünün olmasıdır. Afganlar 2001 sonrası Türkiye'yi daha çok tercih etse bile 2014 yılında ülke içindeki artan güvenlik sorunu ve işsizlik sebebi ile tercihinin daha da artmasına sebep

olmuştur. Ayrıca son dönemlerde İran'a yapılan ekonomik baskı sonucu İran para değerinin düşmesi sebebi ile Afganlar bir kez daha Türkiye'ye akın etmişlerdir. 2015'te Türkiye'de bulunan Afganların çoğu, Avrupa'nın Açık kapı politikasında Avrupa'ya gitmişlerdir. Afganların Avrupa'ya gitmesi halinde bile, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 20 Ağustos'taki açıklamasına göre kayıtlı ve kayıtsız 300,000 kişi Türkiye'de yaşamaktadır. Afganistan'daki çatışmalar sonucu Afganlar Türkiye'ye daha çok gelmeye başlamışlardır. Türkiye buna karşılık İran sınırındaki güvenlik önlemlerini artırmıştır. Bununla beraber düzensiz göçmenlerin yakalanması ele alınmış ve 16 Eylül 2021 raporuna göre Türkiye'de 102,000 düzensiz göçmen tutuklanmıştır. Bu sayının 43,180 kadarı Afgan uyrukludur (Hamsici, 2021).

Taliban'ın 15 Ağustos Kabil devletini ele geçirmesinin getirdiği ekonomik ve güvenlik kaygılarından dolayı dış göç artmış ve (IOM) Uluslararası Göç Örgütü 2021 yılı sonuna kadar 1,5 milyon Afgan'ın ülkeyi Avrupa'ya gitmek için terk edeceğini tahmin etmiştir (Kılınç, 2021).

Halihazırda Almanya Türkiye'den sonra Afganların en çok bulunduğu ülkedir. Almanya'da 2020 yılı son aylardaki rapora göre 148,000 kişi yaşamaktadır ve Taliban'ın Kabil devletini ele geçirmesi sebebiyle Almanya ile birlikte çalışan 5,208 kişi Almanya devleti tarafından tahliye edilmiştir. Fakat 2020 yılı Afganistan Mülteci ve Geri Dönüş B. akanlığının raporuna göre 709,549 kişi Avrupa ülkelerinde yaşamaktadır (Küçük, 2021).

Genel olarak bakıldığında, ilk aşamada Afganistan'da AB ülkeleri ile çalışan Afganlar, risk altındaki Afganlar, gazeteciler ve kadın hakları savunucuları tahliye edilmiştir. Ayrıca 2014-2020 yılları arası AB, yasadışı göçe karşı 10 milyar Euro bütçe ayırırken, 2021-2027 yılları için 22,700,000,000 Euro bütçe ayırmıştır. Bu, Avrupa'nın göçmenlere karşı sıcak bakmadığı anlamına gelmektedir (Karaca, 2021).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ AFGAN MÜLTECİ VE GÖÇMEN GİRİŞİMCİLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Kavramsal Çerçeve

Mülteci ve göçmen girişimciliği açıklamak için önce girişimciliği ardından mülteci ve göçmen girişimcilik ifadesini incelemek mümkündür.

Genel anlamıyla girişimcilik , yaratıcı yetenekler kullanarak yenilik yaparak ya da başka yeteneklerle yeni ürün, hizmet, kaynak, teknoloji ve pazarlar bularak değer yaratmaktır (Çevik, 2006: 7). Bu kavram, fırsat, kaynaklar ve ekipler olmak üzere üç mühim bileşenden oluşmaktadır (Eryılmaz, 2019: 6). Bir girişimci pazarda mevcut fırsatları tespit ederek gereken işlemleri ele alma isteğine sahip olması gerekmektedir. Ayrıca Girişimcilik, mikro ve makro düzeyde pazar entegrasyonuna çözüm olarak görülmektedir (Aad, 2020: 46). Üretim faktörünü birleştirerek yeni iş yeri kuran ve kurmuş olduğu işletmeden gelen riski üstlenen kişiye verilen girişimci unvanı, göçmenler ve mülteciler tarafından önemini gün geçtikçe arttırmıştır (Eryılmaz, 2019: 6).

Son dönemlerde yaygın hale gelen göçmen girişimcilik , göçmenlerin bulunduğu ülkede yeni bir girişimi ele almak için fırsatları oluşturup, belirleyip, değerlendirip ve kullandıkları bir süreçtir (Shene, 2012: 12). Göçmen girişimciliği, göçmenlerin ya da etnik grup üyelerin iş sahipliğini beyan etmektedir (Fırat, 2019: 33).

Uluslararası göç akımı ve buna bağlı olarak göçmenlerin çeşitli deneyimleri göçmenleri girişimci olmaya itmektedir. Dolayısıyla göçmenler kaldıkları ülkenin ekonomik durumuna göre göçmenlik sürecinde elde ettiği deneyimler ile kendisine iş kurmaktadır. Bununla kalmayıp Kurdukları işin devamlılığı için çeşitli yollara başvurmaktadır. Böylece elde etmiş oldukları deneyimlerinin değerini yükseltmektedirler (Dustmann -2002).

Günümüzde bazı araştırmacılar göçmen girişimciliği beyan etmek için ‘Etnik Girişimcilik’ terimini kullanmaktadırlar. Ayrıca iki terimin benzerliği olsa da arasında biraz fark görülmektedir. Dolayısıyla “‘göçmen girişimcilik’” bir ülkede tüm göçmen gruplar tarafından gerçekleştirilen girişimciliği beyan ederken “ etnik girişimcilik” ise belirli etnik gruplara atıf eden girişimcilik anlamını ifade etmektedir (Delhimer, 2004: 8-9). Etnik girişimci terimi, daha çok kendi işinin hem yöneticisi hem de sahibi olan kendi kültürel değerleri ve kökenlerine bağlı bir etnik gruba bağlı olup ekonomik işletmelerinde, bireysel ve sosyal davranışlarında grup dışındaki insanlardan ayrılan kişiler için kullanılmaktadır. Dolayısıyla etnik ekonomiler aynı etnik kökene bağlı girişimcilerin, tedarikçilerin ve müşterilerin etkileşimi ile gelişimini beyan etmektedir (Fırat, 2019: 33).

Bir ülkenin ekonomisini geliştirme açısından göçmen girişimciler önemli rol oynamaktadırlar. Ancak göçmenler daha düşük ücretle çalıştıkları için iş gücü piyasasına daha az entegre olmaktadır. Ayrıca göçmenler, girişimciler olarak daha fazla serbest mesleğe sahiptirler. Göçmenlerin serbest mesleğe sahip olmalarının sebebi de girişimciliğin ya ailesinden gelen bir gelenek ya da kaynak ülkedeki etnik geleneklerden kaynaklıdır. Ayrıca günümüzdeki popüler hale gelen sosyal ağlar göçmenlerin kendi işini kurma niyetinde büyük rol oynamaktadır (Aad, 2020: 47-48).

Aslında göçmen girişimcilik kavramı ilk olarak klasik okulda ortaya çıkmıştır. Bu okulun yaklaşımına göre göçmenlerin girişimci olma isteğinde dil ve kültürel ve buna benzer özellikler belirleyici değildir. Ayrıca klasik yaklaşımın arabulucu azınlık teorisinde göçmenler gittikleri ülkelerde kalmak için değil para kazanmak için gitmektedirler. Anklav teorisinde göçmen girişimciler, ilk olarak kendi etnik çevresinin ihtiyacını gidermek için yola çıkmaktadırlar. Wauters ve Lambrecht, göçmen ve etnik girişimciliği üzerinde oldukça durulduğunu beyan etmektedir. Onlara göre mülteci girişimcilik kavramı göçmen girişimcilik kavramı kadar değerlendirilmemektedir. (Yurtsever, 2017: 1). Göç ettikleri ülkede iş sahibi olarak tanımlanan mülteci girişimci, göçmen girişimcilerden farklı olarak rastladığı fırsatlar, problemler ve dezavantajlar biraz da olsa farklıdır. Örneğin, mültecilerin yaşadığı ülkede

sosyal çevresi göçmenlere göre kısıtlı olabilmektedir. Bununla beraber mülteciler geldiği ülkeden kendi isteği ile çıkmadığı için, değerli eşyalarını ve sermayesini alamadığı için farklı sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler (Yurtsever, 2017:1). Yani başka bir deyişle göçmenler, girişimciliği göç etmeden tasarlarlarken mültecilerde bu durum söz konusu değildir (Lambrech vd., 2008: 897). Buna rağmen mülteciler bulunduğu ülkede yatırım yapmaya oldukça çaba harcamaktadırlar. Ancak bazen pazar fırsatlarını kaçırmak pazar girişinin kolay olduğu fast food, telefon ve büfe tarzı küçük işletmelere odaklanmaktadır. Dil becerisinin düşük olması ve ailesi ile beraber olmaması mültecilerin motivasyonuna negatif etki etmektedir (Pehlivan vd., 2020). Mültecilerin yaşadıkları ayrımcılık, düşük ücret, işsizlik, dil engeli vb. şeylerin artması onların kendi işini kurmasına sebep olmaktadır. Mülteci girişimcilikte iten ve çeken faktörler söz konusudur. Genel olarak Kişisel özellikler çeken faktör olarak bilinirken sosyo-ekonomik ortamı ise iten faktördür. Böylece iten ve çeken faktörler arasında kalan bir mülteci girişimci fırsatçı veya ihtiyaç ya da zorunlu olarak ikiye ayrılmaktadır. Bir kişi kendi işini kurmak için ücret aldığı yerden ayrılıp kendi işini kurarsa bu kişi fırsatçıdır. Ayrıca işten istemeden ayrılıp kendi işini kuran bireye ise zorunlu girişimci denilmektedir. Genel olarak mültecilerin girişimcilik niyetini etkileyen beş faktör görülmektedir. Bu faktörler; tutum, kimlik algısı, toplumsal ön yükleme, ağ yapısı ve fırsatları keşfetmedir. Yani mültecilerin ana vatandan getirmiş olduğu sosyal sermaye mültecilerin girişimciliğinde büyük katkı sağlamaktadır (Deniz vd., 2018: 38).

3.2. Türkiye’de Afgan Göçmenlerin Durumu

Genel olarak bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti jeopolitik konumu bakımından Aysa, Avrupa ve Afrika ülkeleri arasında köprü rolünü oynamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin Avrupa kıtasına komşu olması konumu Asyalıların göç ederek gelmesi için bir çekim noktası halindedir (Çerez, 2020: 455).

Türkiye 1980’li yıllara kadar göç rotasında göç üreten bir ülke olarak görülse de bu durum 1980’li yıllardan sonra değişmiştir. 80’li yıllardan sonra

Türkiye göç vermek yerine göçmenlere sahip çıkarak transit göçlere sahnelik yapamaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye'ye göç eden göçmenler farklı nitelikler barındırmaktadır. Türkiye, 1982 yılı resmi olarak Pakistan kamplarında bulunan Türk kökenli Afgan sığınmacıları Türkiye'ye getirmiştir. Bunun ardından Türkiye'ye sadece Türk soylular değil yabancı göçmenlerde akın etmişlerdir. Dolayısıyla coğrafi ve tarihi olarak yakın olduğu Irak, İran, Azerbaycan, Özbekistan, Suriye, Afganistan vb. ülkelerde meydana gelen savaşlar, iç karışıklıklar ve çatışmalar Türkiye'ye yönelik sığınma akınlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Kaya, 2014: 2). Bunlarla beraber son dönemlerde göç haritasının giderek büyümesi görülmektedir. Bunun sebebi de farklı ülkelerde iç ve dış savaşlardan kaynaklanan dengesizliklerdir. Türkiye gibi köprü yolunu izleyen bazı ülkeler göç ile büyük sorun yaşamaktadırlar. Ayrıca Türkiye'nin göç alma zamanı 1980'li yıllardan beri artış göstermektedir. Göçün küreselleşmesi ile birlikte Türkiye kapılarını uluslararası sermaye ve mal akışına açmış ve bununla birlikte turizm sektöründe yatırım teşvik planını ele almıştır. Bunun sonucu olarak 1980'lerde ülkeye yabancıların gelmesi için bir yol haline gelmiştir. Bu dönemde Türkiye'ye gelen yabancıların içinde Türkiye'de yaşamını sürdürmek için kalan göçmenler bulunmaktadır (Suh, 2021: 64).

Türkiye, Avrupa dışından gelen göçmenlere geçici sığınma hakkı vermektedir. Ayrıca sığınma hakkına sahip olmayanlar sıkışık bir hayatla mücadele sürdürmekte veya elindeki varlıklarıyla Avrupa'yı hedeflemektedir. Bununla beraber Türkiye, Avrupa dışında Türkiye'ye gelen sığınmacılara 1994 yılında ortaya çıkan iltica yönetmeliği ile “geçici sığınma” statüsü hakkı vermiştir (Özer, 2015: 37). Genel olarak böyle bir hakkın ortada olması, Orta Asya'daki Afganistan gibi bazı ülkelerin Türkiye'ye olan odağını artırmıştır. Aslında Afganistan tarihinde göç olgusu istikrar kazanan bir olgudur. Bu sebeple bugün dünya göç istatistiğinde Afganistan dünyanın ana mülteci kaynağı olarak görülmektedir (Özgün, 2021: 4).

Afganistan'da göçün artmasına sebep olan ilk olay Sovyetler Birliği'nin ülkeye saldırması ile başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin işgali ile

ülke genelinde 3,8 milyon kişi vatani terk etmek zorunda kalmıştır. Bu ülkede ikinci göç dalgası, Sovyetler birliğinin Afganistan'ı terk etmesi sonrası Taliban'ın ülkeyi zor ile ele geçirmesi sonrası başlamıştır. Bunun ardından 2001 yılı ABD'nin ülkeye saldırısı ile Taliban iktidardan kaldırılmıştır. Bu üç büyük olayın kısa zamanda Afganistan'da gerçekleşmesi milyonlarca insanın yerinden edilmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca bununla kalmayıp 2014 ABD Afganistan'da bulunan asker sayısını azalması sebebiyle ülkede iç dengesizliklerin artmasına sebep olmuştur. Bu da beraberinde bazı insanları ülkeyi terk etme mecburiyetinde bırakmıştır. Bunun ardından 2021 yılında ABD ve müttefiklerinin ülkeyi terk etmesi sonrası, hükümet güçleri çatışmadan ülkeyi Taliban'a devretmiştir. Bu olayın hızlı bir şekilde gerçekleşmesi ülke vatandaşlarını şoka sokmuştur. Tekrar göçün dalgası artmış ve devlet memurları memleketi terk etmek zorunda kalmıştır. Genel olarak bakıldığında ülke içerisinde uzun zamandan bu yana çatışmalar süregelmektedir. Ayrıca dünyanın hiçbir ülkesinde Afganistan kadar uzun çatışma görülmemektedir. Bütün bunlar insanların yaşam kaygısının artmasına sebep olmuş ve üç kişiden birisinin göç ile mücadele etmesine sebep olmuştur (Tümtaş, 2022: 343).

Afganistan'ın ekonomik ve demografik yapısına bakıldığında bile bu ülkede göçü besleyen bir yapının olduğu görülmektedir. Çünkü ekonomik, sosyal ve siyasi olarak bölünmüş bir coğrafyadır. Bu ülkede 18 tane küçük veya büyük dini, siyasi ve aşiret temelli gruplar bulunmaktadır. Ayrıca dünya bankasının raporuna göre bu ülkede 38 milyon insan yaşamaktadır. Ülke nüfusunun yarısı 15 yaşın altındaki bireyler olarak görülmektedir. Genç ve çocukların çoğu eğitimden ya ekonomik sorunlardan ya da güvensizlik nedenlerinden dolayı faydalanamamaktadır (Buz, 2021:7). UNDP 2013 raporuna göre yoksulluk endeksi 145 ülke içinde Afganistan 135. sırada yer almıştır. Bunun ardından 2018 UNDP raporunda insani gelişme endeksi içinde 178 ülke arasında 168. sırada yerini korumaktadır. Ülkede uzun zamanlardan beri istikrarsızlığın sonucu büyük sorunları ortaya atmıştır. Dolayısıyla Afganistan'da yaşamakta olan nüfusun %78'inin temiz içme suya ulaşamamaktadır. Bu ortalama bir insanın 40 yaşına kadar yaşama olasılığının

sadece %59 olarak bilinmekte ve 5 yaş altı çocukların yetersiz beslenme oranı ise %39 olarak görülmektedir. Bütün bu sorunlar Afganistan'da tüketim sorunu yanında beşeri problemlerinde büyük sorun olduğunu beyan etmektedir (Eryurt vd., 2017: 48).

BMMYK, 31 Ağustos 2021 tarihli verilerine göre Afganistan'dan kayıtlı mültecilerin sayısı 2,221,828'dir. Bu sayıdaki mültecilerin 1,435,026'sı Pakistan'da 780,000'i ise İran'da hayatına devam etmektedir. Bu sayılar Afgan göçmenlerinin iki komşu ülkede yoğunlaştığını ifade etmektedir. Ancak Afgan göçmenleri sadece komşu ülkelerde kalmayıp Türkiye'yi de hem transit hem de kalıcı ülke olarak değerlendirmektedirler (Tümtaş, 2022: 344). Türkiye'ye göç eden Afganlar savaş ve ekonomik problemlerden kaçarak ülkeden çıkmaktadırlar. Bazı araştırmalara göre Türkiye'ye gelen göçmenler arasında büyük sağlık sorunu görülmemektedir. Bu Afganların sağlık probleminden kaynaklı gelmediğini beyan etmektedir. Dolayısıyla son dönemlerde Türkiye'nin kabul ettiği göçmen ve mülteci sayısı, Batı Avrupa devletlerinin kabul ettiği göçmen sayısından daha fazladır. Genel olarak bakıldığında gelecekteki bu sayının artması durumunda ekonomik olarak Türkiye'nin göçmenlerle baş etmesi oldukça zordur. Ekonomik sıkıntılarla birlikte yerel halkla göçmenler arasında büyük ya da küçük gerginlikler görülmektedir. Bu beraberinde yerel halkla göçmenlerin arasında sorunların olduğunu beyan etmektedir. Bütün bunlara rağmen Türkiye uzun dönemlerden beri Afgan göçmeni kabul etmektedir. Bu da Türkiye ve Türk kültürünün misafirperverliğinin göstergesidir (Karataş, 87-88).

Dolayısıyla, Türkiye ve Afganistan ilişkisinin altında Atatürk döneminden bu yana süregelen ilişkiler bulunmaktadır. Ayrıca Atatürk, döneminde üç ayrı Afgan kralı ile olumlu ilişkiler kurarak Türk-Afgan birliğini ortaya atmıştır. Atatürk 20 Mayıs 1928'de Amanullah Han'ın Ankara ziyaretinde Afgan halkı için şöyle konuşmuştur: “ Afgan milleti ile menşei Orta Asya olan ecdadımız arasındaki münasebetler uhuvvet rabitaları pek kadimdir. Tarihin silinmez sayfeleri, o münasebetlerin ebedi hatıraları ile doludur. İki kadim ve kahraman milletlerin bu günkü evlatları bizler, medarı

intibah olan o sahifeler, büyük alaka ile mütalaa etmeliyiz, orada Afgan milleti ile Türk milletinin bir safta, yan yana, aynı gayeye yürüdüğü ve müşterek şanlar ve zaferler kazandığı görülecektir... bugünkü Afgan ve Türk milletleri, sayısız asırların ve büyük kıtaların içine hatıralar ve ananeler salan büyük milletlerin evlatlarıdır... samimen arz edeyim ki, Afganistan'ın maddi ve manevi terakki ve tealisi yolundaki teşebbüslerinizin az zamanda husulpezir olduğunu görmek, bizim ehassı amalimizidir.” (Öztürk, 2014: 60).

Atatürk'ün bu açıklamasına göre Afganistan ve Türkiye, tarih boyunca din, ırk, kültür gibi benzer sosyal değerlere sahip olmalarından kaynaklanan ilişkileri mevcuttur. Ayrıca yukarıdaki Atatürk'ün Afgan halkına seslenmesinden önce İlk defa 1921 yılında Türkiye ve Afganistan arasında Afgan -Türk ittifakı anlaşması imzalanmıştır. Ekonomik ilişkisinde Afganistan ve Türkiye'nin ilişkisi sınırlı olmasına rağmen belli başlı bazı anlaşmalar ve politikaların olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu politikaları şöyle özetlemek mümkündür :(Kaya, 2019).

-İki ülke arasında yolculuk bakımından transit nakliye ve nakliye anlaşması (1969)

-Ticaret anlaşması (1975)

-Ekonomik ve teknik işbirliği anlaşması

-Uluslararası ticaret gereği iki ülke arasında karayolu transit nakliye ve nakliye anlaşması (1978)

-Ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması (2004)

-Girişimcilerin teşviki ve korunması ile ilgili anlaşma (2004)

-Gümrük anlaşması (2005)

-Çift vergilendirmeyi önlem anlaşmasının 2016'da imzalanması.

Dolayısıyla tüm bu ilişkiler ve benzer sosyal değerler Afganistan ve Türkiye göç ilişkisi bakımından büyük önem arz etmektedir. Başka bir ifadeyle bu ilişkilerin gerçekleşmesi iki ülke arasında uzun zamandan beri süregelen pozitif bağın olduğunu beyan etmektedir (Kaya, 2019).

Türkiye'de, göç olgusunun tarihselleştirilmesinde iki ana karakter bulunmaktadır. Birincisi (1923-1980) yıllar arasındaki gerçekleşen göç hareketleridir. Ayrıca bu dönemde yani Birinci Dünya Savaşı sonrası

Müslümanların yurt dışına göç etmesi yoğunlaşmıştır. Müslümanların Türkiye'ye gelmesi de bu dönemlerde gerçekleşmiştir. İkincisi ise 1980 sonrası göç olgusudur. İkinci göç dalgasının birinciden farklı olması, ikinci göçün farklı göçmen kategorilerinden oluşmasıdır. Dolayısıyla ikinci olarak adlandırdığımız dalga farklı ülkelerden, farklı statülerden, farklı yollardan göç etme özelliği barındırmaktadır. Belirli sebeplerden Irak-İran Savaşı, Afganistan'ın yıllardır süregelen iç savaşı, Afrika'daki ekonomik sorunlar ve en son Suriye Savaşı gibi etkenlerden kendi ülkelerinden Türkiye'ye göç etmesi Türkiye'nin ikinci göç olgusuna yol açmaktadır (Güler, 2020).

Afgan göçmenlerin Türkiye'ye gelme nedenlerini tarihsel süreç açıdan değerlendirildiğinde, başta Sovyetler Birliği işgali, Taliban baskısı ve ekonomik sorunlar sıralanabilmektedir. Bunların dışında özellikle son yıllarda İran'daki Afgan göçmenlerin İran'daki işsizlik ve sosyal yaşamdaki zorluklar nedeniyle Türkiye'ye üçüncü ülke olarak göç etmeye devam etmesidir. Bir diğer nedeni ise Türkiye'yi transit ülke olarak görmeleri ve Avrupa'ya Türkiye üzerinden geçiş yapmak amacıyla ilk buraya yerleşmeleridir. Türkiye'deki emek piyasasında, göçmenler resmi veya gayri resmi olarak çalışmaktadırlar. Ayrıca Afgan göçmenlerin bulundukları ya da başka ifadeyle girişimde bulundukları sektörler genel olarak turizm, eğlence, perakende satış, inşaat, ev içi hizmetler ve tarımdır. Bununla beraber Afgan kadınları da çalışmaktadırlar. Nitekim Afgan kadınları, Afganistan'da bazı kültürlerden dolayı çalışmamaktadır. Bu durum Afgan göçmen ailelerini göç ettikten sonra etkilemektedir. Ayrıca Türkiye'deki hayat zorluğu nedeni ile yaşamını sürdürebilmek için çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Genel olarak değerlendirildiğinde Afgan göçmeleri Türkiye'de birçok firmalarda çalışmaktadırlar (Kahraman, 2017). Emek piyasası içerisinde kendine iş bakımından güvenli bulamadıkları, vasıfsız yerlerde az maaş aldıkları, ekonomik sorunlar gibi etkenler Afganlı göçmenlerin girişimci bir özneye dönüştükleri görülmektedir. Burada kendi yöresine ait formal veya informal yollardan getirip ticaret yapılmaktadır. Bunun dışında lokanta, küçük

dükkanlar ve havale işlemleri gibi işyerleri açmaya başlamışlardır (Güler, 2020: 1463).

3.3. Türkiye’de Bulunan Afgan Mülteci ve Göçmen Girişimcilik Üzerine Literatür Özeti

Göç ve mülteci kavramları uzun zamandan beri araştırmacılar için önemli bir konu halindedir. Dolayısıyla göçmen girişimcilik son dönemlerde yaygın hale gelmiştir. Bununla beraber bu kavram birçok bilim adamları tarafından incelenmek için ele alınmıştır. Dünya genelinde belli başlı ülkeler sürekli göç verirken Türkiye gibi ülkeler ise göçe ev sahipliği yapmaktadır. Bu beraberinde Türkiye’de birçok ırktan ve ülkeden göçmenin olduğunu ifade eder. Son dönemlerde çok sayıda Suriye ve Afgan göçmenleri Türkiye’de bulunmaktadır. Ayrıca genel olarak göçmen girişimcilik ve Türkiye’de bulunan Afgan göçmen ve mülteciler üzerine yapılmış bazı göçmen girişimciliği incelemek mümkündür.

Ensign, 2011 Entrepreneurs because they are immigrants and immigrants because they are entrepreneurs? Eserinde göçmen girişimciliğin üstünde oldukça durmuştur. Ensign’e göre göçmen girişimcilik, yeni göç edenler açısından serbest bir mesleğe sahip olmak bununla beraber tehdit altında olmadan rahat bir yaşama sahip olmak ve benzeri birçok avantajları sağlamaktır. Ona göre göçmen girişimciler ekonomiyi canlandırma açısından önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla, göçmenler düşük karlı sektörlerde faaliyet gösterdikleri için iş gücü piyasalarda daha az görülmektedir. Genel olarak Ensign’a göre, göçmenler kendi işlerini çok az sayıda ele almaktadır. Bununla birlikte girişimcilik, göçmenlerin yerleşik toplulukta kabul görmesi için pozitif bir yol oynadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Masurel vd.(2002) Motivations and Performance Conditions for Ethnic Entrepreneurship. Adlı çalışmada Amsterdam’daki Türkler, Faslılar, Hindistanlılar ve Pakistanlılar olmak üzere üç farklı etnik kökene

sahip göçmen girişimciler üzerinde pazar anlayışı ve ticaret bilgileri gibi başarı faktörlerinin etnik gruptaki etkilerini belirlemek için araştırma gerçekleştirmişler. Masrul sonuç olarak göçmen girişimciler arasında başarı koşullarında farklılaşmaların var olduğu ortaya çıkmıştır.

Altunay vd. 2002 The Intrection Between Culture and Entrepreneurship in London's Immigrant Businesses. Adlı çalışmasını altı farklı kökene sahip göçmen girişimci ile gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada kültür ve girişimcilik arasında etki olup olmadığını ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Sonuç olarak kültürün girişimcilik üzerinde etkisinin olduğu ortaya çıkmış ve ilerleyen aşamalarda farklı faktörlerin de girişimcilik üzerine büyük etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Ramadani vd. (2014) Ethnic Entrepreneurship in Macedonia. Adlı çalışmada 2013 yılı Makedonya'daki Arnavut 89 girişimci üzerine araştırma ele almıştır. Bu çalışmada göçmen girişimcilerin kendi işini kurma, yönetme, işin problemleri, beşeri faktörler ve örgütlenme faktörleri etkileyen sebepleri analiz etmiştir. Ele alınan bu çalışmada, göçmen girişimcilerin bağımsız olma ve kişisel işlere sahip olma fırsatıyla motive oldukları, yolsuz rekabet ve satışının düşük olmasına benzer iş sorunlarının başta gelmesi ve göçmenlerin bireysel tasarrufları kullanarak fon sağladıkları sonucu elde edilmiştir.

Özsevet, (2013) Afganistan'da doğan Türk kökenlilerin, uluslararası kentleşme ile ilgili bağlarını ele alarak, sosyal yaşam, kültürel ve ekonomik mekanla olan bağlarını analiz etmiştir. Bu çalışmanın sonucuna ulaşmak için İstanbul ili Zeytinburnu ilçesinde Afgan Türklerle yarı yapılandırılmış derinletmelerde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme sonucunda, Afganlar göç ettikten sonra bulundukları yani Zeytinburnu'nda yaşadıklarına memnuniyet göstererek Afganistan'ı kendi ülkeleri gibi algılamadıklarını beyan etmişler. Bunun yanı sıra sonuç olarak Zeytinburnu'nda bulunan Afgan Türkleri, Zeytin burnuna çok hızlı bir şekilde adaptasyon olduğunu ifade etmiştir.

Yıldırım, (2018) Karadeniz'e Ait Kars ilinde Afgan uyruklu göçmenlerin hayat koşullarını, karşılaştıkları sorunlarını ve ihtiyaçlarını belirlemek için bir çalışma ele almıştır. Gerçekleşen yarı yapılandırılmış görüşmeler sayesinde, Afgan göçmen ve mültecileri yaşamını iyileştirmek niyetli çıktığı göç yolculuğu sonrası tekrar yoksullukla rastlandığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, göç eden Afganların can güvenliği olsa da maddi durumlarının iyi olmaması ve iş bulma konusunda da çok zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Bozok, (2018) çalışmasında, İstanbul, Beykoz Karasu Mahallesinde yaşamakta olan refakatsız Afganistan uyruklu göçmen ve mülteci çocukların yaşam mücadelelerini incelemiştir. Bu çalışmada Karasu Mahallesinde ikamet eden yerlilerle mülakatlar oluşmakta ve neticesin de Afganistan'da savaşın devam etmesi hayat koşullarını zorlaştırmaktadır. Genel olarak bu çalışmada göçmenlik hayatı Afgan halkı için zor bir yaşam tarzı olsa da göç ettiklerinden memnuniyet göstermektedirler.

Doğan, (2019) Trabzon'da yaşamakta olan Afgan göçmenlerin sorunlarını ve göçmen olduğu süreçteki tecrübeleri üzerine çalışma gerçekleştirmiştir. Sonuca ulaşmak için nitel araştırma yöntemini kullanarak Trabzon'da yaşamakta olan göçmenlerle bireysel görüşme gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak Afgan göçmenlerin çoğu ülkesindeki savaşlardan kaynaklı göç ettikleri ve bu göçmenler Pakistan ve İran üzerinden Türkiye'ye geçtikleri ortaya çıkmıştır. Trabzon'da yaşamakta olan Afgan göçmenlerine ortalama altı ay içerisinde sığınmacı kimliği verilmektedir. Ayrıca bu sürecin uzaması barınma, sağlık, istihdam ve eğitim gibi konularda problemler çıkmaktadır.

Uzan ve Akkuş (2020) GİGM, (göç idaresi genel müdürlüğü) ve uluslararası kurumların istatistik verilerinin vesilesi ile Türkiye'de bulunan Afgan düzenli olmayan göçmenlerin insan ticareti mağduru olma potansiyelini açıklamaktadırlar. İstatiksel verilerin incelenmesi sonucu 2014 yılı sonrası yakalanan kaçak göçmenlerin sayısında büyük artış olduğunu beyan etmiştir. Bununla beraber, göçmenlerin Türkiye'yi tercih etme

sebebinin ekonomik ve sosyal açıdan Afganistan'a göre daha iyi olduğu sonuca ulaşmıştır. Ayrıca veriler 2017 yılı dahil Türkiye'ye gelen düzensiz Afgan göçmenlerin insan ticareti mağduru olma potansiyelin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. 2018 sonrası, BM MYK'ya mülteci başvurusunda bulunan göçmen sayısının GİGM'ye göre daha çok olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Güler, (2020) Uşak ilinde Afgan göçmenlerin ekonomik olarak hayatla mücadelede çekmiş olduğu becerileri araştırmıştır. Araştırma nitel olarak yapılmış ve teknik olarak sonuca ulaşmak için kartopu tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte Afgan göçmenlerle ilgilenen resmi kurum ve sivil toplum çalışan insanlarla görüşme gerçekleştirmiştir. Güler bu çalışmasında Afgan göçmenlerinin savaştan ziyade ekonomik sıkıntılardan dolayı göç ettiği sonucunu elde etmiştir. Bununla beraber göçmenlerin karşılaştığı sorunlarının başında iş gücü piyasadaki düşük ücretler ve yaşam koşullarının zor olduğu gelmektedir.

Akkaş ve Aksakal (2021) Erzincan'da bulunan Afgan göçmenlerinin Tutum ve algılarına yönelik sosyolojik bir analiz gerçekleştirmiştir. Nitel araştırma ile yola çıkılan bu çalışmada bazı hipotezleri reddedilirken bazıları kabul edilmiştir. Elde edilen verilere göre Erzincan'da yaşamakta olan bireylerin Afgan göçmenine karşı algı ve tutumlarının olumsuz olduğu ortaya çıkmıştır. Ankete katılan insanların %56'sı Afganların savaştan kaçarak geldiğini savunurken %64'dü Afganları yerli halk için tehdit olarak görmektedir. Ayrıca katılımcıların %58'i Afgan göçmenlerin işsizliği yükseltmede rolünün olduğunu belirtmekte ve %60'ı Türkiye standardını düşürdüğünü beyan etmektedir. Güvenirlik analizi 89 çıkan bu çalışmada, cinsiyet değişkeni ile Afgan göçmenlere göre algı ve tutum arasında anlamlı fark olduğu sonuca ulaşmıştır. Bununla beraber Afgan göçmelerinin iş bulmada farklı sebeplerden dolayı zorlandığı görülmektedir. Buna nazaran göçmenlerin hangi tür zorluklarla karşılaşacağı ele alınarak bunlara çözüm bulmaya ve uyum yapmaya özenli olması gerektiği öneride bulunmaktadır.

Özgün, (2021) Trabzon’da Afgan göçmenleri profili üzerine ele aldığı çalışmada Afgan göçmenlerin demografik özelliklerinin masaya konulması, rastlandığı hikayelerin önerilmesi, ekonomik, sosyal ve toplumsal durumun tespit edilmesi ve Türkiye’deki yaşamakta olduğu sorunlara çözüm üretilmesi için ele almıştır. Türkiye’nin Avrupa’yla köprü rolünü üstlenmesi ve Türkiye’nin İran ve Pakistan’a göre hukuki işlem ve sürecin kolay olması Afgan göçmenleri için hem hedef hem de transit ülke olarak görülmektedir. Araştırmanın sonucu olarak, Türkiye insan hukuku açısından Avrupa’ya yakın olması bununla birlikte Asya ülkelerinden hayat şartlarının iyi olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Trabzon’da göç idaresi genel müdürlüğü, insani yardım müesseselerinin kuruluşları, BMMYK gibi uluslararası kurumların yeni projeleri yürütmesi acil bir ihtiyaç olarak görülmüştür.

Canpolat, (2020) Sivas uydu kentinde bulunan Afgan sığınmacıların göç ve uyum süreci üzerine odaklanmış ve bu kentte yaşayan Afgan sığınmacıların kazandıkları deneyimlerini kendi bakış açısıyla değerlendirmiştir. Nitel araştırma yöntemi ile yola çıkılan bu çalışmanın temel hedefi Afganların sığınmacı ve göç sürecinde hangi zorluklara rastlandığını analiz ederek çözüm sunmaktır. Kartopu tekniği ile 7 kadın ve 8 erkekle görüşmeler gerçekleştirilmiş ve sonuç olarak, Sivas’taki Afgan sığınmacıların uyum sürecinin gelişimi, süreç içerisinde karşılaşılan sorunların neler olduğunu, Sivas yerlilerden beklentileri ve gelecek planının ne olduğunu göstermektedir. Bununla beraber, Afganların Türk vatandaşlığını almaya istekli olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak Afganlar, topluma uyumlu davranışlar da bu süreç içerisinde, ekonomik yetersizlik, dil engeli, yalnızlık ve yabancı duyguları büyük bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, nitelik ve nicelik olarak dil kurslarının Afgan halkı için değerlendirilmesi, devletin istihdama yönelik politikası ve Afganların yararlanabileceği fırsatların ortaya atılması önerilmiştir.

Okten, (2012) Ceylan Pınar’da Afgan göçmenleri üzerine zorunlu göç ve zorunlu kabul adlı sosyolojik bir araştırma yapmıştır. Tarih akışı ile zorunlu göç boyutlu bir kavram olarak görülmesi ile birlikte sosyal,

ekonomik, politik ve kültürel sonuçları içermektedir. Bu çalışmada Ceylan Pınar'a zorunlu olarak yerleştirilen Afgan göçmelerinin ilçe halkı ile ilişkileri, kimlik koruma ve kültürlerini yeniden inşa etme süreç analizi ele alınmıştır. Sonuç olarak yerlileri iki gruba ayırt etmiştir. Birincisi mültecilerin kolay kaynaşmadığı, diğeri ise yerlilerin kaynaşmadığıdır. Sonuç olarak bu çalışmada birbirini açıkça reddetmeyen iki grubun kolay kaynaşmadığı ortaya çıkmış ve güçlü bir sosyalleşmenin bütünleşmediği sonucu elde edilmiştir.

Wagner ve Del Carpio (2015) mültecilerin gelişinin kayıt dışı sektörde arz şokuna ve kayıtlı sektörlerde ise talep sokuna girdiğini incelemiştir. Her hangi bir mültecinin bir ülkeye girişi yerel halkını kayıt dışı sektörden uzaklaştırmasına ve ücretlerin düşmesine sebep olmaktadır. Ayrıca araştırmaya göre mülteci girişinin kayıtlı olan sektör üzerindeki etkisi belirli değildir. talebin olumlu ya da olumsuz olması, kayıtlı ve kayıtsız iş gücü arasındaki farklılık, mültecilerin çoğalması sonucunda yerli işgücü talebindeki düşüş, mültecilerin düşük ücretle çalışması düşük üretim maliyetlerine sebep olması sonucu üretimin artmasına sebep olmaktadır.

Karakaya vd. 2021 Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar adlı çalışmasında Afganların Türkiye'ye gelme sebeplerini incelemiştir. Karakaya Türkiye'ye göç eden Afganların barınma, eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal hizmetlere erişimi daha zor olduğunu ortaya atmıştır. Ayrıca Türkiye'de bulunan Afgan göçmen ve mültecilerin karşılaştığı zorlukları, sahip oldukları fırsatlardan daha fazla olduğu sonuca ulaşmıştır. Karakaya bu araştırmasında Türkiye'de bulunan Afgan göçmenlerinin zorlukları ve fırsatlarını değerlendirmesi için Avrupa Birleşik Devletleri ile beraber Türkiye Cumhuriyetine de görev düştüğünü ön görmüştür. Ona Göre Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, ve sivil toplum kuruluşları, Türkiye'de bulunan göçmenlere kaynak ve sağlanan kaynakların harcama yönteminin öğretilmesini beyan etmiştir. Afgan göçmenlerin istihdam alanda sıkıntı çekmemesi için yolların çizilmesi gerektiğini önererek

bütün bunlar uygulandığı zaman göçmenlerin sorunları çözüleceği sonucunu ortaya atmıştır.

3.4. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE YÖNTEMİ

Çalışmakta olduğum tezin bu bölümünde araştırmanın amacı, soruları, Önemi ve hangi yöntem kullanıldığı açıklanmaya çalışılacaktır. Tercih edilen yöntem doğrultusunda araştırmanın örneklemine belirlemek amacıyla hangi ölçeklerin dikkate alındığını ve örneklem grubun nasıl belirlendiğini açıklayacaktır.

3.4.1. Araştırma Amacı ve Önemi

küreselleşmenin artması, teknolojinin gelişmesi insanların arasındaki mesafenin en aza inmesine ve bununla beraber göç etmesini kolaylaştırmıştır. Göçmenler hem ev sahibi ülkede hem de gittikleri ülkede değişikliklerle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda göçmen girişimciler sosyal, kültürel, ekonomik olarak bulunduğu ülkeye yarattığı farklılıklar, üzerinde durulması için önemli olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla , Göçmenler üzerinde her ne kadar girişimcilikle ilgili araştırmalar yapılmaya devam etse de, yeteri kadar bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Göçmen girişimciler üzerine yaptığımız bu araştırmanın, Türkiye'deki Afgan göçmen girişimlikle ilgili kısıtlı literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Coğrafi olarak bakıldığında kendi ülkelerini terk etme mecburiyetinde kalan göçmenler hem göç etmeden önceki yaşadığı ülkeleri, hem de göç sonrası ev sahipliği yapan ülkeyi yakından etkilemektedir. Tarihi açıdan uzun yıllardan beri göç olgusu ile karşı karşıya kalan Afganistan vatandaşları Dünya'nın dört bir yanına dağılmış durumdadırlar. Genel olarak ele alındığında Afgan Halkı 1978 Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a saldırması ile yoğunlaşmıştır. Bu süreçte birçok Afgan halkı Pakistan ve İran'a mülteci olmuştur. Pakistan'da kamplarında mülteci olan Afganlar, 1982 yılı Türkiye

Cumhuriyeti tarafından resmi belgelerle Türkiye'ye getirilmiştir. Türkiye'ye getirilen Afganlar farklı şehirlerde bulunmaktadır.

Çalışmanın amacı, Afganistan'dan göç eden mültecilerin Türkiye'deki durumlarını, sorunlarını, engellerini ve başarılarını belirleyerek bunlar üzerinden bir değerlendirme yapmaktır. Yapılan değerlendirme sonucunda da Afgan mültecilerin Türkiye'deki girişimcilik performanslarını ölçmektir. Dolayısıyla, Çalışma sonuca ulaşmak için üç farklı şehirde toplam 21 Afgan göçmen girişimciler ile yüz yüze mülakat gerçekleştirerek sorular sorulmuştur. Afgan vatandaşların girişimciliğe yönelmelerinde etki eden faktörleri incelerken, yaşadıkları tecrübeleri analiz ederek Afganlı ve yerli halkın girişimsel süreçlerdeki durumu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu sayede farklı kültürlerde yetişen insanların girişimcilik düzeyleri kıyaslamalı olarak ölçülmeye çalışılmıştır.

Ayrıca bu çalışma, göçmenlerin girişimciliğe başlamasında etkili olan faktörleri ortaya çıkartacak, göç alan ülkelerin ekonomilerine katkılı olacak potansiyeline sahip bu girişimcilerin karşısındaki engellerin kaldırılması ve onlara motivasyon verecek bir ışık sağlamak ve Afgan göçmenlerin Türkiye'de kendi işini açmaları refah düzeyini nasıl etkilediğini ortaya koyma açısından büyük önemlidir. Göçmen girişimcilerin, Türkiye'deki girişimcilik faaliyetinin hedefine ilişkin cevaplar sorduğumuz sorularla aranmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de girişimciliğe yönelen bu insanların gelecekteki hedeflerini öğrenmek ülke ekonomimiz, sosyal ve siyasi durumumuz için büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

Yukarıda bahsedilen konular sayesinde amaca yönelik toplam 37 soru bulunmakta ve bazılarını ekteki gibi ifade etmek mümkündür:

- Afganlı göçmen girişimcileri girişimciliğe yönelten bireysel faktörler nelerdir?
- Afganlı göçmen girişimcilere etki etmekte olan grup karakteristikleri nelerdir?

- Afganlı göçmen girişimcileri girişimciliğe itmekte olan fırsat yapıları nelerdir?
- Afganlı göçmen girişimcilerin, yerli göçmen girişimcilerle aralarındaki girişimsel süreçlerdeki bireysel karar verme aşamasının değerlendirilmesi nelerdir?
- Afganlı göçmen girişimcilerinin Afganistan ve Türkiye arasındaki girişimsel faaliyetlerinin bireysel seçimlerine etki eden faktörlerin değerlendirilmesi ve kıyaslanması nelerdir?

4.2. Araştırma Yöntemi

Göç çalışmalarında kullanılan yöntemlere bakıldığında, iki yönelimin ön plana çıktığı görülmektedir. İlk eğilim, göçü beraberinde getirdiği sonuçlar ve etkiler bakımından ele alan ve göçün makro dinamiklerini tespit etme amacındaki çalışmalardır. İkinci, eğilim ise, göç deneyiminin göçmenler açısından nasıl algılandığını ve onların dünyasında nasıl bir değişim yarattığını ortaya çıkarma amacındaki çalışmalardan oluşmaktadır(Kümbetoğlu,2012). Bu çalışmada ikinci eğilim ağır basmaktadır. Nitekim göçü sadece belirli istatistikler üzerinden değerlendirmek yerine, göçmenlerin kendi deneyimlerinin ön plana çıktığı, göçmen odaklı yaklaşımın benimsendiği bir alan araştırmasının yapılması tercih edilmiştir.

Kişisel bağlantılarla ve mülakat zamanı randevularıyla gerçekleştirilen bu çalışma özellikle girişimcilerin işletmelerinin bulunduğu yerde yüz yüze mülakat yapılmıştır. Bu beraberinde işletmenin yakından faaliyetini gözlemleyerek not almaya yardımcı olmuştur. Ayrıca güven ortamı sağlanması için siyasi söylemlerden kaçınılmış olup yaşanan sıkıntılardan ve iş imkanlarından, yaşanan zorluklardan ve Afganistanın ekonomisi vs. konular üstünde durulmuştur. Görüşme sonrası girişimciye teşekkür edilmiştir.

Araştırmanın zaman kısıtlılığından dolayı Türkiye’de bulunan bütün Afgan girişimcilere ulaşılamamıştır. Bu sebeple üç şehirde toplam 21 girişimci dahil edilmiş ve kartopu yöntemi ile belirlenmiştir.

Araştırma standartlaştırılmış mülakat sorularıyla derinlemesine yapılmış olup yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerine ulaşım aracı mülakat sorularından oluşmuş olup, daha önce oluşturulmuş mülakat sorulardan yola çıkılmıştır. Mülakat soruları 36 sorudan oluşmakta ve Ek,1’de yer almaktadır. Araştırmanın mülakat sorularından 1 - 10 arası sorular girişimcinin demografik özellikleridir. Soruların 11 - 17 arası girişimcinin bireysel özellikleri, 18 - 28 arası girişimcinin etnik grup özellikleri, 29 - 31 arası girişimcinin fırsat yapılarıdır. Son bölüm ise girişimcinin yerlilere göre kendilerini kıyaslaması ve ileriye dönük hedeflerinin oluşturduğu Afganistan ve Türkiye ülkelerinin girişimcilik faaliyetlerine yönelik değerlendirmenin olduğu bölümdür.

Nitel araştırma yöntemi olan çalışma olması sebebi ile özellikle araştırmacının kendi deneyimlerini ve algıladıklarını araştırmaya dahil kısıtını ortaya çıkarmaktadır. Bu olasılığın azaltılması için araştırmanın her safhasında, görüşülen kişi ile araştırmacı arasında geçen algı ve deneyimler bu araç içerisinde belirtilmiştir. Ayrıca gerek saha içinde notlar alınırken gereksede bilgisayar ortamında kısaltmalar için araştırma boyunca semboller kullanılmıştır. Böylelikle daha hızlı olunması ve araştırmacının algısının güçlendirilmesi sağlanmıştır

4.2.1. Kodlama ve Kategorileştirme Metodolojisi

Mülakatlarda elde edilen veriler nitel araştırma tekniklerinden içerik analizi kullanılarak kodlama ve kategorileştirme ile birlikte sorunsal yorumsamacı (hermenötik) yaklaşımla çözümlenmeye çalışılmıştır.

Veriler derin şekilde okunarak araştırma sahasında çok kullanılan kelimeler kodlama için belirtilmiştir. Bunun yanında iten-çeken modeli çerçevesinde literatürde belirtilen temel kelimeler de bu çalışmada ‘kilit kelimeler’ olarak kullanılmıştır. Bu okumalar sürekli bir şekilde okunarak kodlamalar saflaştırmaya çalışılmış benzer kelimeler yakalanmış ve bu benzer kelimeler tek/ortak kelimeye indirgenmeye çalışılmıştır. Kodlamalar ilişki ve üst soyut kavramı temsil edecek kategorileştirme safhası için temel teşkil etmiştir(bknz.ek 5).Yeni itme – çekme modeli çerçevesinde belirtilmiş olan özellikler bu çalışmada kategorileri olarak beyan edilmiştir. Bu

kategorilerde eklemeler de yapılmıştır. Sürekli okumalardan elde edilen kodlar ile literatürdeki özellikler birleştirilerek kategoriler oluşturulmuştur.

3.5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma bulguları iki kategoride incelenmiştir. Öncelikli olarak mülakata katılan girişimcilerle ilgili demografik bilgilere yer verilmiştir. Ardından girişimcilerin girişimcilikte yaşadıkları süreçler soru temelinde aktarılmıştır.

3.5.1 Demografik Bulgular

Araştırmadaki göçmen girişimciler içerisinde sadece tek bir kadın girişimci bulunmaktadır.

Göçmen girişimcileri yaşlarına göre gruplandırırsak 2'sinin 60-69 aralığında, 5'nin 40 - 49 aralığında, 7'sinin 30 - 39 aralığında ve 7'sinin 20 - 29 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir.

Eğitim durumlarına bakıldığında 3'Ü ön lisans , 6'sı lise , 8'i üniversite , 3'ü yüksek lisans ve bir tanesi doktora mezunudur.

Girişimcilerin 17'si evli kalan 4'ü bekardır.

Girişimcilerin Türkiye'de bulunma süresine bakıldığında 1'i 4 yıl, 1'i 14 yıl, 2'si 40 yıl, 1'i 30 yıl, 3'ü 10 yıl, 3'ü 8 yıl, 1'i 7 yıl, 1'i 42 yıl, 1'i 5 yıl, 1'i 6 ay, 2'si 25 yıl, 1'i bir yıl, 1'i 3 yıl, 1'i 2 ay ve son birisi ise 9 yıldan beri Türkiye'de bulunmaktadır.

Yüz yüze görüşmesi gerçekleşen girişimcilerin işteki faaliyetlerine göre bakıldığında 8 işletmede 2 ay ile 5 yıl arası (G18,G7,G11,G16,G3,G4,G1,G2) 7 İşletmede 6-10 yıl arası (G6,G20,G8,G5,G12,G14,G21) 2 işletmede 20-29 yıl arası (G12,G17,G19,G4) 2 İşletmede 30-40 yıl arası (G15,G10) çalıştığı görülmektedir.

Tablo 3.1. Göçmen girişimcilerin demografik özellikleri

	Yaş	Medeni Durum	Türkiye’de Bulunma Süresi	İşteki Faaliyet Süresi	İşletme Kuruluş Yılı	Eğitim
G1	32	Evli	12 yıl	3 yıl	2020	Lisans
G2	32	Evli	7	2	2020	Lise
G3	39	Evli	12	2 Ay	2016	Lisans
G4	30	Evli	12	3	2019	Lisans
G5	34	Evli	10	12	2022	PHD
G6	23	Bekar	2	8 Ay	2021	Lise
G7	29	Bekar	10	1	2021	YL
G8	29	Evli	4	9	2020	Lisans
G9	48	Evli	40	25	1996	Lisans
G10	65	Evli	30	38	2008	Lise
G11	28	Evli	4	1	2019	Lisans
G12	43	Evli	14	10	2019	Ön lisans
G13	28	Evli	15	8	2015	Lisans
G14	40	Evli	40	8	1983	Ön lisans
G15	35	Evli	40	40	40	Lisans
G16	27	Bekar	5	3 Ay	2022	Lise
G17	60	Evli	42	17	2010	Lise
G18	46	Evli	6 Ay	3 Ay	2021	YL
G19	30	Evli	10	25	2013	Lisans
G20	45	Bekar	40	10	2008	Lise
G21	33	Evli	12	8	2017	YL

Göçmen girişimcilere eğitim durumu sorulduğunda, genel olarak bazıları okumak için imkan bulamamışken bazıları ailesine destek çıkmak için okulunu tamamlayamamıştır. Bu sebeplerden dolayı gereğinden az bilgi birikimine sahiptirler. Bu beraberinde bir müddet başkasının işinde çalışmasına ve daha sonra kendi işini kurması için yola çıkmasına sebep olmuştur.

3.5.2. Yapılan İş Faaliyeti İle İlgili Bulgular

Göçmen girişimcilerin girişimciliğe geçişlerinde etkili olan faktörler ekteki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3.2. Girişimcilerin Girişimciliğe Yönelmelerinde Etkili Olan Faktörler

G1	Kendi ülkemdeyken öğrenciydim. Türkiye'ye geldikten sonra garsonluk yaptım. Özgüvenli olup çok çalışıp çok kazanacağımı düşündüm. Kendi işimi kurdum ve şuan ücretli işlerde çalışmaya asla hazır değilim.
G2	Babamın lokantasında çalışıyorum. Türkiye'ye geldikten sonra kaya kaplamada çalıştım. Şimdi kendi işimde çalışıyorum ve bu bana daha avantajlı geliyor.
G3	Önce inşaatta çalışıyordum. Türkiye'ye geldikten sonra farklı sektörlerde çalıştım. Her ne kadar çalışsam bile kazanamadım ve en son kendi işimi kurmaya karar verdim.
G4	Ülkemdeyken öğrenciydim. Türkiye'de garsonluk yaptım. Bu esnada danışmanlık ofisini açtım. Böylece işime devam ediyorum.
G5	İş hayatına öğrenciyken başladım. Tercümanlık yaptım, daha çok kazanç elde etmek için kendi işimi kurdum.
G6	Ülkemde esnaflık yapıyordum. Ülkedeyken berberliği öğrendim ve buraya geldikten sonra bizim göçmenler içinden berber yoktu. Kendim dükkân kiraladım ve berberlik yapmaya başladım. Şuan ücretli bir iş teklif edilse bile kabul etmem.
G7	Kendi ülkemde oka gidiyorum. İşle ilgili bir düşüncem yoktu. Türkiye'ye geldikten sonra fikrim değişti ve sadece okula değil sağlık alanına odaklandım. Sağlık turizmle ilgili iş kurdum. Böyle yeni bir firmayız ama çok şükür iyi gidiyor
G8	Babam manavcıydı. Burada farklı yerlerde çalıştım. En kendi işimi kurma kararını verdim. Aynı zamanda okula da gidiyorum.
G9	İlk olarak işi babamın yanında öğrendim. Türkiye'ye geldikten sonra herhangi bir işte çalışmaksızın kendim işimi açtım.
G10	Babamın mesleği dericilikti, bende babamın yanında alım satımı öğrendim. Öylece Türkiye'ye geldikten sonra daha çok kazanç elde etmek için aynı mesleği devam ettirdim
G11	İlk ben inşaatta çalıştım. Sonra farklı atölyelerde çalıştım. Kazandıklarım yetmiyordu kendi işimi kurmaya başladım. Böylece başladım.
G12	Önce ben farklı yerlerde çalışıyordum. En son kendi işimi başlamaya karar verdim ve başladım.
G13	Babam halıcıydı. Ben marangozluk yapıyordum. Türkiye'ye geldikten sonra halıcı firmada çalıştım. Burada çalışmam kendi işimi kurma fikrini bende sağladı
G14	Önceden biz halıcıydık. 1982 yılı Türkiye'ye Pakistan'dan geldik ve burada aynı işin üstüne odaklandık.
G15	Ülkemde hayvancılık ve deri işleri ile uğraşıyordum. Buraya geldikten sonra hemen kendi işlerimize başladık.
G16	Memlekette bile farklı yerlerde çalıştım. Burada da ayrı inşaat ve tarımda çalıştım. En son kendim işimi yaparsam daha çok kazanacağımı düşündüm.

G17	Benim babam halı ileri ile uğraşıyordu. Bende küçüklükten babama yardım ediyordum. Türkiye'ye geldikten sonra aynı mesleği seçme kararı verdik ve devam ettik.
G18	Ülkemdeyken eczacıydım. Buraya geldikten sonrada başkasının işinde çalışmak içimden gelmedi. Kendim market açtım.
G19	Küçükken halı işleri ile ilgilenirdim. Türkiye'ye geldikten sonrada halı alım satım yerinde çalıştım. Maaşla geçinemiyordum ve kendi işimi kurma kararı verdim.
G20	Türkiye'ye çok küçük yaşlarımda geldim. Babam iş adamıydı. Ben kendi işimi kurmayı çok isterdim ve Turizm firmasını açtım hala çalışıyorum.
G21	Babam esnaftı. Türkiye'ye ilk geldiğimde öğrenci olarak geldim. Okulumun esnasında kendi masrafımı karşılamak için bir şeyler yapmam gerekiyordu ve kendi işimi kurdum.

Tablo 2'den görüleceği üzere, Türkiye'de kendi işini sürdüren Afgan göçmenlerin girişimcilik başlamadan önce farklı alanlarda çalıştığı ve sonunda kendi işini kurduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra göçmenlerin girişimciliğe geçişinde çevresel itici faktörler büyük etki sağlamıştır. Örneğin, 15. Girişimci girişimcilik faaliyetine iten faktörlerle ilgili soru sorulduğunda şöyle cevap vermektedir: *benim iş başlama esnada benim üreteceğim ürünün talebi oldukça yüksekti.*

Bu görüşe ek olarak 13. Girişimci karşılaştığı zorlukları şöyledir söylemiştir:

- Trabzon'da çay işinde çalıştım. Afgan olduğum için çok çalıştırıp az para verdiler.

15 ve 13. Girişimcinin vermiş olduğu cevabına göre göçmenlerin karşılaştıkları zorluklar kendi işinin başında çalışmalarına sebep olmuştur. Bu beraberinde göçmelerin az zamanda fazla çalışıp çok kazanmasına yol açmıştır.

Tablo 3.3. Girişimcilerin Başarı Faktörleri

Sermaye, Eğitim ve Tecrübe	20
Girişimci, Empati Kurabilme Yeteneği, Sabırlı	6
Sosyal, Güler Yüzlü, Diksiyonu Güzel Olması	8
Eğitim, Sosyal Olmak, Reklam	13
Özgüven, Yenilikçilik, Çevre Kontrolü	10
İletişim, Sosyal Çevre, Özgüven	11
Risk Almak, Girişimci Ruhunu Taşımak, Özgüven	9
Risk Almak, Eğitim ve Sosyal çevre	21
İletişim, Yenilikçilik, Özgüven	15
Girişimci, Eğitim, Tecrübe	19
Tecrübe, Sosyal Çevre, Girişimci	17
Disiplinli Olmak, Gündem Takibi ve Sosyal	7
Azimli Olmak, Özgüven ve Eğitim	14
Plan, Proje, Sonuca Odaklı	4
Aktif Hareket Etmek, Sosyal Bağ, Eğitim	2
Azimli Olmak, Çok Çalışmak, İstikrarlı olmak	5
Risk Alabilmeli, Sosyal ve Gündem Takibi	1
Samimiyet, Davranış ve Kibir Sergilemeyen	3
İradeli Davranış, Belirli Hedef, Dürüstlük	18
Bilgi Sahibi Olmak, Sosyal Çevre ve Gündem Takibi	16
Zeka, İletişim ve İnsanlığa Önem Vermek	12

Dolayısıyla, girişimcilerin başarı faktörleri eğitim, özgüven, iletişim gücü, sosyal çevre, planlı çalışmak , tecrübe vb. konular gelmektedir.

3.5.3. Girişimcilerin Eğitim ve İş Tercihleri İle İlgili Bulgular

Genel olarak girişimcilerin eğitim durumu incelendiğinde bazıları eğitimin önemli olduğunu söylerken bazılarına göre hayatta başarılı olmak için eğitim çok katkı sağlamamaktadır.

- G3'e göre, başarılı olmak için eğitim 100'de 100 önemlidir.
- G1 ve G5'e göre başarılı olmak için eğitim almak pek önemli değildir. Dolayısıyla bu durum kişiden kişiye göre değişmektedir. Girişimcilerin çoğu eğitilmiş olmasına rağmen düşüncelerinin büyük tarafı

tecrübenin daha üstün olduğunu sergilemektedir. Bununla beraber girişimcilerin bazılarına göre eğitimi ilerlemek başarıya daha yatkındır.

Tablo 3.4. Girişimcilerin eğitim durumu ile iş alanının değerlendirilmesi

Girişimciler	Eğitim Bölümü	İş Bölümü	Eğitim ve İşle İlgili İlişkiler
G1	Sağlık Ambulans	Saç Ekimi	Yok
G2	Lise	Genel	Yok
G3	Editörlük	Yönetici	Yok
G4	Lisans	Sosyoloji	Yok
G5	Doktora Öğrencisi	Tercüman	Yok
G6	Lise	Genel	Yok
G7	Yüksek Lisans	Sosyoloji	Yok
G8	Orta Okul	Genel	Yok
G9	Lisans	Veteriner	Yok
G10	Lise	Genel	Var
G11	Ön Lisans	Muhasebe	Var
G12	Lisans	Hukuk	Yok
G13	Lisans	İlahiyat	Yok
G14	Yüksek Lisans	Eğitmenlik	Yok
G15	Lisans	İktisat	Var
G16	Lise	Genel	Yok
G17	Lise	İktisat	Var
G18	Yüksek Lisans	İktisat	Yok
G19	Lisans	Veteriner	Yok
G20	Lise	Turizm	Yok
G21	Yüksek Lisans	İşletme	Var

Genel olarak girişimcilere 14.soru yani ücretli iş teklif edilirse kabul eder misiniz cevabına girişimcilerin büyük kısmı hayır diyerek cevap vermiştir

G17. “duruma göre değişir.”

G8 “işin niteliği ve içeriğine bağlı. Ama muhtemelen kabul etmezdim.”

G20 “ hayır ticareti tercih ediyorum.”

Girişimcilere önceki ve şimdiki yaptığı işler sorulduğunda Türkiye’ye gelmeden önce bile kendi işini yaptığı ortaya çıkmıştır. bu beraberinde önceden de girişimcilerin çoğu kendi işinin patronu olduğunu beyan etmektedir. Göçmen girişimcilerin iş tercihleri tablo 5’te gösterilmiştir:

Tablo 3. 5. Göçmen Girişimcilerin İş Tercihleri

Girişimciler	Önceki Yaptığı İş	Türkiye’de Doğmuş Olsaydınız Hangi İş Yapardınız
G1	Öğrenci	Girişimcilik
G2	Öğrenci	Girişimcilik yapardım
G3	Farklı Sektörler	Firma kurardım
G4	Kendi İş	Kendi işi
G5	Öğrenci	Bilmiyorum
G6	Kendi işi	Evet
G7	Kendi işi	Devlet memuru
G8	Kendi işi	Hayır
G9	Kendi işi	Kendi işi
G10	Kendi işi	Kesinlikle kendi işim
G11	Başkasının işi	Firma kurardım
G12	Kendi işi	Kendi işi
G13	Kendi işi	Kendi işimi
G14	Kendi işi	Girişimci
G15	Kendi işi	Girişimci olurdum
G16	Kendi işi	Düşünürdüm
G17	Kendi işi	Değiştirdi
G18	Kendi işi	Hayır
G19	Kendi işi	Girişimci olurdum
G20	Küçük yaş	Girişimci olurdum
G21	Kendi işi	Esnaf

Veriler incelendiğinde göçmenlerin girişimcilik başlatmasında düşük ücretler ile çalıştıklarından dolayı daha çok para kazanmak isteği, kendi bağımsızlığını sağlama, önceki kuşaktan gelen girişimcilik motifini devam ettireme isteği bulunmaktadır. Dolayısıyla böylece kendi bünyesinde girişimcilik ruhunun büyük olduğunu beyan etmektedirler.

Genel anlamı ile girişimcilerin bazıları işlerini severek yaparken bazıları zorunlu olarak yamaktadırlar. Ayrıca yüksek derece eğitime sahip göçmenler her ne kadar zor bir işe sahip olsalar bile kendi parasını kazanma, kendi bağımsızlığını sağlama gibi özelliklerle girişimciliğe devam etmeleri çekici özelliklerin baskın olduğunu görmemizi sağlamaktadır.

Tez araştırmamızın bu kısmında “önceden heveslendirici faktörler” ve “kaynak hareketliliğini” inceleyeceğiz. İlk olarak heveslendirici faktör

olarak görülen engellenmiş hareketlilik, seçici göç ve tutku düzeyine bakacağız. Göçmen gruplar çevredeki iş alanlarına ulaşabilmede bir fırsat ve işi sahipliği olduğu takdirde diğer gruplara göre daha fazla girişimcilik sergilemektedir.

Genel olarak göçmenlere bu anlamda avantaj ya da dev avantaj olarak göstergeler nedir?

Dolayısıyla etkileşim modelinde önceden heveslendirici faktörlere baktığımız zaman, göçmenlerin yaşadıkları problemleri girişimciliğe başlamak için bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Ayrıca göçmenler için bulunduğu ülkenin dilini konuşabilmek önemlidir. Mülakat yapılan girişimcilerin çoğu Türk soyludur. Göçmen girişimcilerin Türkçe konuşabilmesi onların işlerinin büyümesi için büyük avantaj sağlamaktadır. Ayrıca bu göçmenlerin yazma kabiliyeti çok gelişmiş değildir. Bu da beraberinde göçmenlerin resmi yerlerde çalışabilmelerini zorlaştırmaktadır. Göçmen girişimcilerin karşılaştıkları zorluklar ele alındığında bazı girişimciler dil ile ilgili zorluklara maruz kalırken bazıları ruhsat alabilme ve banka hesabı açma konularda sıkıntı yaşadıklarını dile getirmektedirler.

3.5.4. Göçmen Girişimcilerin Sosyal Ağ ve Sermaye Temini İle İlgili Bulguları

Sosyal açıdan bakıldığında, özellikle düşük eğitim seviyesine sahip olan göçmenler bulunduğu iş yerinde bir çok ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir. Düşük eğitim seviyesine sahip girişimciler ayrımcılığa maruz kalarak en düşük ücret almaları, göçmenler için kendi işini açmasına en büyük motivasyon kaynağı olarak görülmektedir. Başka bir ifadeyle kendi işini kurmasına mecbur bıraktığı görülmüştür.

Bu çalışmada ele alınan göçmen girişimcilerin grup karakteristiklerinde kaynak hareketliliğine bakıldığında aynı etnik kökenden sıkı bağlar, etnik sosyal ağlar, devlet politikalarının etnik gruba yaptıkları düzenlemelerin belli kaynaklara etkilerini incelemek mümkün görülmüştür.

Tablo 3.6. Göçmen Girişimcilerin Etnik Ağ ve Etnik Sermaye bulguları

Girişimciler	Afganlarla Sosyal İletişiminiz Nasıl?	İşinizi Kurarken Herhangi Bir Dernekten Destek Aldınız Mı? Siz Destek Olur Musunuz?	Yakın Akrabanızdan Destek Aldınız Mı?	Size Yardım Eden Oldu Mu?
G1	Çok güçlü	Hayır,	Evet aldım	Evet
G2	İyi	Hayır almadım, ben destek olurum	Evet	Evet
G3	Çok iyi	Başka dernekten aldım ama Afganlardan almadım.	Babamdan aldım	Hayır
G4	Görüşüyorum	Herhangi bir kurum destekte bulunmadı, ben destekte bulunurum	Evet, amcam destekledi, sağ olsun	Hayır
G5	İyi	Hayır destek almadım, ben olurum	Evet	Evet
G6	İletişim var	Hayır	Ailemden aldım ama arkadaşlardan almadım	Hayır
G7	İletişimim iyi	Herhangi bir kurumdan almadım, ben kendi alanımda bilmiyorum	Hayır almadım	Evet
G8	Çok iyi her zaman konuşuyoruz	Dernekten almadım. Ben yardım ederim	Hayır	Evet
G9	Çok güçlü	Hayır almadım	Evet aldım	Arkadaşları m ve ailem yardım etti
G10	Çok iyi	Hayır, ben ederim bütün insanlara yardım ederim	Evet aldım	Evet
G11	Kendi kökenimle iletişim var	Hayır	Evet	Evet
G12	Her zaman konuşuyoruz	Hayır	Evet	Evet
G13	Çok iyi	Hayır, ben destek çıkarım	Evet	Evet ailem ve arkadaşları m
G14	var	hayır	evet	evet
G15	İletişim var	Hayır, ben destek çıkarım	Hayır	Hayır
G16	Var	Hayır almadım imkanım olduğunda ben desteklerim	Tabii aldım, hatta ailem teşvik etti	Evet
G17	İyi	Hayır, ben ederim	Babam para verdi	Evet
G18	İletişimim var	İstanbul’da bir dernekten aldım	Almadım	Hayır
G19	İyi	Hayır	Evet aldım	Hayır
G20	İyi	Hayır almadım	Maddi anlamda destek aldım	Evet
G21	Evet var	Kurumdan yararlanmadım	Evet	Evet

Soru 18’de Afgan göçmenlere “herhangi bir dernekten yardım aldınız mı?” diye sorulduğunda toplam 21 girişimci içerisinde sadece iki girişimci hariç başka girişimciler herhangi bir dernekten yararlanmamıştır. Bu beraberinde girişimcilerin sosyal sermaye kullanımı ve girişimcilerin herhangi bir kurumdan destek almadıklarını göstermektedir.

Soru 26’da sermayenizi nasıl temin ettiniz sorusuna; (G2,G4,G14,G10,G2,G21,G11,G9,G13) aile desteği ve kendi biriktirdiği para ile başladığını ortaya çıkmıştır. Kendi birikimi ile başlayan (G5,G12,G1,G19,G8, G18,G17), bu girişimcilerin sayısı 7 girişimcidir. Bunlarla beraber baba mirası ve çevre desteğiyle işini başlatan iki girişimci sonuçta yer almıştır.

G7: “Ortakla elimizde ne varsa paylaştık ve başladık”

G6: “Hanımın altınını döviz yaparak sermayemi temin ettim “

G16: “5-6 sene çalışarak biriktirdiğim para, aile ve arkadaş desteği”

Genel olarak girişimcilerin çoğu aile ve kendi biriktirdiği para ile işini kurduğu sonuç elde edilmiştir.

3.5.5. Girişimcilerin Çalışan Tercihi, Müşterileri ve Tedarikçileri İle İlgili Bulgular

Bulgulara göre çalışmadaki göçmen girişimci arasında sadece 4 girişimci (G5,G8,G16,G11) kendi işletmelerini kendisi yönettiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra girişimci 6 ve girişimci 18 Türk eleman çalıştırmaktadır. Ayrıca (G10,G9,G20,G17,G15) çalışanlarının karışık yani Afgan ve Türk olduğunu beyan etmiştir. geri kalan 10 girişimcinin çalışanları ise Afgan göçmenlerdir. Dolayısıyla yoğunluklu olarak girişimcilerin çalışanları Afganlardır. Sebebi de kendi etnik kökenleri ile bağının yoğun olmasıdır. Ayrıca göçmen girişimciler işletmesinin gerektirdiğine göre eleman seçtiklerini dile getirmiştir. buda beraberinde açılan işletme ve sektöre göre eleman tercihi yapıldığını beyan etmektedir.

1990 Waldinger’in incelediği etkileşimci modelinde pazar koşuluna geldiğimizde bu bölümü iki başlıkta ele almak mümkündür:

- a. Etnik tüketici ürünler (yerliler, uluslararası tüketici ve etnik grup)
- b. Açık pazarlar

Etnik grup tüketici denildiğinde ülkede yeteri kadar etnik gruptan insanların olması gerekmektedir. Günümüzdeki Türkiye’de birçok Afgan göçmeni bulunduğu için bu faktör önem arz etmektedir. Bu da beraberinde işletmelerin afganları tercih etmesini beyan etmektedir.

Bunun yanı sıra 23. soruda girişimcilerden tedarik konusunda soru sorulduğunda bir çoğunun Türklerden tedarik ettiklerini dile getirmiştir.

22. soruda girişimcilerinden müşteri kökeni sorulduğunda büyük rakamının Afgan olduğunu dile getirmişlerdir. Sebebi de bu etnik gruba ait ürünün çok bulunduğunu beyan etmektedir. Ayrıca göçmenlerin birçoğu kendi kökeninden alışveriş etme isteğinin olması da başka bir dikkat çekici sonuç olarak ortaya çıkmıştır.

Müşteri ve tedarikçiler konusunda soruların yanıtını tablo halinde ifade edilmiştir.

Tablo 3.7. Göçmen Girişimcilerin Müşteri ve Tedarikçi Seçimleri

Girişimciler	Tedarikçilerinizin Sahip Olduğu Köken Nedir?	Müşterilerinizin Sahip Olduğu Köken Nedir?
G1	Karışık	Karışık
G2	Afganlar ve Türkler	Türkler ve Afganlar
G3	Türk Soylu Afganlar	Türk Soylu Afganlar
G4	Yok	Afganlar
G5	Yok	Afganlar
G6	Genellikle Türk, bazen Afganlar	Türk
G7	Karışık	Karışık
G8	Türkler	Afganlar
G9	Türkler	Karışık
G10	Türkler	Afganlar ve Türkler
G11	Türkler	Afgan ve Türkler
G12	Afganlar ve Türkler	Afganlar ve Türkler
G13	Türkler	Afganlar
G14	Türkler ve Afganlar	Afganlar ve Türkler

G15	Türkler	Afganlar ve Türkler
G16	Karışık	Türkler ve Afganlar
G17	Türkler	Afganlar ve Türkler
G18	Türkler	Afgan
G19	Türkler	Afganlar ve Türkler
G20	Karışık	Karışık
G21	Afganlar ve Türkler	Afganlar

Genel olarak açık pazarı değerlendirdiğimizde tedarikçilerin yüksek oranı Türkler olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, göçmen bu çalışmadaki Afganlı göçmen girişimcilerin işletmesindeki ürünlerin çoğu veya bazıları Türkiye’de üretildiği için Türk tedarikçileri tercih ettiğini dile getirmişler.

Bunun ardından göçmen girişimcilere Avantaj ve dezavantajlar hakkında sorular sorulduğunda bankalardan işletme hesap açamama, hukuki bilgi yetersizliği, Afgan göçmenlerin istedik ürünleri bulunmaması vb. avantaj ve dezavantaj olarak gözlemlenmiştir. Bunun hemen ardından girişimcilere fırsat yapıları hakkında sorular sorulmuştur. Sonuç olarak 15 girişimci işletmesini başlattığı zaman Türkiye pazarında dalgalanma şimdiki kadar yüksek olmadığı ortaya çıkmıştır. bununla beraber 4 girişimci işletme kurduğu zamanlar inflasyonun yüksek olduğunu söylemiştir.

Tablo 3.8. Göçmen Girişimcilerin Fırsat Yapılarının İncelenmesi

Girişimciler	Girişimciliğe Başladığınız Zaman Türkiye’nin Durumu Nasıldı?	Girişimciliğe Başlarken Çevresel Etkende Cazip Fırsatlar Var Mıydı?
G1	İyi	Fırsatlar şimdiki gibi iyi
G2	İyi	Mesleğimin geçerliliği benim için fırsattı
G3	Enflasyon vardı	Çevremin çok olması cazip fırsattı
G4	Değişik	Fırsatları döviz kurları bozdu
G5	TL istikrarsızlığı iyi değildi	Bankaların kredi sunması cazip fırsattı
G6	Türkiye’nin durumu iyi	Fırsatlar çoktu
G7	Türkiye’nin durumu iyi	Vardı
G8	İyi	Sosyal çevremin çok olması bir fırsattı
G9	İyi	Fırsatlar aynıydı
G10	Farklıydı	Dericilik yapmak benim için iyi
G11	İyi	Çevremin çok olması fırsattı

G12	Enflasyon yüksekti	Fırsatlar azdı
G13	Türkiye'nin durumu iyiydi	Vardı
G14	İyiydi	Fırsat çoktu
G15	Türkiye'nin durumu iyiydi	Benim satacağım ürünün talebi çok
G16	Enflasyon yüksekti	Fırsatlar çoktu
G17	İyiydi	Sosyal çevrem çok olması fırsattı
G18	Şu ankinden daha iyiydi	Çevremdekilerin isteği ile başladım
G19	Türkiye'nin durumu iyiydi	Mesleğimin işime geleceğini düşündüm
G20	Normaldi	Fırsat vardı
G21	İyiydi	İşim göçmenle yürüdüğü için göçmenlerin olması fırsattı

3.5.6. Afgan Göçmen ve Mülteci Girişimcilerinin Karşılaştığı Zorluklar Ve Fırsatlarla İlgili Bulgular

30. soruda göçmen girişimcilikle ilgili yol üstünde bulunan problemleri hakkında sorulduğunda, girişimcilerin çoğu banka işlemlerini açmanın sorun olduğunu dile getirmiştir.

32. ve 33. soru girişimcilerden kendilerini Türk girişimcilerle kıyaslamaları bulgularında girişimcilerin kimisine göre fark varken kimisi farklılık göremediklerini beyan etmiştir. Dolayısıyla girişimcilerin bazıları benzerlikleri olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 3.9. Afgan Göçmen Girişimcilerin Türk Girişimcileri İle karşılaştırılması

Girişimciler	Afganlar mı ya da Türkler mi daha çok girişimci ruhuna sahip?	Farklılıkların ve benzerliklerin sebebi nelerdir?
G1	Afganlar	Ben göremiyorum, bana aynı geliyor.
G2	Afganlar	Fark var burada her şey kolay.
G3	Türkler	Türklerin sistemleri gelişmiştir.
G4	Türkler	Fark var
G5	Fikrim yok	Fikrim yok
G6	Afganlar	Farklıklar var
G7	Yabancılar daha çok girişimcilik ruhuna sahip	Fark var. Türkiye’de her şey sistemliyen

		Afganistan'da öyle durum yok
G8	Türkler daha çok girişimcilik ruhuna sahip	Türkiye'de alım satım peşin olarak daha çok gerçekleşiyor. Bizim orada öyle değil
G9	İkisi de aynı	Çok fark var
G10	Afganlar	Bazı konularda aynı fark yok
G11	Afganlar	Çok fark var
G12	Afganlar	Büyük fark var, Türkler daha geniş düşünür.
G13	Afganlar daha çok girişimcilik ruhuna sahip	Bazı benzerlikler var. Bütün bunlara rağmen ekstra problem yok
G14	Türkler	Bizim meslekte fark yok iki ülkede de aynı
G15	Afganlar çünkü cesurlar	Benim için görünmüyor. Ama bazılarında vardır.
G16	Türkler daha çok girişimcilik ruhuna sahip	Farklar çok, burada post cihaz var orada yok
G17	Afganlar	Mesleğimin geçerliliği aynı olduğu için fark yok
G18	Afganlar	Bizim ülkede güven sorunu var Türkiye'de bu sorun girişimciler için yok
G19	Afganlar	Biz durmadan çalışıyoruz, Türklerde durum öyle değil
G20	Afganlar	Afganistan'da güvenlik sıkıntısı var burada o yok
G21	Afganlar	Türkler girişimcilik konusunda Afganlara göre daha rahattır

İki ülke arasında girişimciliğin değerlendirilmesi başlığı altında girişimcilere 4 soru sorulmuştur. Bu sorular kendi ülkelerindeki şartlar normalleştiğinde yaşam için Türkiye'yi mi yoksa Afganistanı mı tercih edecekleri sorulmuştur. Bunun ardından gelecekteki işle ilgili hedefleri sorulduğunda girişimi kendi ülkelerinde mi yoksa Türkiyede mi devam edeceği sorulmuştur. Bu soruların cevabı tabloda da gösterildiği gibi girişimcilerin çoğu yaşam için Türkiye'yi ve iş için ikisini de tercih

edeceklerini dile getirmişler. sebebi de Türkiye'nin kendi ülkelerine göre daha gelişmiş ve güvenilir olduğunu belirtmektedirler.

Tablo 3.10. Göçmen Girişimciliğin Gelecekteki Girişimsel Faaliyetlerinin Ülke Bazında Kıyaslanması

Girişimciler	Afganistan'da her şey yoluna girdiğinde Afganistan'da girişimcilik yapar mısınız?	Afganistan'da her şey yoluna girdiğinde Türkiye'de girişimcilik yapmaya devam eder misiniz?	Afganistan'da her şey yoluna girerse hayatınızı nerede devam ettirirsiniz?
G1	Hayır	Evet	Türkiye'de
G2	Evet	Evet	Türkiye'de
G3	Evet	Evet	Türkiye'yi tercih ederim
G4	Evet	Düşünürüm	Türkiye'de
G5	Evet	Olabilir	Afganistan'da
G6	Hayır	Evet	Türkiye'de
G7	Evet	Evet	Afganistan'da
G8	Evet	Evet	Kendi ülkem
G9	Hayır	Evet	Türkiye'de
G10	Evet	Evet	Türkiye'de
G11	Evet	Hayır	Afganistan'da
G12	Evet	Evet	Türkiye'de
G13	Evet	Evet	Türkiye'de
G14	Hayır	Evet	Türkiye'de
G15	Evet	Evet	Türkiye'de
G16	Evet yaparız	İkisi arasında yaparım	Afganistan'ı tercih ederim, çünkü kendi ülkem
G17	Evet	Evet	Türkiye
G18	Evet	Afganistan	Afganistan'da
G19	Evet	Hayır	Afganistan'da
G20	Evet yüzde yüz yaparım	İkisi arasında yapmayı tercih ederim	İşimin durumuna göre değişir
G21	Evet	Evet	Türkiye'de

G20: “her iki ülkede de girişimcilik yapmayı tercih ederim. Dolayısıyla yaşam ayrı iş ayrı olduğu için işlerimin durumuna göre hareket ederim. “

G12: “Afganistan'da yaparım tabi, ayrıca Türkiye ticaret merkezi olarak görünen bir ülkedir.”

TARTIŞMA VE SONUÇ

Göçmen girişimcilik, üzerinde birçok sayıda araştırmalar yapılan ve halen yapılmaya devam eden güncel bir konudur. Günümüzde göç küreselleşme, iletişim alanların kısılması, ülkeler arasındaki mesafelerin daralması ve başka etkenlerden dolayı büyüyen bir önemli konu halini içermektedir. İnsanlar arasında devamlı olarak bir yerden başka bir yere göç akışı görülmektedir.

Dünya üzerinde insanların siyasi, iktisadi ve toplumsal sebeplerden dolayı yer değiştirmeleri ve bulundukları ülkeye etkileri ve sebep oldukları toplumsal değişimi ile önemli bir konu olarak bilinmektedir. Bununla kalmayıp işletme, sosyoloji ve coğrafya açısından yakın zamandan bu yana görülmeye başlamıştır. Bütün bunlarla beraber yeni bir araştırmaya konu olması sebebi ile çok boşlukları görülmektedir. Bu da beraberinde üzerinde çalışma yapılması gerektiğini beyan etmektedir.

Göç olgusunun genişlemesinin hemen ardından göçmenler gittikleri ülkelerinde kendi işini veya başka bir ifadeyle kendi işinin patronu olmak isteği ile hayatını sürdürmektedir. Göçmen girişimcilik olgusu ilk önce arabulucu azınlık gibi daha klasik yönler üzerine teorileri geliştirilmiş daha sonrası bireysel faktörlerin etkili olduğu Neo- klasik yaklaşım incelenmeye başlanmıştır. Bu yaklaşım sınıfsal kaynaklar ve etnik kaynaklarını göz önüne seren arz yaklaşımı içine bireysel özellikleri ve grup özelliklerini de katmıştır. Bunun ardından bulunan ülkelerin durumu, göç öncesi ve sonrası durumlara benzeyen faktörlerin değerlendirildiği talep yönlü yaklaşımlar daha kapsayıcı olmaya başlamıştır. Dolayısıyla Waldinger ve başka bilim adamları göçmen girişimciliği hem arz yönden hem talep yönden bakarak kapsamlı bir şekilde açıklamıştır. Buna bağlı olarak etkileşim modeli ile grup karakteristiklerini etnik bağlar, etnik sosyal sermaye, devlet politikası başlıklarıyla göçmen girişimcilerin iş yaşamlarında işgücü, tedarik, sermaye devlet teşviklerinin ne kadar etkili olup olmadığı konusunda anlamlandırmaya çalışmıştır. Grup karakteristiklerinin içerisindeki önceden heveslendirici faktörler yani dil becerisi, ırkçılığa maruz kalma, dışlanma ve

düşük ücretler gibi faktörlerin göçmen girişimciler üzerindeki etkisini ortaya atmaktadır.

Etkileşim modelinin başka bir yapısını oluşturan fırsat yapılarında pazar koşullarına baktığımızda etnik tüketici ürünleri üreten ve alanların, yerli halkın tercih etmediği pazarlar ve göçmenlerin buradaki iş ortamlarının ne tür etki sağlayıp sağlamadığını açıklamaya yöneliktir. Ayrıca iş sahipliği erişimde memleket çapında hangi iş fırsatlarının olduğu, mevcut fırsatta rekabet ortamının nasıl gerçekleştirdiği ve genel olarak ülke içinde girişimcilere yönelik gerçekleşen düzenlemelerin girişimcilerin strateji seçiminde ne derece etkili olduğunu ortaya atmaktadır. 1979 Rus işgalinden beri karışıklık içinde olan, coğrafya açısından Asya'nın göbeğinde yer alan ve bu tez araştırmanın hedef noktası olarak ele alınan Afganistan, uzun zamandan beri göç kaynağı bir ülke olarak görülmektedir. Bu ülkede yer alan farklı ırklar savaş veya kargaşa zamanlarında genellikle ırklarına yakın olan ülkelere göç etmişlerdir. Yani Peştunlara Pakistan sahip çıkarken Hazaralara İran kapısını açmıştır. Oysa Özbekistan ve Türkmenistan ülkeleri Türk soylulara kapısını açmamıştır. Böyle bir durumda Türk soyluların çoğunluğu Pakistan kaplarında bulunmuştur. Pakistan'daki kamplarda bulunan Türk soylu Afganlara Türkiye Cumhuriyeti sahiplenmiş ve resmi olarak 1982 yılında Türkiye'ye deniz yoluyla getirmiştir. Böylece Afganların Türkiye'ye gelmesi başlamış ve o günden beri Türkiye'de Afgan göçmeni bulunmaktadır. Dolayısıyla Afganistan'da 2001 yılı ABD müdahalesi sonucu kargaşalar kat kat artmıştır. ABD'nin müdahalesinden beri yönetime geçenlerin hiç bir yönetmen ülkenin kargaşalarını giderememiştir. Böylece Afganistan'ın halkı uzun zamandan beri göç olgusu ile karşı karşıya kalmışlardır. Genel olarak bakıldığında Pakistan başta olmak üzere İran ve Türkiye Cumhuriyeti uzun zamandan beri göç yaşayan Afgan halkı için ev sahipliği yapması ile beraber güzergah bir ülke konumuna da sahiptirler. Dolayısıyla Afganları göçe iten sebeplerine göz atılacak olursa, ilk olarak SSCB'nin ülkeyi işgal etmesi, Taliban örgütünün etkili bir şekilde ülkede karışıklığa neden olması ve bu kargaşaların Afganistan da güvensizlik yaratması olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Taliban örgütünün ülkenin dört bir tarafında kaos yaratması

ve farklı yerlerde patlamaların ortaya çıkması Afganların göç yaşaması için güçlü bir sebep olarak görülmektedir. Ayrıca bu güçlü nedenlerin hemen ardından başka ülkelerde de görüldüğü gibi doğal afet olan kuraklık ve istihdamın az olması da başka bir göç sebepleri olarak ortaya çıkmıştır. Kuraklığın ve karışıklığın ortaya atmış olduğu yetersizlikler Afganistan'da yaşayan Afganların ekonomisini ciddi manada etkilemiştir.

Genellikle Afganistan'da sayılabilecek farklı etkenler bulunmaktadır. Bu etkenler kargaşanın ortaya atmış olduğu eğitim yetersizliği, Taliban örgütünün kız çocuklarının okula gitmelerine izin vermemeleri bunlarla kalmayıp dışarı çıkmasında bazı kısıtlamaların uygulanması başka bir göçün sebebi olarak karşıya çıkmaktadır. Avrupa birliği ve birleşmiş milletlerin göç politikalarına yapmış olduğu ve uygulamaya geçirdiği göç politikaları göç olgusunun önemini daha da arttırmıştır. Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletlerin seçici göç politikaları uygulaması beraberinde hukuki ve sosyal politikaya hayat sürmektedir. Dolayısıyla göç politikası ülkeye göre değişmektedir. Örneğin, Türkiye cumhuriyeti genel olarak 2011 yılı sonrası göç politikalarına ağırlık vermiştir. Bunun da sebebi Türkiye'nin coğrafi ve konum açıdan Avrupa ile köprü rolünü üstlenmesidir. Bu sebeplerden dolayı Türkiye'de düzenli ve düzensiz göçmenler bulunmaktadır. Türkiye'de bulunan düzenli ve düzensiz Afgan göçmenleri de çok sayıda bulunmaktadır. Bunun nedeni İran üzerinden pasaportsuz girerek ya da pasaportla girse bile üç ay sonra geri dönmelerinden kaynaklıdır. Geçmişten günümüze kadar yani uzun yıllardan beri Afganistan'da yaşanan siyasi, terör, kuraklık ve işsizlik sıkıntılarından dolayı Türkiye'deki düzenli ve düzensiz Afgan göçmenlerin sayısını artmıştır. Ayrıca Afganların Türkiye'yi tercih etmesinin büyük sebebi de din ve kültürlerin benzeresidir. Bu sebeple Afganlar Türkiye'yi daha çok tercih etmektedirler. Türkiye'de bulunan Afgan göçmenler farklı yerlerde çalışarak hayatını sürdürmektedir. Türkiye'de bulunan Afgan göçmenlerin bazıları başka yerlerde çalışmak yerine kendi işinin patronu olmayı tercih etmektedir. Bunun ana sebebi Türkiye'de bulunan göçmenlere çalıştığı ortamda gereğinden fazla zorunluluğun uygulanmasıdır. Genellikle kişiyi çevreleyen sosyal koşullar, sahip olunan

bireysel özellikler, ülkenin siyasi durumu veya bunlarla beraber ülkenin iktisadi rejimi girişimciliği etkileyen ve çeşitli girişimcilik tiplerini ortaya çıkaran bir faktör olarak ifade edilmektedir.

Yapılan bu çalışma, Türkiye’de bulunan Afgan mültecilerin özellikleri ve durumlarını göç dönemleri üzerinden yola çıkılarak Türkiye genelinde toplam üç şehirde yüz yüze görüşme yapılarak amaca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Afgan göçmenlerini girişimciliğe iten (zorunluluk) ve çeken (fırsatlar) da incelenmiştir. Türkiye’de ilk olarak 1982 yılı gelen Afganların yerleşmiş olduğu Tokat ardından İstanbul ve Konya’da araştırılan bu tez çalışması, toplam 21 girişimci ile gerçekleşmiştir. İstanbul’da Afgan göçmenlerin yoğun olması nedeni ile başka illere göre İstanbul’daki girişimcilere ağırlık verilerek sadece İstanbul’da 10 girişimci ile görüşülmüştür. Ayrıca Afgan göçmen girişimcilerinin son dönemlerde başka illerde de bulunduğu görülmektedir. Çalışmada İstanbul, Konya ve Tokat başka şehirlere örnek olarak ele alınmıştır.

Görüşmeler sonucunda Afgan girişimcilerinin çoğunun Afganistan’da da esnaflık ve kendi işi ile uğraştığı ve Türkiye’de de kendi işini gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. Bu beraberinde Afgan mülteci girişimcilerin girişimcilik üzerinde deneyimin ne derece etkili olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla araştırmada başka bir ilgi çeken konu Afgan göçmenlerin çoğu kendi kültürüne ait işletmeleri kurduğu görülmüştür. Bu da beraberinde kültür farklılıklarını fırsata çevirerek rekabet ortamını oluşturmaya neden olmuştur. Bununla beraber böyle işletmelerin kurulması ve devreye sokulması Afgan halkı ile iletişim ağının sabit tutulması da göze çarpmıştır. Bu bulguların yanı sıra görüşme yapılan işletmelerin çoğu küçük işletmeye sahip ve Afgan mülteci girişimcilerin Türkiye’de eskiden tecrübeye sahip olduğu işleri yapması, girişimcilerin büyük riskle karşı karşıya kalmadığı da ayrı bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple göçmen girişimcilerin ihtiyaç odaklı işini başladığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu bulgu tek başına yeterli olduğu anlamını taşımamaktadır. Çünkü esnaf girişimciliği başlığı altında incelendiğinde destekleyici nitelikte bulgularla karşılaşılabilmektedir. Yoğunluklu olarak girişimciler Afgan işçileri ile

çalışmaktadır. Sebebi de bu elemanların etnik kökeni ile bağının güçlü olması ve işletmeye müşteri kazammasını kolaylaştırmaktadır.

Görüşmeler vasıtasıyla Afganlı mülteci özelliklerine ait bulgular ise yaş faktörüdür. Dolayısıyla, girişimciliğin yaşı 22-45 yaşlar aralığındadır (Bozkurt vd., 2012: 237).

Elde edilen bu tez araştırmanın sonucunda 17 Afgan göçmen girişimci bu yaşlar dilimi arasında yer alarak bu görüşü desteklemiştir. Toplam 21 girişimci içerisinde sadece 4 girişimci bu yaş dilimi haricinde yer almıştır.

Afganlı mültecilere iş başlatma aşaması ve işin devamı süreci ile ilgili sorular sorulduğunda sonuç olarak işletmecilerin mücadele ruhunu taşıması ve karşılaşılan engellerle vaz geçmemesi olarak görülmüştür. Bunlarla birebir girişimcilere sermaye temini sorulduğunda son elindeki var olan ve çalışarak biriktirdiği parası ile başlattığı ortaya çıkmıştır. Bu da Afganlı mülteci girişimcilerin riskle ortaklık cesaretinin yüksek olduğu anlamını beyan etmektedir.

Bürokratik soruların sonucu ise yasak yollarla ilgili çok fazla bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. göçmen girişimciler işyeri açmalarında Türk kimliğe sahip olan bir vatandaş adına ruhsatı kayıtlamışlardır. Böylelikle bürokratik engelleri yenmişlerdir. Bunların ardından bu göçmenlerin özelliklerine dair son bir bulgu Afganistan'a dönme isteğidir. Bunun yanı sıra iten ve çeken faktörler ele alındığında kendi işinin patronu olma isteği ve çok para kazanma isteği sonucu elde edilmiştir. Bütün bunlarla beraber Türkiye'de girişimcilik yapıp kendi işini yürüten göçmen girişimciler, Türkiye Cumhuriyetinin ekonomisini, olumlu yönde etkilediği başka bir önemli bulgudur.

Sonuç olarak , Türkiye'de bulunan Afgan göçmen girişimcilerinin karşılaştıkları sorunlar, engeller, fırsatlar ve başarılarını belirlemek için yola çıkılan bu tez araştırmasında şu bulgular elde edilmiştir:

- Genel olarak Afgan girişimcilere göre girişimcilik faaliyetinde eğitimin önemi tecrübeden düşüktür.

- Afgan göçmen girişimcilerin çoğu Türkiye’ye gelmeden önce kendi işine ve ayrı bir mesleğe sahip olduğundan dolayı burada da kendi işini tercih etmişlerdir.
- Bu çalışmada yer alan göçmen girişimcilerin bazılarının Türk soylu olmasından dolayı dil ve kültür benzerliklerin olması büyük bir fırsat olarak görülmesi ve kendi işini kurarak hemen pazara girmesini kolaylaştırdığı sonucu elde edilmiştir.
- Afgan göçmenlerin kendi kökenden alışveriş yapma isteğinin yüksek olması girişimciler için fırsat olarak görülmekte ve göçmen girişimcilerin hızlı ilerlemesine sebep olduğu sonucu elde edilmiştir.
- Hukuki işlemler bilgisinin az olması, dil problemi, bankalardan hesap açma sıkıntıları, ayrımcılık ve isteklerinin bulunmaması Afgan göçmen girişimcilerinin karşılaştıkları sorunlar ve engeller olarak görülmüştür.
- Girişimcilerin müşterilerinin büyük oranda hatta hemen hemen hepsinin Afganlı olması gözlemlenmiş ve Afganlarla sosyal ağının güçlü olması ve göçmenlerin kendi kökeni ile alışveriş yapma isteğinin yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.
- Türkiye’de girişimcilik yapmakta olan Afgan göçmen girişimcilerin tedarikçilerinin hemen hemen hepsi Türkler olduğu sonucu ortaya çıkmıştır . Bunun sebebi de göçmen girişimcilerin işletmelerine lazım olan ürünlerin çoğu Türkiye’de üretilmesidir.

ÖNERİLER

- ✓ Politikaclar veya Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri, göçmen girişimcilerine resmileşmesinin kolaylaşmasını sağlamalıdır.
- ✓ Afgan göçmen girişimcilerine teşvik ve büyümesi amaçlı kurs ve eğitim sağlanmalıdır.
- ✓ Göçmen girişimciler teşvik amaçlı yerli girişimcilerle beraber banka kredisi, devlet desteği vb . hak ve hukuğa sahip olması sağlanmalıdır.
- ✓ Göçmen girişimciler sorunları çözmek için kooperatifler veya dernekler kurulmalıdır. bunların da (KOSGEB, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü vb.) kuruluşlarla beraber hareket etmesi göçmen girişimcilerin hızlı artmasına sebep olacaktır.
- ✓ Dil ve Eğitim yetkisine sahip Göçmen girişimcilerin sadece bakkal ve iletişimle sınırlı kalmayıp başka dallarda da yer alması sağlanacak danışmalıkların oluşturulmalıdır.
- ✓ Afgan göçmenlerin kurmuş olduğu KOBİ'lerinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi belirlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Aad, Y. (2020). Gaziantep'teki Suriyeli Göçmen Girişimciler Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi.
- Abbasi-Shavazi, M. J., Sadeghi, R., Mahmoudian, H. ve Jamshidiha, G. (2012). Marriage And Family Formation Of The Second-Generation Afghans İn Iran: Insights From A Qualitative Study. *International Migration Review*, 46(4), ss. 828-860.
- Ahmadzai, A., (2018). Afganistan’da Girişimcilik Ve Girişimcilik Desteklerinin Yerli ve Yabancı Yatırımcı Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi ,Trakya Üniversitesi.
- Akkaş, İ. ve Aksakal, İ. (2021) Afgan Göçmenlere Yönelik Tutum Ve Algıların Sosyolojik Analizi: Erzincan Örneği.
- Alakuş, E., ve Uzan, Y., (2020). “İnsan Ticaretine Konu Olma Potansiyeli Bakımından Türkiye’nin Afgan Düzensiz Göçmen Gerçeği”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(1), ss. 92-117.
- Altun. Ş. (2008). *İyi Fikir Her Zaman Kazandırır*. Hayat Yayınları. İstanbul.
- AMGDB Web Sayfası, (2021). “Afganistan 2020 yıl Göç Raporu”.
- Anbarlı, B. D. ve Meriç, İ. (2013), Afganistan’da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı,ss. 150-173
- Andersen, E. S. (2004). The Process Of Creative Destruction: From Vision To Measurement And Evolutionary Exploration. *In Industrial Dynamics, Innovation And Development*, Druid Summer Conference.
- Arıkan, S., (2004). *Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Arınç, K. ve Zaman, M. (2018). Tarihi İpekyolu’ndan Erzurum’a Yaya Mülteci Akını ve Ortaya Çıkan Sorunlar. *In International Geography Symposium On The 30th Anniversary Of Tucaum*, pp. 3-6.
- Arşit, D. (2020). Girişimcilik Alanında Kadın Girişimcilerin Yeri ve Karşılaştıkları Zorunluluklar: Şanlıurfa İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi.
- Aşkın, A., Nehir, S., ve Vural, S. Ö. (2011). Tarihsel süreçte girişimcilik kavramı ve gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, ss.56-72

- Atasever, B. (2021). Düzensiz Göç Hareketleri Çerçevesinde Türkiye Rotasındaki Göçmen Kaçakçılığı, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi.
- Aydınlık, Ü. (2017). *Girişimcilik*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Balaban, Ö. ve Özdemir, Y. (2008). Girişimcilik Eğitiminin Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisi: Sakarya Üniversitesi İibf Örneği, ss.134-147
- Ballı, A. (2017). Girişimcilik ve Girişimci Tipolojileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 4, ss. 143-166.
- Basu, A., Altınay, E. (2002). The Interaction Between Culture And Entrepreneurship In London's Immigrant Businesses. *International Small Business Journal*. 20(4), pp. 371-393.
- Bbc Farsça, (2021). "Biden, ABD'nin Afganistan'dan Asker Çekme Kararını Savundu".
- Bozatay, D. A. ve Meriç, İ. (2013). Afganistan'da Şiddet ve Terörün Toplumsal Arka Planı, ss.150-173
- Bozok, N. ve Bozok, M. (2018). "Göçmen İstekleri Yaklaşımı Işığında Beykoz, Karasu Mahallesi'ndeki Refakatsiz Afgan Göçmen Çocukların Yaşamlarını Sürdürme Mücadeleleri", *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 5(2), ss. 416-440.
- Bulgurcu Gürel, E. B. (2012). İç Girişimcilik: Bir Literatür Taraması. *Gümüşhane University Electronic Journal Of The Institute Of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 3(6), ss.57-75 .
- Buz, S., Canlı, M. ve Aygüler, E. (2021). Trabzon'da Yaşayan Afgan Sığınmacıların Profili ve Gereksinimleri, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Campbell, B M. S. (2016). The Great Transition: Climate, Disease And Society In The Late-Medieval World. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cankara,Y. ve Ç, O. (2020). Tarihsel Süreö İçerisinde Afganistan'ın Göç Sorunu Ve Türkiye'ye Yansımaları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt:124, Sayı: 245, ss. 447-460.
- Cawad, H., Kuhler, D. ve Gastoni, K. (2016). دليل مهاجرت اخير افغان ها به اروپا. *Hukuk Beşer Afganistan*, Mazar-i-Şerif, Afganistan.
- Cevik, E. (2006). Girişimcilerin , Girişimcilik Tipleri İle Çalışma Amaçları İlişki, Yüksek Lisans Tezi , Marmara Üniversitesi.

- Çelik, N. (2020). Türkiye-AB İlişkisinde Mülteci Sorunu. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi.
- Çetin, K., Kalkan, A., Koyuncu, O. ve Alparslan, A. M. (2012). Türkiye’de Girişimciliğin Gelişimi: Girişimciler Üzerinde Nitel Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, ss. 229-247.
- Dalhammar, T. (2004). Voices Of Entrepreneurship And Small Business-Immigrant Enterprises In Kista. *Stockholm Royal Institute Of Technology*, ss. 1-119.
- Dashti, Z. (2021) Afganistan’da Talibân’ın İktidara Gelmesi İle Yaşanan İç ve Dış Göç Krizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(4), ss. 381-403.
- Del Carpio, X. ve Wagner, M. (2015). The Impact Of Syrian Refugees On The Turkish Labor Market. *World Bank Policy Research Paper*, No: 7402, ss. 1-45.
- Demir, Ö. (1995). Joseph A. Schumpeter: Hayatı, Eserleri ve Katkıları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50, ss. .
- Demir, S. (2021). Afganistan’daki Yirmi Yıllık İşgalin Analizi: ABD/Nato ve Barış Çabaları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(1), ss. 114-153.
- Demirci, Z. (2019). Küresel Kamusal Bir Mal Olarak Mülteci Koruması. Doktora Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Demirhan, İ. N. (2019). 1923 Yılından Bugüne Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları ve Sosyal – Ekonomik Etkiler. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Deniz, D. ve R, M. (2018). İten ve Çeken Faktörler Temelinde Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Girişimci Olma Nedenleri. *Journal Of Entrepreneurship And Innovation Management*, 7(2), ss. 33-66.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi.
- Doğan, S. (2010). *Girişimcilik*. Lisans Programı, İstanbul Üniversitesi.
- Doğan, Y. (2019). Trabzon’da Yaşayan Afganistan Uyruklu Sığınmacıların Göç Deneyimleri ve Sorunları. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5(7), ss. 11-29.

- Duman, E. Ş. ve Özdemirci, A. (2020). Türkiye’deki Suriyeli Göçmen Girişimciler Üzerine Bir Alan Araştırması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18(37), ss. 629-656.
- Durukan, T. (2006). Düünden Bugüne Girişimcilik ve 21. Yüzyılda Girişimciliğin Önemi. *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*, ss.25-37.
- Dustmann, C., Ve Kirchkamp, O. (2002). The Optimal Migration Duration and Activity Choice After Re-Migration. *Journal of Development Economics*, 67(2), pp. 351-372.
- Ekinci, D. (2017). “Türkiyede Girişimcilik, Girişimciliğin Geliştirilmesi İçin Uygulanan Kosgeb ve Yeni Bir Destekleme Model Önerisi”. Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi.
- Ensign, P.C. ve Robinson N.P. (2011). Entrepreneurs Because They Are Immigrants Or Immigrants Because They Are Entrepreneurs: A Critical Examination Of The Relationship Between The Newcomers And The Establishment. *The Journal Of Entrepreneurship*, Volum: 20(1), pp. 33-53.
- Er, H.P. (2012). “Girişimcilik ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadi Düşüncedeki Yeri: Joseph A. Schumpeter”, Yüksek Lisans Tezi. Konya Selçuk Üniversitesi.
- Er, P. H. (2013). Girişimcilik Ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadi Düşüncedeki Yeri: Joseph A. Schumpeter. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), ss. 75-85.
- Ercan, S. ve Gökdeniz, İ. (2009). Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan. Kırkkale.
- Erdoğan, M. ve Kaya, A. (2015). *Türkiye’nin Göç Tarihi 14.Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Eren, V. ve Çakran, Ş. (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), ss. 1-30.
- Eryılmaz, M. (2019). *Mülteci Girişimcilik*. Karadal, H. (Ed.). Beta Yayınevi, İstanbul.
- Eryurt, M. A. ve Koç, İ. (2017). Türkiye’de Afganistan Uyruklu Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye’ye Geliş Sebepleri, Türkiye’de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları.

- Fettahoğlu, F. M. (2020). “Yeni Ekonomi ve Girişimcilik: Girişim Sermayesi Hizmetleri ve Girişimcilerin Finansman Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Formaini, R. L. (2001). The Engine Of Capitalist Process: Entrepreneurs In Economic Theory. *Economic And Financial Review*, 4, pp. 2-11.
- Geyik, S. (2018). Göç Ve Afganlar: “İstikrarlı Mülteciler”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), ss. 128-159.
- Gökçel, T. (2019). “Girişimcilik ve Kadın Girişimciliği İş Yaşam Dengesinde Engel ve Fırsat Analizi: Konya İli Örneği.” Yüksek Lisans Tezi , Konya Karatay Üniversitesi.
- Göker, Z, A. (2019). “Girişimcilik Teorisi ve Kurumsal Girişimcilik Kavramı: Kurumsal Girişimcilik ve İş Tatmini İlişkisinde Örgüt Yapısının Rolü”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Grare, F. ve Maley, W. (2011). The Afghan Refugees İn Pakistan. J Middle East Institute. Refugees Cooperation.
- Gülaçtı, F. (2015). “Girişimcilik Kültürü ve İşletmelerde İç Girişimcilik Olgusu: Hizmet Sektöründe Bir Uygulama.” Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi.
- Güler, H. (2020). Afganlı Göçmenlerin Göç Süreçleri ve İşçilik Deneyimleri: Uşak İli Örneği. *Çalışma ve Toplum*, 3, ss. 1461-1482.
- Güllüpınar, F. (2020). Göç Olgusunun Ekonomik-Politiği ve Uluslararası Göç Kuralmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, ss.53-85 .
- Günay, E., Atılgan, D. ve Serin, E. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de Göç Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), ss. 37-60.
- Güngördü, S. (2018). “Göçmen Girişimcilerin Kişilik Özellikleri ve Göçmen Girişimcilik Üzerine Algıları.” Yüksek Lisans Tezi, Katip Çelebi Üniversitesi.
- Gürcan, E. C. (2021). Dünya Sistemleri Analizi Üzerinden Küresel Mülteci Krizini Anlamlandırmak: Suriye ve Afganistan Örnekleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (7), 1587-1614.
- Hagedoorn, J. (1996). Innovation and Entrepreneurship: Schumpeter Revisited. *Industrial and Corporate Change*, 5(3), pp. 883-896.

- Hakimi, A. A. (2020). Factors Influencing Rural Families Migration To Urban Areas: A Case Study Of Kabul-Afghanistan. Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
- Hashemi, S. R. (2021). An Analysis of Opportunities And Challenges Towards The Afghan Immigrants In Turkey. *International Journal Of Geography And Geography Education*, (43), Pp. 159-172.
- Hasht Sobh Gazetesi. (2021). Afganistan’da Farsça dilinde yayınlanan ve en çok okunan gazetelerden biridir.
- Hasht Sobh, (2021). “Afganistan’da Yirmi Yıllık Savaşın Maliyeti.” <https://8am.af/the-cost-of-twenty-yearsof-war-in-afghanistan>
- Hébert, R. F. ve Link, A. N. (2006). The Entrepreneur As Innovator. *The Journal Of Technology Transfer*, 31(5), ss. 589-597.
- Hünee, (2017). Türkiye’de Afganistan Uyraklı Uluslararası Koruma Başvurusu Ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye’ye Geliş Sebepleri, Türkiye’de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları, *Hacettepe Üniversitesi Yayınları*, Ankara. Ss. 1-180
- İbicioğlu, P. D. H. , Özdaşlı, Y. D. D. K. ve Alparslan, A. G. A. M. (2014). Girişimci Özellikler ve Girişimcilik Türü Tercihi Üzerinde Ebeveyn Etkisi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12 (1-2), ss. 521-538.
- İçduygu, A. ve Karadağ, S. (2018). Afghan Migration Through Turkey To Europe: Seeking Refuge, Forming Diaspora and Becoming Citizens. *Turkish Studies*, 19(3), pp. 482-502.
- İçke, M. A. (2014). Schumpeter ve Yeniliklerin Finansmanı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), ss. 17-38.
- Karaca, K. (2021). “Avrupa Birliği’nde Afgan Göçmen Paniği. Euronews
- Karadağ, Ö. ve Altıntaş, K. H. (2010). Mülteciler ve Sağlık. *Taf Preventive Medicine Bulletin*, 9(1), ss.55-62 .
- Karakaya, C. (2021). Türkiye’nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Uksad)*, ss.100-111 .
- Kılıçgedik, O. (2018). “Girişimcilik, Girişimcilerin Sermaye Kaynağı Olarak Türkiye’de Melek Yatırımcılık ve Melek Yatırım Alan Girişimcilerin

Özellikleri Üzerine Bir Araştırma.” Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi.

Kılınç, D. (2021). Taliban'ın Etkisi Arttıkça Afganlar Ülkeyi Terk Ediyor, Euronews.

Kınık, K. (2010). Göç, sürgün ve iltica. *Hayat Sağlık Dergisi*, 2(2010), 36-39.

Kızılkaya, E. (2005). Joseph A. Schumpeter'in Girişimcilik Fikrine Dair Bir Not. *Akdeniz İibf Dergisi*, 5(10), ss. 26-45.

Kitapçı, İ. (2019). Joseph Schumpeter'in Girişimcilik Ve İnovasyon Anlayışı: Yaratıcı Yıkım Kavramı ve Geçmişten Günümüze Yansımaları. *Journal Of Empirical Economics And Social Sciences*, 1(2), ss. 54-74.

Kloosterman, R., ve Rath, J. (2001). Immigrant Entrepreneurs İn Advanced Economies: Mixed Embeddedness Further Explored. *Journal Of Ethnic And Migration Studies*, 27(2), pp. 189-201.

Korkmaz, S. (2000). Girişimcilik ve Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), ss. 163-179.

Küçük, B. (2021). Hangi Ülkede Kaç Afgan Mülteci Var? Türkiye’de Kaç Afgan Göçmen Yakalandı?. Euronews.

Küçükaltan, D. (2009). *Genel Bir Yaklaşımla Girişimcilik*.

Kümbetoğlu, B. (2012). Göç Çalışmalarında “Nasıl” Sorusu,ZQuestion of “How” in Migration Studies. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar ve Tartışmalar*, 49-88.

Masurel, E., Nijkamp, P., Tastan, M., ve Vindigni, G. (2002). Motivations And Performance Conditions For Ethnic Entrepreneurship. *Growth And Change*, 33(2), pp. 238-260.

Mutlu, H. M. Polat, I.(2012). The impacts of market orientation, entrepreneurial orientation, environmental uncertainty and internationalization speed on firm performance. *European Researcher*, (27), 1248-1254.

Obayd, A. J. K. (2021). Afganistan’da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*. ss. 75-91 .

Oğan, Y. (2019). Trabzon’da Yaşayan Afganistan Uyraklı Sığınmacıların Göç Deneyimleri ve Sorunları. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5/7, ss.11- 29.

- Oğuztürk B. S. (2003). “Bölgesel Kalkınmada Yenilikçiliğin Rolü Ve Göller Bölgesi Üzerine Bir Uygulama.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Olsen, S. ve Galamidi, B. (2009). Managing Social And Environmental Impact: A New Discipline For A New Economy. *Journal of World Affairs*, 15(2), pp. 43-56.
- Özdemir, Y. ve Mazgal, S. (2012). Bir Kariyer Tercihi Olarak Girişimcilikte Dışsal Faktörlerin Etkisi: Sakarya Örneği. *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*, 7(1), ss.87-102 .
- Özdevecioğlu, M. ve Karaca, M. (2015). Girişimcilik Girişimci Kişilik Kavram ve Uygulama: Eğitim Yayınevi.
- Özgün, C. (2021). Afgan Göçmen Profili Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Örneği. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 7(12), ss. 1-17.
- Özkul, A. G. G. (2007). Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri: Ekonomik Teoride Girişimciler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), ss. 343-366.
- Özkul, G. (2008). Girişimcilik Teorileri ve Girişimci Tipleri: Antalya-Burdur-Isparta İllerinde (İbbs Düzey 2 Tr61 Bölgesinde) İmalat Sanayi Kobi'lerindeki Girişimciler Üzerine Bir İnceleme .Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Özkul, G. (2008). Girişimcilik Teorileri ve Girişimci Tipleri: Tüsiad, Türkiye’de Girişimcilik, *Tüsiad*, No:2/340, ss.1-234 .
- Özpolat, V. S. A. (2018). *Zorunlu Göçler ve Doğurduğu Sosyal Travmalar*. Hegem Yayınları, Ankara.
- Özservet, Ç. Y. (2013). İstanbul Zeytin Burnu İlçesinde Afgan Türklerinin Ulus Ötesi Kentleşme Ağlarının Analizi,
- Özservet, Y. Ç. (2013). İstanbul Zeytinburnu İlçesi’nde Afgan Türklerinin ulusötesi kentleşme ağlarının analizi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (2), 163-181.
- Özservet, Y. Ç. (2013). İstanbul Zeytinburnu İlçesi’nde Afgan Türklerinin Ulusötesi Kentleşme Ağlarının Analizi. *Fsm İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2, ss. 63-182.
- Öztürk, E. (2014). “Türk Asıllı Afgan Mültecilerinin 12 Eylül Dönemi’nde İskân Ve İstihdamı.” Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi.

- Patrick, M. (2020). In Elli Heikkilä, Ed., In Which Direction Is Finland Evolving? The Dynamics Of Mobility And Migration Turku, FI: Migration Institute Of Finland, pp. 1-164
- Prowse, M. (1992). One Man's Capitalism. *The Times Literary Supplement*, ss. 6-7.
- Ramadani, V., Rexhepi, G., Gërguri-Rashiti, S., Ibraimi, S. ve Dana, L. P. (2014). Ethnic Entrepreneurship In Macedonia: The Case Of Albanian Entrepreneurs. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 23(3), pp. 313-335.
- Reich, D. (2018). *Who We Are And How We Got Here: Ancient DNA and The New Science of The Human Past*. New York.
- Rıdggwell, H. (2021). Will Afghanistan Create Another Migrant Crisis for Europe, south-central-asia_will-afghanistan-create-anothermigrant-crisis-europe/6209904.html,
- Riedel, B., Bergen, P., Anderson, F. ve Sageman, M. (2010). Eighteen Months And Beyond: Implications of Us Policy İn Afghanistan. *Middle East Policy*, 17(1), pp. 1-30.
- Ruhanı, W. (2021). Herat in economic shock and capital outflow, herat-in-economic-shock-and-capital-outflow/, (Erişim Tarihi: 28.10.2021).
- Shane, S. (2012). Reflections On The 2010 Amr Decade Award: Delivering On The Promise of Entrepreneurship As A Field of Research. *Academy of Management Review*, 37(1), pp. 10-20.
- Talha, Fırat (2019) Ulusaşırı Girişimcilerin Yurt İçi Ve Yurt Dışı Faaliyetleri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi
- Tınaz , M. T. (2002). *Girişimcilik Rehberi*. Beyaz Yayınları: İstanbul
- Timuroğlu, M. K. ve Çakır, S. (2014). “Girişimcilerin Yeni Bir Girişim Yapma Niyetlerinin Risk Alma Eğilimi İle İlişkisi.” Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Top, S. (2006). *Girişimcilik Keşif Süresi*. Beta Basım Yayım: İstanbul.
- Topkaya, Ö. (2013). *Tarihsel Süreçte Girişimcilik Teorisi: Girişimciliğin Ekonomik Büyüme ve İstihdam Boyutu*.
- Tümtaş, M. S. (2022). Türkiye’ye Düzensiz Afgan Göçü: Zorunlu Göç Mü “İstila” Mı?. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(1), ss. 338-353.

- Uğur, T. B. (2021). “Bir Güvenlik Sorunu Olarak Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye’ye Etkisi: Afgan Mülteci Örneği.” Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi.
- UNHCR, (2021). *Afghanistan*. <https://reporting.unhcr.org/afghanistan>,
- Uzkurt, C. (2020). *Kosgeb Girişimcilik El Kitabı*. (Editör: B. Zafer Erdoğan). Kosgeb.
- Wauters, B. ve Lambrecht, J. (2008). Barriers To Refugee Entrepreneurship In Belgium: Towards An Explanatory Model. *Journal Of Ethnic And Migration Studies*, 34(6), pp. 895-915.
- Wood, J. S. (2005). The Development And Present State Of The Theory Of Entrepreneurship In Product And Asset Markets By Knight, Hayek, Schumpeter, Mises, Kirzner, Shackle And Lachmann. *In Austrian Scholars Conference*.
- Yang, D. (2008). International migration, remittances and household investment: Evidence from Philippine migrants’ exchange rate shocks. *The Economic Journal*, 118(528), 591-630.
- Yegin, A. (2015). *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*. Seta.
- Yıldırım, İ. ve Yüksekbiçgili, Ö. (2021). Göçmen Girişimciliği ve Suriyeli Göçmenlerin İş Kurma Sorunları, ss. 113-130
- Yıldırım, S. G. (2018). Göç Ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), ss. 128-159.
- Yıldız, S., ve Alp, S. (2012). Girişimcilik Teorisi Çerçevesinde Kobilerin Ekonomiye Etkileri ve Rekabet Koşullarını Etkileyen Faktörler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Ss.29-49
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri Ve Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), ss. 1686-1705.
- Yurtsever, B. (2017). İstanbul’da Girişimci Göçmenler. *Uluslararası Göç ve Toplumsal Uyum Araştırma Serisi*, 2. ss. 1-15.
- Zimmerman, J. (2008). Refining The Definition of Entrepreneurship. *Pepperdine University*, ss.106-130
- سجادپور, فرزانه, & جمالی سوسفی. (2016). زنان افغان مهاجر و چالش‌های بازگشت به وطن (مطالعه موردی: زنان مهاجر افغان ساکن شهر مشهد). پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران, 6(2), 155-135.

EK-1: Anket Formu

Sayın Girişimci,

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında “Afganlı mültecilerin/yerleşimcilerin Mülteci girişimcilik tercihlerinin ve başarılarının göç dönemleri üzerinden araştırılması: İstanbul, Konya ve Tokat Örneği” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasını **Prof.Dr. Mustafa Atilla ARICIOĞLU** danışmanlığında yürütmekteyim. Adı geçen çalışmada kullanılmak ve analiz yapılmak üzere aşağıda yer alan sorulara cevap vermenizi rica ediyorum. Elde edilen bilgiler isim verilmeksizin sadece tez çalışması ve buna bağlı akademik çalışmalarda kullanılacaktır.Katkılarınız için teşekkür ederim.

Abdul Basir Şahap

Necmettin Erbakan Üniversitesi

SBE Yüksek Lisans Öğrencisi

Demografik Özellikler					
Cinsiyet	Erkek		Kadın		
Yaş :	()				
Eğitim :	()				
Medeni durumunuz:	() Evli		() Bekar		
Meslek :	()				
Meslekte geçen süreniz :	()				
Etnik kökeniniz :	()				
Türkiye’de bulunma süreniz:	()				
Kaç dil biliyorsunuz:	() Türkçe	() Farsça	() İngilizce	() Özbekçe	() Türkmençe () Peştuca () Diğer
İşletme Adı , Kurduğunuz Yıl:	()				

Girişimciliğe Yönlendiren Bireysel Özellikler:

11. Türkiye'ye gelmeden önce yaptığınız meslek ve hayat hikâyenizden bahsedermisiniz?
12. Türkiye'ye geldikten sonra herhangi bir meslekte çalıştınız mı?
13. Türkiye'ye geldikten sonra neden girişimciliğe yöneldiniz? Kendinizi girişimci olarak görüyor musunuz?
14. Size ücretli bir iş teklif etseler kabul eder misiniz?
15. Türkiye'de doğmuş olsaydınız girişimciliğe yönelir miydiniz?
16. Sizce başarılı bir iş için eğitim almak ne kadar önemli?
17. Başarılı bir iş yapmak için bireyde hangi özellikler olmalı? (3 özellikle belirtiniz?)

GİRİşİMCİLİğE YÖNLENDİREN ETNİK GRUP ÖZELLİKLERİ:

18. Girişimcilik faaliyetlerinize başlarken Afgan Halkına yardım amaçlı Faaliyette olan herhangi bir dernekten yardım aldınız mı?
19. Sizin haricinizde aynı kökene sahip yeni girişimcilere yardım eder misiniz?
20. İşinizi kurarken ailenizden ve arkadaşlarınızdan destek aldınız mı?
21. Ortaklık bilginizi açıklar mısınız?
22. Müşterilerinizin sahip olduğu köken nedir?
23. Tedarikçilerinizin sahip olduğu köken nedir?
24. Çalışanlarınızın sahip olduğu köken nedir?
25. Çalışan tercihleriniz de Afgan olmasına önem veriyor musunuz?
26. İşinizi kurarken sermayenizi nasıl temin ettiniz?
27. İşinizde Afganistan'daki bağlantılarınızı kullanıyor musunuz?
28. Kendi etnik kökeninizle iletişiminiz nasıl? Size destekleri bulunuyor mu?

FIRSAT YAPILARI VE ÇEVRESEL FAKTÖRLERİN ÖZELLİKLERİ:

29. Göçmen girişimcilikle ilgili karşılaştığınız en önemli problemleriniz nelerdir? Nelerin düzeltilmesini istersiniz?
30. Girişimciliğe başlarken karşılaştığınız avantajlar, dezavantajlar, cazip fırsatlar varmıydı? Türkiye'nin durumu nasıldı?
31. Türk devleti girişimcilikle ilgili yardımlarda bulunuyor mu? * Dışlanma, ayrımcılık gibi faktörler buralarda konuşma esnasında dâhil edilebilir.

KÜLTÜRLER ARASI GİRİŞİMCİLİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ:

32. Türk kültüründeki girişimcilik ile Afganistan'deki girişimcilik arasında benzerlikler ve farklılıklar var mı?
33. Sizce iki kültür arasındaki girişimcilerden hangileri daha girişimci özelliğine sahip?

İKİ ÜLKE ARASINDA GİRİŞİMCİLİĞİN DEĞERLENDİRİLMESİ:

34. Afganistan'da her şey yoluna girdiğinde Afganistan'da girişimcilik yapar mısınız?
35. Afganistan'da her şey yoluna girdiğinde Türkiye'de girişimcilik yapmaya devam eder misiniz?
36. Afganistan'da her şey yoluna girdiğinde hangi ülkede ikamet etmeye devam edersiniz?
37. Gelecekte girişimcilikle ilgili hedefleriniz nelerdir?